ІНФОРМАЦІЙНІ БЮЛЕТЕНІ

УКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДСЬКОЇ ГРУПИ СПРИЯННЯ ВИКОНАННЮ ГЕЛЬСІНКСЬКИХ УГОД

Випуски: ч.1, 1978; ч.2, 1978; безномерний, березень 1979; ч.1, 1980; ч.2, 1980.

ІНФОРМАЦІЙНІ БЮЛЕТЕНІ

Української Гельсінкської Групи

Випуски: ч.1, 1978 р.; ч.2, 1978 р.;
безномерний, березень 1979 р.;
ч.1, 1980 р.; ч.2, 1980 р.

HELSINKI GUARANTEES FOR UKRAINE COMMITTEE

INFORMATION BULLETINS

OF THE UKRAINIAN PUBLIC GROUP TO PROMOTE THE IMPLEMENTATION OF THE HELSINKI ACCORDS

ISSUES: No. 1, 1978; No. 2, 1978; unnumbered, 1979; No. 1, 1980; No. 2, 1980

(In Ukrainian)

Compiled by Osyp Zinkewych

Postcript by Nina Strokata

Published by V. Symonenko SMOLOSKYP Publishers, Smoloskyp, Inc.

Toronto 1981 Baltimore

КОМІТЕТ ГЕЛЬСІНКСЬКИХ ҐАРАНТІЙ ДЛЯ УКРАЇНИ

ІНФОРМАЦІЙНІ БЮЛЕТЕНІ

УКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДСЬКОЇ ГРУПИ СПРИЯННЯ ВИКОНАННЮ ГЕЛЬСІНКСЬКИХ УГОД

ВИПУСКИ: ч.1, 1978 р.; ч.2, 1978 р.; безномерний, березень 1979 р.; ч.1, 1980 р.; ч.2, 1980 р.

Упорядкував Осип Зінкевич

Післяслово Ніни Строкатої

УКРАЇНСЬКЕ ВИДАВНИЦТВО «СМОЛОСКИП» ім. В.СИМОНЕНКА

Торонто **1981** **Балтимор**

Українське Видавництво «Смолоскип»
ім. В.Симоненка

ІНФОРМАЦІЙНІ БЮЛЕТЕНІ

Випуски: ч.1, 1978; ч.2, 1978 р.;
безномерний, березень 1979 р.;
ч.1, 1980 р.; ч.2, 1980 р.

Бібліотека «Смолоскипа», ч.35

Library of Congress Catalog No.: 78-66392
ISBN: 0-914834-31-2

Published by V. Symonenko Smoloskyp Publishers, Smoloskyp, Inc.
(A non-profit organization)

SMOLOSKYP
P.O. Box 561
Ellicott City, MD 21043
U.S.A.

Net royalties will be used in the interest of Ukrainian political prisoners in the USSR.

Printed and bound in the USA by the HOLLIDAY PRESS, Inc.

ВІД ВИДАВНИЦТВА

Після появи численних меморандумів Української Громадської Групи Сприяння Виконанню Гельсінкських Угод (у скороченні — Українська Група «Гельсінкі») в роках 1976-1977 та після масових арештів і засудів членів Групи — в лютому 1978 р. з'явився в Києві перший випуск позацензурного «Інформаційного бюлетеня» Групи. Як перший, так і дальші випуски бюлетенів своєю багатою інформацією про арешти, суди і репресії та порушуваною проблематикою замінили меморандуми і стали новим засобом діяльности Групи. При цьому слід відзначити, що лише Українська Група «Гельсінкі» спромоглась протягом двох років випустити шість чисел бюлетеня тоді, як інші гельсінкські групи в СРСР — московська, литовська, вірменська чи грузинська — не мали свого позацензурного органу.

Дотепер лише «Інформаційний бюлетень ч.1» був опублікований окремим виданням (англійською мовою у серії «Смолоскипа» — Документи Українського Самвидаву), випуск ч.2 (за 1978 р.) появляється рівночасно з цим збірником теж англійською мовою. Інші випуски бюлетенів дотепер не дійшли ні до українського, ні до чужомовного читача.

Комітет Гельсінкських Ґарантій для України одержав від членів Української Групи «Гельсінкі» в Україні лише п'ять випусків бюлетенів, які входять до цього збірника — ч.1 (лютий 1978 р.), ч.2 (березень-червень 1978 р.), безномерний (березень 1979 р.), ч.1 (січень 1980 р.) і ч.2 (березень 1980 р.). Інші випуски ніколи до нього не дійшли.

В-во «Смолоскип» разом з вашінґтонським Комітетом Гельсінкських Ґарантій для України почуваются до обов'язку, хоч спізнено, довести ці випуски до відома

українського і англомовного читача.

Лише безномерний (за березень 1979 р.) і ч.1 (січень 1980 р.) випуски бюлетенів дісталися на Захід в українській мові, три інші — в російській версії, з якої Видавництво зробило переклад.

В бюлетенях виправлено очевидні помилки та впроваджено правопис 1928-29 рр., що його вживають українські видавництва на Заході.

До цієї збірки ми додали найновіші інформації про членів Української групи «Гельсінкі», пояснення абревіятур, термінів і висловів, які підготувала Ніна Строката, а також іменний покажчик.

Українське Видавництво «Смолоскип»
ім.В.Симоненка

УКРАЇНСЬКА ГРОМАДСЬКА ГРУПА СПРИЯННЯ ВИКОНАННЮ ГЕЛЬСІНСЬКИХ УГОД

ІНОФОРМАЦІЙНИЙ БЮЛЕТЕНЬ

Ч. 1

Лютий 1978 р.

Олесь Бердник
Київ, вул. Лихачева, 8, кв. 6

Віталій Калиниченко
Дніпропетровська обл., м. Васильківка , вул. Щорса 2

Іван Кандиба
Львівська обл., с.Пустомити, вул. Шевченка, 302

Оксана Мешко
Київ-86, Верболозна, 16

Василь Стрільців
Івано-Франківська обл. м. Долина

Ніна Строкатова
Калужская обл., г. Таруса

ВСТУП

Пройшло трохи більше року з того часу, коли зібрався на початку листопада 1976 року наш **авторський колектив**, який вибрав собі назву «Українська Громадська Група Сприяння виконанню Гельсінкських Угод в УРСР». Всі ми одноголосно прийшли до висновку, що, відкрито і прямо вказуючи радянському урядові й світовій громадськості на правопорушення в рідній країні, Група внесе помітний вклад у справу миру, безпеки і співпраці між народами. Всі наші звернення, листи і меморандуми ґрунтувалися на передумовах права і конституційних ґарантій.

Органи держбезпеки вирішили інакше. Нашу Групу охрестили «антирадянською організацією», більше як половину її членів репресували, а всі інші піддані різним формам позасудового переслідування.

В цих умовах жорстокого, беззаконного терору і психологічного тиску ми уважаємо необхідним продовжувати боротьбу за права людини, нації, за гідність громадянина, за ґарантії свобідно думати і діяти у відповідності з кращими ідеалами людства, які виражені в Загальній Декляраціі Прав Людини.

У 1978 році ми починаємо випускати **Інформаційний бюлетень**, в якому будемо повідомляти про факти порушень прав людини в нашій Республіці. Ми надіємося, що наша діяльність, яка опирається на віру в право, принесе добрі плоди якщо не тепер, то в майбутньому.

1

У листопаді 1977 року керівника Української Групи «Гельсінкі», засудженого Донецьким обласним судом 1 липня 1977 року на 12 років позбавлення волі, привезли в Київську тюрму КДБ. Йому запропонували засудити діяльність Групи, написавши покаяння, в заміну на звільнення. М.Руденко відмовився це зробити. Його відправили на відбування покарання в Мордовські табори (Мордовська АРСР, ст. Потьма, п/о Лесной, учр. ЖХ-385 / 19-3).

У Мордовію, в табір особливого режиму відправлений і другий член Групи Олексій Тихий, засуджений на 15 років позбавлення волі (ст. Потьма, ЖХ-385 / 1-6).

У грудні 1977 р. Микола Руденко проголосив голодівку (3 дні), протестуючи проти вилучення у нього написаних у тюрмі віршів.

2

12 грудня 1977 р. в м. Чернігові (вул. Рокосовського, 41-б, кв. 41) арештовано ще одного члена Групи «Гельсінкі» адвоката Левка Лук'яненка, людину винятково трагічної долі.

У 1961 році молодого, надзвичайно успішного юриста, члена партії КПРС з 8-річним стажем присудили до розстрілу за написання теоретичного трактату: Проєкт «Українська Робітничо-Селянська Спілка» (проєкт написаний на основі конституційного права Української Республіки про добровільний вихід із Союзу РСР, п. 14).

У відповідності з проєктом Україна залишалася соціялістичною, мала розвиватися на засаді марксистсько-

ленінської ідеології, з націоналізованою промисловістю, але з допущенням приватної ініціятиви в сферах обслуговування, кустарного виробництва і промислів. Що стосується сільського господарства, то пропонувалося сполучення кооперативних об'єднань хліборобів тільки на добровільній основі й самостійних одноосібних господарств.

Цей проєкт по своїй суті є прообразом нової течії, називаної еврокомунізмом.

За проєктом соціяльні, економічні і політичні перетворювання могли здійснюватися тільки мирним демократичним шляхом, а вихід України — на основі референдуму.

Група з 7 людей — юристів і партійних працівників — була арештована, як тільки вони приступили до обговорення проєкту між собою.

У червні 1961 року закритий суд засудив Кандибу І. на 15 років таборів, Вируна на 11 років, решту (О.Лібович, І.Кіпиш, І.Боровицький, В.Луцьків) — до 10 років. Верховний Суд УРСР в порядку касації замінив міру покарання Боровицькому і Кіпишові на 7 років, а Лук'яненкові кару смерти — на 15 років таборів примусової праці.

Л.Лук'яненко 2 місяці й 6 днів перебував у камері смертників, 4 з половиною роки Лук'яненко провів у Володимирській тюрмі. Кінець строку покарання не приніс йому свободи. Протягом майже двох літ — до нового арешту — він жив у Чернігові під відвертим наглядом міліції, який супроводився таємним наглядом і цькуванням з боку КДБ.

Йому висунули обвинувачення в антирадянській діяльності. Як обвинувачувальні документи послужили в першу чергу всі документи Української Групи, які підписав Лук'яненко, особисте листування, його публіцистичні статті, які не були друковані в радянській пресі і, на жаль, не були популяризовані самвидавом.

Талановитий і чутливий журналіст, він залишився невідомим для демократичної радянської публіки.

Йому інкрімінують, зокрема, такі авторські статті:

1. Автобіографічний нарис «Рік свободи».

2. «Зупиніть кривосуддя» — адресований до українського журналу «Народна творчість та етнографія» на захист безпрецедентно засудженого художника-інтарсиста П.Рубана.

3. Відкритий лист до професора Рубана.

У Левка Лук'яненка був не обшук, а грабунок — забрано все до останньої рукописно-друкованої сторінки разом з друкарською машинкою, а також цілковито особисте листування, яке раніше піддавалося цензурі й перлюстрації, частину фотографій. Його дружина Надія і він не уникнули принизливого особистого обшуку.

У «справі» Лук'яненка (ч. 39) 12 грудня проведено 8 обшуків: у брата Лук'яненка, Олександра Лук'яненка в місті Чернігові, у його сестри в Городнянському районі Чернігівської области і в його батьків у селі Хрипівка Городнянського району, у Раїси Руденко, а також у членів Групи Івана Кандиби, Василя Калиниченка, Олеся Бердника, Петра Вінса. Обшуки проведено з порушенням ст. 86 КПК УРСР, тобто вилучали не «документи і предмети, які мають значення для справи», як це каже закон, а особисте листування, записники з адресами, копії Загальної Декляраціі Прав Людини (у Кандиби), рукописи літературно-художніх творів і друкарську машинку — у письменника О.Бердника, книги релігійного змісту закордонних видавництв — у домі Вінса.

23 січня був проведений обшук у С.Гулик у Львові.

Після арешту Лук'яненка його дружину Надію Никонівну багато разів викликали до КДБ. Слідчі Полунін і Санько дорікають їй за те, що вона помагала Лук'яненкові вести його антирадянську діяльність, виказуючи гостинність друзям, які втягнули його в цю діяльність. Їй кажуть: «Тепер ми його припечемо. Він дістане повних 15 років».

3

8 лютого (1978 року) був заарештований член Української Групи «Гельсінкі» Петро Вінс. Йому пред'явили обвинувачення за ст. 214 КК УРСР.

Два місяці перед тим, 8 грудня, П.Вінс був затриманий в Києві на станції, коли він вибирався їхати до Москви, побитий міліціонерами і підданий адміністративному арештові на 15 діб за «непідпорядкування міліції». Співпрацівники міліції самі сказали матері Вінса, що вони били його — за те, що він відмовився добровільно піддатися обшукові. Його домагання пред'явити постанову про обшук кваліфіковано як непідпорядкування.

П.Вінс проголосив голодівку і тому не вийшов на роботу. За це строк арешту йому підвищили ще на 15 діб. Пізніше прокурор визнав незаконність других 15 діб і уневажнив цю постанову... 2 дні до того, як вони кінчалися. Вінс голодував у міліційній камері 28 діб.

Арешт 8 лютого відбувся на вулиці. Його родина не була повідомлена про арешт. Наступного дня мати Вінса розшукала його в районній міліції, куди його привезли на допит. Вінс устиг крикнути, що його обвинувачують у «тунеядстві».

П.Вінсові 23 роки. Він є сином відомого керівника баптистів Георгія Вінса, засудженого в 1974 році на 5 років ув'язнення. Влада не давала Петрові Вінсові ані вчитися у вищій школі, ані улаштуватися на прийнятну працю. Він змушений був час від часу найматися на некваліфіковану роботу, непосильну при його стані здоров'я (в молодості він переніс операцію — резекцію шлунку). Тепер штучно створене дармоїдство загрожує йому однорічним ув'язненням у таборі.

4

9 лютого (1978 р.) у «справі» Л.Лук'яненка черговому штурмові-обшукові підпала член Групи Оксана Мешко. Як і рік перед тим, КДБ проникло в житло самовільно, відкривши двері по-злодійськи ключами, які вони відібрали у її квартиранта на роботі (до квартири його доставили машиною КДБ з метою, як сказав начальник цеху «виконати доручення КДБ... боятися не треба»). Поки один співробітник КДБ відчиняв двері, інших вісім, притаївшись, чекали в підворітті сусіднього дому. Постанову про обшук пред'явлено їй після штучного нагнічення страху і розгублености. Обшук робили 9 осіб протягом більше як 19 годин. Капітан Пристайко і підполковник Ганчук, коли Оксана Мешко не хотіла віддати одержаного особистого листа від І.Кандиби (він у ньому розповідав про всі перипетії незаконного адміннагляду над ним), вхопили її один за праву руку, другий за ліву, боляче стискали кисті, поки вени на руках не набрякли і посиніли — лист випав з рук... (Оксані Мешко — 73 роки).

Вилучали особисті листи, записні книжки з адресами, різні записки для особистого користування, які не мали жадного відношення до «справи» Лук'яненка, в тому числі і список Міжнародніх конвенцій про громадянські, політичні, економічні, соціяльні, культурні права, підписаних радянським урядом і потверджених у Гельсінках у 1975 році.

Підполковник Ганчук відклав для вилучення з метою «вивчення» і особисті документи її сина, в'язня Пермських таборів, О.Сергієнка, і тільки прихід Бердника поміг їх відстояти — документи віддали.

На виклики до КДБ за повісткою О.Мешко не пішла. 14 лютого її «приводом», з участю міліції і «медробітників» доставили до Київського КДБ.

Слідчий Санько допитував її протягом 4 годин у справі Лук'яненка; Мешко відмовилася відповідати на його питання як суперечні із ст. 19 Загальної Декларації Прав Людини і Гельсінкськими Угодами. Після допиту підполковник Ганчук оповістив Мешко «попередження» про кримінальну відповідальність, пред'явив їй відбір документів, вилучених у неї в декількох обшуках, починаючи від 1972 р. О.Мешко відмовилася підписати протокол «попередження», оспорювала кваліфікацію документів як «антирадянських».

О.Мешко заявила слідчому своє домагання закрити технічно випосажену базу слідкування за її домом, улаштовану у сусідньому порожньому домі, яка функціонує вже більше року без усяких на це законних основ. Слідчі у відповідь мовчали.

Протягом останнього року, а також у грудні-січні знайомих Мешко допитували про неї саму і її сина Олександра Сергієнка. Декотрим із допитуваних погрожують, що коли вони будуть приходити до неї і підтримувати знайомство — посадять, а інших обіцяють «звільнити» з праці за фахом і т.д.

О.Бердник, який прийшов на квартиру Мешко в час обшуку, був підданий особистому обшукові (вилучені вірші), згодом його забрали додому (він живе тепер з сім'єю на квартирі Руденка), де також проведений був обшук.

5

Член Української Групи «Гельсінкі», колишній політв'язень Іван Олексійович Кандиба (відбув 15-річне ув'язнення за одну і ту ж справу з Лук'яненком) зазнав останнім часом нових утисків.

23 вересня 1977 р. І.Кандибу затримав на вулиці у Львові начальник КДБ с. Пустомити і доставив його до обласної прокуратури. З ним говорили заступник прокурора області по нагляду за слідством в органах КДБ Руденко (брат Генерального Прокурора) і начальник Львівського управління КДБ генерал Полудень. Кандибі дорікали за

«неправильний» спосіб життя, зокрема поставили йому в провину поїздки до Москви, Києва, Тарусн, Чернігова. Прокурор запропонував йому публічно в пресі і радіопередачах відректися від своїх поглядів, засудити діяльність — свою і своїх товаришів (тобто Групи «Гельсінкі»). За це йому обіцяно дозвіл жити у Львові (Кандиба приписаний в селі Пустомити, де він протягом року, до травня 1977 року був під наглядом) і працювати за спеціяльністю (Кандиба — юрист, закінчив університет). Кандиба відмовився, за що прокурор назвав його «нерадянською людиною», виродком, ворогом і показав йому заздалегідь підготовану постанову про адміністративний нагляд строком півроку. Прямо з прокуратури, не дозволивши заїхати до рідних за особистими речами, Кандибу відвезли до Пустомит.

Тут 28 вересня його відвідав генерал Полудень, котрий знову добивався від нього «розкаяння» і обіцянок змінити поведінку.

Кандиба з трудом знайшов собі житло — приватну квартиру за 30 карб. на місяць і працю кочегара — за 70 карб. на місяць. Протягом часу, поки він шукав праці і всюди зустрічав відмову, міліція неодноразово погрожувала йому кримінальним переслідуванням за «тунеядство».

Мотиви встановлення адміністративного нагляду:

1. Уникав улаштування на працю.
2. Жив не там, де прописаний.
3. Роз'їжджав по містах Радянського Союзу.

Незважаючи на незаконність, а в першій точці навіть на брехливість цих обвинувачень, Кандибі не вдалося добитися скасування постанови. Його заяви з кваліфікованим юридичним запереченням мотивів адміністративного нагляду повертали районному прокуророві, від якого імени і була винесена постанова.

12 грудня, в день арешту Лук'яненка, у Кандиби зроблено обшук, у часі якого вилучено рукописну копію Загальної Декляраціі Прав Людини (ЗДПЛ вилучали в Кандиби при обшуках і раніше, зокрема в таборі).

2 січня Кандиба був викликаний до Львівськолгго ОВіРу. Його розпитували, чи у нього є родичі закордоном і чи він просив будь-кого прислати йому виклик, пропонували йому дати писемне вияснення на ці питання. Кандиба відмовився виконати це не основане на законі домагання. Якщо на його адресу прийшов виклик, заявив він, то влада зобов'язана вручити його без подібних вияснень.

За виробленою на Україні практикою заяви, які висловлюють наміри їх авторів еміґрувати, служать часто підставою до різних переслідувань, до арештів і ув'язнень у психіятричних лікарнях включно.

* * *

6 лютого членові Групи Н.Строкатовій продовжили ще на півроку адміністративний нагляд.

Після 4-річного ув'язнення в таборі Н.Строкатова живе під наглядом уже 2 роки.

6

У жовтні 1977 р. до Групи вступили Віталій Калиниченко і Василь Стрільців.

Віталій Калиниченко відбув 10-річне ув'язнення (1966-1976 рр.) за спробу втекти закордон, кваліфіковану, як «зрада вітчизні». Після звільнення живе в місті Васильківка Дніпротеровської області під наглядом міліції, працює інженером.

Після відмови ОВіРа оформити йому документи на виїзд (у нього є виклик) Калиниченко 23 жовтня заявив про відмову від громадянства, відіслав до Верховної Ради УРСР свій пашпорт, військовий квиток, диплом.

Василь Стрільців — колишній політв'язень беріївських таборів, буз засуджений на 10 років позбавлення волі, коли йому ледве скінчилося 15 років. Після реабілітації (в час «відлиги») закінчив Чернівецький університет і працював викладачем англійської мови в середній школі. Останнім часом його піддавали позасудовим переслідуванням. Його

скарги в десятки інституцій Республіки і Союзу залишені без позитивних відповідей.

Стрільців проголосив страйк і в серпні 1977 року подав заяву про виїзд до Великобрітанії.

Страйк проголосив також інженер із м. Долини Іван Січко, котрого незаконно перевели на некваліфіковану працю. Він подав заяву урядові про відмову від громадянства і про бажання еміґрувати з СРСР. Таку ж заяву подав його син — Василь Січко, виключений із Київського університету (факультет журналістики) з ідеологічних мотивів.

7

3 лютого в м. Києві був засуджений народним судом на 3 роки ув'язнення музикант і композитор Вадим Смогитель. Його засудили за статтею 206, ч. 2 («злісне хуліганство»). Суд, проголошений відкритим, охороняла міліція і аґенти КДБ. До залі суду були допущені тільки мати і дядько Смогителя, знайомих і друзів його виштовхали, всі місця в маленькій залі зайняла «спецпубліка». Судовий розгляд пройшов без юридичного захисту, але в присутності призначеного адвоката, який заявив, що він «не ознайомився зі справою». Самому Смогителеві не дали захищатися, його переривав суддя: «... перестаньте, не говоріть не до суті».

Єдиний свідок із прохожих (решта були дружинники і міліція) свідчив, що приведений на міліцію разом з усіма «бачив у потерпілого на коліні подряпину». В міліційному протоколі це кваліфікувалося як «легке тілесне пошкодження».

Випадок хуліганства був інсценізований 13 грудня 1977 р. на вулиці, в темряві, протягом двох хвилин: якийсь чоловік раптом упав йому під ноги, і тут же Смогителя увіпхнули в міліційну машину, що стояла напоготові.

Протестуючи проти фальсифікованого обвинувачення, В.Смогитель проголосив голодівку і голодував до суду, цебто протягом 53 днів.

Після арешту в квартирі Смогителя зроблено обшук. Вилучено книги, авторські магнітозаписи арештованого музиканта.

«Бійка» відбулася після телефонічної розмови 12 грудня з Канадою. Смогитель просив свого знайомого допомогти йому еміґрувати. А ще раніше, у серпні, він надіслав до Верховної Ради УРСР заяву з проханням дозволу виїхати з Радянського Союзу для закінчення музичної освіти і праці за покликанням.

В.Смогитель, 1939 р. народження, талановитий і самобутній музика, організував національний ансамбль, університетський хор «Жайворонок», який здобув собі популярність серед студентської молоді. Його твори записувалися для радіо, він готовив документальний фільм про співачку хору Верьовки — Ніну Матвієнко — всі ці успішні починання перервалися після тайних сиґналів. Його становище безнадійно погіршилося після репресій проти української інтеліґенції в 1972 р. (з декотрими з арештованих він був близько знайомий).

Якраз ці обставини призвели Смогителя до рішення еміґрувати.

8

Василь Барладяну, засуджений 26 липня 1977 року в Одесі за ст. 187-1 КК УРСР («Поширювання свідомо неправдивих вигадок, що порочать радянський державний і суспільний лад»), перебуває в таборі в селі Рафалівка Рівенської області. Після побиття, якого він зазнав в часі голодівки в слідчій тюрмі (при черговій відмові прийняти їжу), стан його здоров'я суттєво погіршився. У таборі його поставили на важку працю до кар'єру, і лише при кінці листопада, після численних скарг його дружини, Барладяну спрямовано до лікарні у Львові. Через 10 днів його переведено до табору з висновком, що через високий тиск крови його не можна брати до тяжких робіт; його перевели

но збирання скриньок. Проте, сам болотний клімат Полісся згубно впливає на Барладяну, який, крім інших недуг, хворіє на туберкульозу. Перевести його в інший табір йому відмовляють.

* * *

Євген Сверстюк, що перебуває в 35 Пєрмському таборі (ВС 389-35), позбавлений посилок на 1978 рік.

У січні 1978 р. Іван Світличний (36 Пєрмський табір) захворів на інфекційну жовтяницю. До лікарні його відправили з поважним запізненням. У лютому в таборі оголосили карантин.

У грудні-січні проведено на Україні обшуки в справі крадежу, якого допустився, згідно з твердженням слідчих органів, Іван Дикий. Обшук проведено 12 грудня у:

матері політв'язня Зоряна Попадюка — Любомири Попадюк (у Львові), його бабуні Софії Копистинської (в Самборі) і Олени Антонів; 5 січня у Богдана Сороки (сина померлого в таборі М.Сороки) у Львові; у дружини політв'язня Василя Лісового Віри Лісової в Києві.

Декотрі з них з І.Диким взагалі не знайомі.

Групі точно не відомо, чи І.Дикий вчинив крадіж, але їй певно відомо, що ті, які зазнали обшуків, не могли до цього мати жадного відношення. Мета обшуків — пошуки за грошовими засобами, використовуваними для допомоги політв'язням і їх сім'ям.

Відомо також, що Іван Дикий, повернувшись декілька років тому на вітчизну після 5 років таборів і 2 років заслання, на які він був засуджений за 62 ст. КК УРСР («антирадянська агітація і пропаганда») за анонімні листи, спрямовані в державні органи, не міг одержати дозволу жити у своїй сім'ї (у нього троє дітей) в одному із сіл Західньої України, не мав сталої прописки і праці, був переслідуваний міліцією.

УКРАЇНСЬКА ГРОМАДСЬКА ГРУПА
СПРИЯННЯ ВИКОНАННЮ ГЕЛЬСІНКСЬКИХ УГОД

ІНФОРМАЦІЙНИЙ БЮЛЕТЕНЬ
Ч.2

Березень-червень 1978 р.

ЧЛЕНИ УКРАЇНСЬКОЇ ГРУПИ «ГЕЛСІНКІ»:

Микола Руденко (керівник групи)

Засуджений на 7 років позбавлення волі і 5 років заслання.

Морд. АССР, пос. Лесной, учр. ЖХ-385/19.

Олекса Тихий

Засуджений на 10 років позбавлення волі і 5 років заслання.

Морд. АССР, пос. Сосновка, учр. ЖХ-385/1-6.

Микола Матусевич

Засуджений на 7 років позбавлення волі і 5 років заслання.

Мирослав Маринович

Засуджений на 7 років позбавлення волі і 5 років заслання.

Петро Вінс

Засуджений на 1 рік позбавлення волі.

Рівенська область, Володимирецький район, уст. ОР 318-/76.

Левко Лук'яненко

У в'язниці під слідством, м. Чернігів.

Петро Григоренко

Вигнаний із СРСР. Нью-Йорк.

Олесь Бердник

Київ.

Віталій Калиниченко

Під наглядом.

Дніпропетровська обл., м. Васильківка.

Іван Кандиба

Під наглядом.

Львівська обл., с. Пустомити.

Оксана Мешко

Київ.

Василь Січко

Івано-Франківська обл., м. Долина

Василь Стрільців

Івано-Франківська обл., м. Долина

Ніна Строкатова

Під наглядом.

Калужська обл., м. Таруса.

ВСТУП

Голова Асоціяції радянських юристів у серпні 1975 року подав до відома Генеральному секретареві Міжнародної Амнестії:

«... Ми хочемо повідомити Вас, що не збираємося обговорювати те, що Ви називаєте книгою (мається на увазі справоздання Міжнародної Амнестії за 1975 р., яке містить матеріяли про умови утримання в'язнів сумління в СРСР), а що в дійсності є вульґарним фальсифікатом і наклепом на радянську дійсність і соціялістичну законність».

Ми наполагаємо на неприпустимості безумовного довір'я до заяв Асоціяції радянських юристів. Про невідповідність цих заяв із дійсністю свідчать, зокрема, арешти і закриті суди-розправи над членами Групи «Гельсінкі».

Репресії, що звалилися на основників Української Групи «Гельсінкі» Миколу Руденка і Левка Лук'яненка і на багатьох інших її членів, виявилися можливими завдяки недостатній увазі і недостатній занепокоєності вільного християнського світу кричущими порушеннями елементарних людських прав і свобід у нашій країні.

Ми наведемо тут декілька прикладів, які характеризують не тільки порушення прав людини, але також і власних законів.

1. Реченці позбавлення волі

Від 1959 р. кримінальне законодавство допускає позбавлення волі на строк не більше 15 років. Наводимо імена наших земляків, які перебувають (чи недавно перебували) в ув'язненні більше 15 років (за вироками, винесененими перед 1959 роком).

Катерина Зарицька. По 25 роках безперервного ув'язнення звільнена в 1972 році. Із цих 25 років майже 20 провела у в'язничній камері.

Одарка Гусяк. 25-річний реченець — реченець безперервного перебування у неволі, з них 19 років — у в'язничній камері. Звільнена в 1975 році.

Святослав Караванський. У 1965 році (!) його повернуто до місця позбавлення волі у зв'язку з тим, що бувши «помилково» звільненим у 1960 році, не відбув 25-річного терміну позбавлення волі за вироком 1944 року. Одначе С.Караванський не був звільнений в 1974 р. (тобто по відбутті 25 років) через те, що йому винесено новий вирок, і він і до сьогодні перебуває в ув'язненні. Дружина Святослава Караванського у вересні 1977 року зверталася до Президії Верховної Ради СРСР з проханням звільнити її чоловіка і надати йому можливість виїзду з СРСР. З проханням звільнити С.Караванського зверталась до Президії Верховної Ради СРСР і учена-біохемік Н.П.Лісовська.

Григорій Гірчак. У січні 1978 р. звільнений по 25 роках ув'язнення.

Василь Підгородецький. Засуджений 1952 р. — відбуває 25-річний термін позбавлення волі.

Михайло Сорока. Помер 1970 року в мордовськім таборі, відбуваючи 25-річний реченець ув'язнення (від 1952 р.).

Степан Сорока. Відбуває 25-річний реченець в Уральському таборі (Пермська обл.).

Дмитро Басараб. Відбуває 25-річний реченець, буде звільнений у вересні 1978 р. (Уральський табір ч. 35).

Дмитро Верхоляк. 25-річний реченець закінчиться в 1980 р. (Уральський табір).

Микола Курчик. Мордовія, особливий режим, буде звільнений в 1978(9) році.

Онуфрій Кулак.

2. Місця для відбування покарання у формі позбавлення волі

Основи карного законодавства СРСР передбачають позбавлення волі без депортації за межі союзних республік (що мають формально статус незалежних держав). В той самий час ст. 6 Виправно-Трудового Кодексу РРФСР має таку постанову:

«... засуджені за особливо небезпечні державні злочини... спрямовуються для відбування кари у ВТК, які призначені до утримання цих категорій засуджених, незалежно від того, в якій союзній республіці вони проживали перед арештом чи були засуджені».

(У Радянській правній системі вияв інакодумства нерідко кваліфікується як «антирадянська аґітація і пропаґанда», які відносяться до «особливо небезпечних злочинів»).

Таким чином, на основі виправно-трудового кодексу одної радянської республіки громадяни інших республік, зокрема Української, відбувають покарання поза її межами (імена українців, що відбувають покарання в Російській федеративній республіці, наведені в інших документах Групи).

3. Місця заслання

Місця заслання, як правило, розташовані поза межами України. Українців спрямовують на заслання (часто по відбутті реченця позбавлення волі в таборах Мордовії чи Уралу або у Володимирській тюрмі) на Сибір, до Якутії, Забайкалля, на Далекий Схід (Маґаданська область та ін.) до Північного Казахстану та інших районів, надзвичайно віддалених від України, цілковито відмінних від неї в мовному, побутовому, кліматичному чи інших відношеннях. Це істотно посилює ступінь покарання і самого засланого, і його родини.

Подаємо імена деяких українців, що перебувають в цей час на засланні:

Ірина Калинець (Стасів) — Забайкалля. До цього відбула 6 років ув'язнення в Мордовськім таборі. (Засуджена за статтею «антирадянська аґітація і пропаґанда»).

Стефанія Шабатура — Північний Казахстан. До цього відбула 5 років у Мордовськім таборі (за статтею «антирадянська аґітація і пропаганда»).

Василь Стус — Далекий Схід, Маґаданська область. До цього відбув 5 років у Мордовськім таборі (стаття — «антирадянська аґітація і пропаґанда»).

Вячеслав Чорновіл — Якутська АРСР. До цього відбув 6 років у Мордовськім таборі (стаття — «антирадянська аґітація і пропаґанда»).

Чекає заслання **Ірину Сеник,** інваліда, що перебуває тепер у Мордовськім таборі. Для неї умовини заслання — на чужині, в повній самітності, часто в украй несприятливих побутових умовинах — можуть виявитися ще труднішими, ніж умовини таборової неволі, де вона знаходилася в середовищі жіночого українського земляцтва.

У січні 1979 р. повинен піти етапом на заслання **Олександер Сергієнко,** хворий на туберкульозу. (Під цю пору перебуває в Уральському таборі).

Іван Світличний — з закінченням реченця позбавлення волі 15 квітня ц.р. був спрямований етапом на заслання — просто із шпитального ліжка (він перебував у центральній таборовій лікарні у зв'язку із захворюванням на інфекційну жовтяницю і загостренням хронічної хвороби нирок). І.Світличний звертався з проханням, зважаючи на тяжкий стан здоров'я, призначити йому місце заслання в Україні. Дружина Світличного просила таборове начальство відправити І. Світличного на заслання не звичайним етапом, а літаком (звичайний етап — поєднаний з численними муками і надто тяжкий навіть для цілком здорової людини). І.Світличного відправлено на заслання звичайним етапом. На початку червня він, ледве живий, прибув до Алтайського краю.

Згідно з радянським законодавством, засланий може звертатися з проханням про тимчасовий виїзд з району приписаного поселення. Одначе одержати дозвіл — справа дуже складна. Так у травні ц.р. Василь Стус з дуже великим трудом одержав дозвіл виїхати до вмираючого батька. Добиваючись дозволу, він голодував; його підтримали інші засланці (які перебували в інших районах країни), а також друзі на волі. Йому дозволено перебути у батька в м.Донецьку дуже короткий час (два дні?).

Вячеславові Чорноволові у березні ц.р. в зв'язку з тяжкою хворобою матері (інсульт), було дозволено виїхати з глухого села в Якутії до Київської области, але на такий реченець, у якому він ледве встиг доїхати на місце і повернутися. Отже, такий дозвіл на тимчасовий виїзд перетворюється на знущання.

4. Місце проживання після звільнення
Адміністративний нагляд

Після відбуття ув'язнення політв'язень позбавлений права жити в цілому ряді міст і областей. Обмеження проживання реґляментують неопубліковані (негласні) укази. Обмеження у виборі місця проживання (а також неможливість одержати житло) перешкоджають в'язням сумління повернутися туди, де вони мешкали перед арештом, особливо до великих міст. Це створює значні труднощі для об'єднання сімей. Крім того, цим способом відбувається витіснення думаючих людей з культурних центрів.

У місті чи селі, де колишньому в'язневі сумління чи колишньому учасникові національно-визвольного руху дозволено оселитися, над ним установлюється адміністративний нагляд (відвертий нагляд міліції). Цю міру покарання, яка не походить з вироку, призначає адміністрація виправно-трудової установи, в якій політв'язень перебував до звільнення. Адміністрація ухвалює постанову про запровадження нагляду над тими, хто, відбуваючи кару, «не став на шлях виправлення». Ухвалу

про нагляд затверджує прокурор. Відтак органи міліції, що виконують нагляд, можуть продовжувати його ще і ще;по 3-6 роках ув'язнення нагляд може протягнутися до п'ятьох років; якщо в'язень був ув'язнений десять років і більше — нагляд над ним може протягнутися до безконечности (судимість здіймає суд тільки тоді, коли колишній політв'язень «став на шлях виправлення»).

Правила нагляду позбавляють піднаглядного ряду елементарних людських свобід: не можна, наприклад, вийти поза межі населеного пункту, містечка чи села, не можна виходити зі свого житла у вечірньо-нічний час (наприклад, від 8 вечора до 6 чи 7 ранку і т.п.), не вільно заходити до клюбів, кіна, ресторанів і ін. Необхідно раз в тиждень, в призначений день і годину, зголошуватися на міліції. Порушення правил нагляду карається позбавлення волі на реченець до двох років.

Тепер перебувають під наглядом:

Надія Світлична, звільнена в травні 1967 р. Вагітність і народження дитини (з кінцем травня ц.р.) не звільнили її від нагляду.

Ніна Строкатова, звільнена в грудні 1975 р. Тяжка недуга не звільнила її від нагляду і від ряду покарань — штрафи, арешти до п'ятнадцяти діб — за порушення нагляду (в ряді випадків інсинуйованих міліцією чи КДБ).

Іван Кандиба, звільнений у січні 1976 р.

Левко Лук'яненко, звільнений по 15-річнім реченці ув'язнення в січні 1976 р. Нагляд продовжувався аж до його повторного арешту в грудні 1977 р.

Микола Бондар, після звільнення в листопаді 1977 р. поселився в Тульчині Черкаської области в селищі, у батьків, і відразу над ним установлено нагляд, хоча жити в батьків було невільно, і протягом кількох місяців йому довелося блукати, шукаючи житла й праці.

5. Трудовлаштування

Заслані, а також колишні політв'язні, звичайно наражені на дуже велику дискримінацію при влаштуванні на працю. Хоч у СРСР нема закону про заборону чи обмеження в професіях, але як правило вони позбавлені можливости працювати за фахом; часто не беруть до уваги і стан здоров'я. Так, Ніна Строкатова — лікар, науковий працівник-мікробіолог — мусить працювати касиркою в малому музеї за мізерну платню. Здібний філолог Надія Світлична — працювала двірником, прибиральницею. Ірині Калинець (талановитий філолог, поетеса, хворіє на астенію) після прибуття на заслання запропоновано працювати кочегаром або дояркою. Талановитий філолог, поет і перекладач Василь Стус, важко хворий — робітник у шахті. Талановитий журналіст Вячеслав Чорновіл, важко хворий — різнороб у таборі, перебирає гнилу картоплю в зимному і вологому приміщенні та одержує за це копійчану платню. Микола Бондар погоджувався на будь-яку працю, але тільки по декількох місяцях безнадійних розшуків він влаштувався, нарешті, різноробом на завод і одержав ліжко в гуртожитку.

СВОБОДУ ЛЕВКОВІ ЛУК'ЯНЕНКОВІ!

12 грудня 1977 року арештовано члена-засновника Української Громадської Групи, видатного діяча правозахисного руху, публіциста і адвоката Левка Лук'яненка. Йому п'ятдесят років. Це другий арешт. Звільнившись 21 січня 1976 р. після 15-річного ув'язнення, Лук'яненко провів на волі — під суворим наглядом міліції і КДБ — лише неповних два роки.

Простежімо коротко його життєвий шлях.

У 1944 році під час Другої світової війни Левко Лук'яненко, у віці 16 років був мобілізований до радянської армії і відслужив 8 років. Одночасно він учився і закінчив з відзнакою середню школу. В армії він вступив до КПРС. У 1953 р., по демобілізації Лук'яненко вступив на юридичний факультет Московського університету, який успішно закінчив 1958 р. Працював в оргвідділі Вінницького облвиконкому, потім у Глинянському районі Львівської области: в райкомі, в юридичній консультації. Тут він познайомився з молодим адвокатом Іваном Кандибою і іншими юристами й працівниками партійних і радянських органів, у середовищі яких обговорювались різні суспільні проблеми. А проблем цих було багато по страшній руйнівній війні. Її наслідки особливо дошкульними були в Україні, яка прийняла на себе головні удари і фашистської навали, і сталінського терору.

Л.Лук'яненко приглядався до суспільного устрою европейських держав, порівнюючи життя народів Европи з життям народів СРСР, а особливо України. Навчання на університеті дало йому систему знань у ділянці права, політекономії, державного устрою різних суспільних формацій. Доступ до фондів університетської бібліотеки дав можливість ознайомитися з плятформами передреволюційних партій Росії і України (що була на становищі колонії в Російській імперії). Так виникла ідея реорганізації суспільно-політичної системи Української РСР; розвитком цієї ідеї був проєкт програми партії «Робітничо-Селянська Спілка». Згідно з цим проєктом основою є соціялізм з державною власністю на засоби виробництва; одначе допускається також приватна ініціятива в дрібному промислі, торгівлі та в сфері обслуги. Передбачалася також радикальна перебудова сільского господарства з дійсно добровільною кооперацією. Державна влада будується на демократичному принципі і вільних виборах. Державна мова на Україні — українська. Питання виходу України з Союзу РСР вирішується шляхом референдуму.

У листопаді 1960 року у Львові, при вул. Декабристів, 17,

цей проєкт обговорила група однодумців із семи людей. Був і слухач вищої партійної школи Микола Ващук. Виявилося, що він був донощиком.

20 січня 1961 року всіх членів цієї групи арештовано і потім засуджено особливо закритим судом, який мав місце в будинку КДБ у Львові. Левка Лук'яненка засуджено на смертне покарання за його по суті теоретичний трактат, за ідею побудувати соціялізм з людським обличчям, випередивши подібний намір О.Дубчека в ЧСР, а також сучасні ідеї еврокомунізму. Розплата важка: 67 днів у камері смертників у наручниках. Верховний Суд смертну кару скасував і замінив її на 15 років табору суворого режиму. Млин ламання духового хребта людини був ще жорстокішим. У Володимирській тюрмі його тримали чотири з половиною роки, у тюрмах КДБ у Києві, Львові і Чернігові ще біля двох років, піддали психоекспертизі в спецпсихлікарні в м.Рибінську: тримали в карцерах, таборових тюрмах (ПКТ), морили тяжкою працею, голодом...

Декілька разів йому пропонували писати покаянні заяви.

У таборах, після тривалих роздумів, відчувши на собі соціялістичну законність, Л.Лук'яненко відрікся марксистської теорії як необґрунтованої і нелюдської. Віра в вищу справедливість привела його до Бога. Він став глибоко віруючою людиною, що відстоює принципи демократії і пошани прав людини з християнських позицій.

Тому не випадково, не зважаючи на своє суворе і небезпечне становище під наглядом, Л.Лук'яненко знайшовся в числі основників Української групи; що більше — став душею групи.

І як член групи, і особисто Л.Лук'яненко виступає в обороні своїх знедолених товаришів, запроторюваних у тюрми і табори лише за свої переконання. Він пише публіцистичну статтю в обороні мистця-інтарсиста Петра Рубана «Зупиніть кривосуддя» і висилає її до редакції українського журналу «Народна творчість та етнографія»,

боронить бандерівця Богдана Чуйка (якого обороняв і член колеґії адвокатів, київський юрист Марченко), переслідуваного й зневажуваного, а також переслідуваного після відбуття реченця покарання спеціяліста сільського господарства, учителя Кузьму Матвіюка та інших.

Він безбоязно листується з людьми гнобленими і приниженими, з якими його звела доля страждань. І от, по 15-річній каторзі, Л.Лук'яненко знову арештовує КДБ.

Уже минуло сім місяців від моменту його арешту. Його ізольовано від сім'ї, від близьких йому людей; доля його невідома.

Допити й обшуки в справі Лук'яненка ведуться буквально по цілому Радянському Союзі: в Маґаданській області, в Хабаровськім краю, в Красноярськім краю, в Комі АРСР — Інті, а також по містах і областях України. Обшуками і допитами залякують старих і молодих. Ані рідні, ні друзі не знають до цієї пори, чи пред'явлено Л.Лук'яненкові звинувачення і в чому його звинувачують. Стало відомим, що слідство намагається поставити під сумнів психічне здоров'я Л.Лук'яненка (для чого, наприклад, використовується тюремна психіятрія). Тероризують допитами дружину Л.Лук'яненка, яка протягом цілого життя була його непохитним і самовідданим другом.

Трагічна і шляхетна доля Левка Лук'яненка повинна звернути на себе загальну увагу.

Українська Громадська Група «Гельсінкі» просить міжнародню громадськість, юристів, віруючих — виступити в обороні Л.Лук'яненка вже тепер, не чекаючи нового засуду на 15 років каторги. Те лихо, з яким так мужньо, не шкодуючи себе, бореться Лук'яненко, може прийти до кожного з вас, якщо не заступити йому дороги!

Слідство у справі Л.Лук'яненка

У справі Л.Лук'яненка органи КДБ провели обшуки і допити в різних кінцях Радянського Союзу. Серед

обшукуваних і допитуваних — засланці, а також особи, що — по звільненні з ув'язнення — примусово поселилися в далеких провінціях Союзу, далеко від України. Обшукам і допитам піддано й тих, з ким Л.Лук'яненко підтримував листування (поштою).

Володимир Затворський, м. Інта, Комі АРСР. Обшук і допит. Вилучили декілька листів Лук'яненка, копію заяви Л.Лук'яненка до Київського екзарха (з проханням вислати Біблію українською мовою), документ Української Групи «Гельсінкі» — «Декларація», повідомлення про те, що діялось на суді в Дружківці (суд над Руденком і Тихим). Забрали також кілька загальних зошитків із записками і примітками на літературні й історичні теми (записи зробив Затворський у таборі, де він відбував покарання; до Л.Лук'яненка не мають ніякого стосунку).

Григорій Прокопович, Красноярський край, ст. Кураґіно. Проведено обшук і допит. Вилучено листи Л.Лук'яненка, копії заяв Л.Лук'яненка, серед них копію заяви екзархові.

Микола Коц, Томська область. Обшук і допит. Вилучені листи Л.Лук'яненка.

Богдан Чуйко, м. Мічурінськ. Обшук і допит.

Володимир Воденюк, м. Кременчук. Допит.

Василь Стус, Маґаданська область, Тенкінський район, поселення ім. Матросова. Обшук і допит у лютому 1978 р.

На допиті В.Стус написав свій погляд про політичні процеси на Україні — про «справу» Л.Лук'яненка в 1961 році, про процеси 1965 і 1972 років — і вимагав, щоб цей текст і протоколи обшуку і допиту були передані Беоґрадським нарадам і Комісії Прав Людини ООН.

На допит В.Стуса перевезли до районного центру Усть-Омчуг. Допит тривав три дні. Стус пише, що це скидалося на арешт. «Я сам,— пише він,— в огонь не лізу, але якщо мене туди вкинуть — гарту в мене вистачить».

Ігор Кравцов, Харків. Обшук і допит.

Ма-Хун, утікач із Китаю, колишній в'язень Володимирської тюрми, засуджений за звинувачення в шпигунстві, по чотирьох роках, 1976 р. звільнений через недоведеність звинувачення і вивезений до Хабаровського краю, де і живе тепер без права виїзду. Допитувано Ма-Хуна і його дружину Катерину Борову (він оженився по звільненні). Слідчого цікавило: де і серед яких обставин Ма-Хун познайомився з Л.Лук'яненком, чи приходили на адресу Ма-Хуна (до Хабаровського краю) листи від Л.Лук'яненка, бандеролі з журналами або книгами. Допити мали місце в середині січня 1978.

Надія Світлична, Київ. Допит у січні 1978 р.

Б.Д.Антоненко-Давидович (біля 80 років), Київ. Допит у січні 1978 р.

При обшуку, що відбувся 23 квітня 1977 р., у Антоненка-Давидовича вилучено статтю Л.Лук'яненка «Зупиніть кривосуддя» в обороні засудженого мистця П.Рубана. Цю статтю послав був Лук'яненко до офіціяльно видаваного в Києві журналу. При допиті цікавились, як потрапила до Антоненка-Давидовича ця стаття.

Петро Вінс — був допитаний про Лук'яненка в київській тюрмі 13 травня 1978 р. (безпосередньо перед відправленням до табору відбувати реченець покарання). Допитував слідчий Берестовський: про Меморандум Української Групи «Гельсінкі», ч.2 — хто є автором цього документу і т.д.

(На суді над М.Руденком і О.Тихим у червні 1977 р. говорилося, що автор цього документу — М.Руденко. Так сказав і сам Руденко.)

Оксана Мешко, Київ. Обшук і допити в січні і лютому 1978 року. Слідчого Санька цікавило, якою дорогою попали на Захід статті Л.Лук'яненка «Зупиніть кривосуддя» про Петра Рубана; «Відкритий лист до проф. Рубана»; «Рік Свободи», автобіографічна повість. (Див. також Додаток — заява О.Мешко).

Олена Антонів, Львів. Обшук і допит у січні 1978 р. Під час обшуку нічого не виявлено.

Стефанія Гулик, Львів. Обшук і допит при кінці січня — з початку лютого.

Оксана Світайло, м.Чернігів. Допит. Вона — знайома сім'ї Лук'яненків.

Олександер Лук'яненко і його дружина **Валентина Лук'яненко,** Чернігів. Обшук і допити. Олександер — брат Л.Лук'яненка.

Сестра Л.Лук'яненка, Городнянський район Чернігівської области. Допит 12 грудня 1977 р. (в день арешту Л.Лук'яненка).

Батьки Л.Лук'яненка, село Хрипівка Городнянського району. Обшук у грудні 1977 р.

Ганна Ґолумбієвська, Одеса. Допит 30 січня 1978 р. Г.Ґолумбієвська — учителька; вважається «неблагонадійною». З Л.Лук'яненком не знайома.

Павло Кампов, м.Ужгород. Допит у лютому. П.Кампов — колишній політв'язень, 6 років відбуву місцях позбавлення волі і біля року — на засланні (із заслання звільнений достроково в квітні 1977 р. у зв'язку з тяжким станом здоров'я, має інвалідність ІІ-ої групи).

Василь Овсієнко, Житомирська область, село Леніне. Допит. Він — колишній політв'язень, звільнений у березні 1977 р.

Кузьма Матвіюк, Рівенська область. Допит у лютому 1978 р. Він — колишній політв'язнень, звільнений вліті 1976 р.

Стефанія Шабатура, місто Макушіно Курґанської области. Допит у лютому 1978 р. С Шабатура — політв'язень, перебуває на засланні по відбутті 5 років позбавлення волі в Мордовськім таборі. З Л.Лук'яненком — не знайома і не листувалася.

Іван Кандиба, Пустомити Львівської области.

4-го травня ц.р. Кандибу викликали до Львова, до слідчого відділу КДБ на допит у ролі свідка в справі Л.Лук'яненка. Слідчий Руфинський допитував про

документи Української Групи «Гельсінкі», під якими є також підпис І.Кандиби. Серед цих документів: «Лист ч. 2» до урядів країн, що підписали Гельсінкську угоду. Кандиба відповів, що цей документ він бачить уперше, але якщо це — документ Групи, то він признає себе співавтором. І.Кандибі показали також статтю Л.Лук'яненка «Проблеми інакодумства».

Лідія Рубан, м.Черкаси. Дружина засудженого з політичних мотивів мистця Петра Рубана. У серпні 1977 р. у неї проведено особистий обшук і допит. Її зняли з поїзду по дорозі до Києва і вилучили кілька машинописних примірників статті Л.Лук'яненка «Зупиніть кривосуддя». Потім її допитували в КДБ. У грудні 1977 р., по арешті Л.Лук'яненка, Лідію Рvбан знову допитували, зокрема з приводу цієї статті.

Євген Обертас, Київ. Допит 24 березня 1978 р. З Л.Лук'яненком не знайомий. Допит відносився до Декларації Української Групи «Гельсінкі». Допит провадив слідчий Санько. Раніше, у квітні 1977 р., у Є.Обертаса був проведений обшук (у справі членів Української групи — Мариновича і Матусевича), була вилучена стаття О.Бердника «Свята Україна» і Декларація Української Групи. Обшук тривав 17 годин. Дружина Обертаса за декілька днів перед обшуком народила дитину.

СУД НАД МАРИНОВИЧЕМ І МАТУСЕВИЧЕМ

Засуджено ще двох членів Української Групи «Гельсінкі» — арештованих 23 квітня 1977 р. Мирослава Мариновича і Миколу Матусевича. Київський обласний суд судив їх у м.Василькові, розгляд ішов три дні — 22, 23 і 24 березня. Після дводенної перерви, 27 березня, оголошено присуд: по 7 років таборів суворого режиму і по 5 років заслання — максимальний реченець за ст. 62 КК УРСР («антирадянська аґітація і пропаґанда»). Процес вів суддя Дишель, в послужнім списку якого справи Надії Світличної, Євгена Сверстюка, Семена Глузмана і Люби Середняк,

Миколи Плахотнюка, Василя Стуса, Леонида Плюща, Георгія Вінса.

Дату початку процесу тримали в таємниці. Рідні підсудних і їх друзі, яких викликали на суд як свідків, одержали оповістки лише тоді, коли суд уже почався, 22-го ввечорі. Будинок Васильківського районного суду, де в присутності «спецпубліки» йшов «відкритий судовий процес», охороняв великий відділ міліції і дружинників. При вході акуратно перевірювано дозволи на вступ. Коло будинку зібралося багато народу. Цікавість місцевих жителів викликали незвичайні заходи «безпеки». Тих, що спеціяльно приїхали на суд і домагалися, щоб їх пропустили, грубо відштовхували, погрожували їм «15 добами». Любу Мурженко другого дня суду забрали в міліцію, де протримали до кінця судового засідання. Декотрі друзі Мариновича і Матусевича передали до суду письмові прохання допустити їх до залі суду — відповіді не було.

Тут же на вулиці очікували виклику свідки з-поміж рідних і друзів підсудних. Після складення свідчень декого з цих свідків до залі суду не пустили, хоч згідно з законом свідок повинен залишитися в суді до кінця судового слідства. У день оголошення присуду всіх працюючих свідків не відпустили з праці (між ними і сестри Матусевича).

Суд проходив майже без участи підсудних. На початку процесу Матусевич заявив, що не визнає суду, і його усунено з залі «за образу суду». Його повернули до тюрми КДБ і привезли лише на оголошення вироку. Коли вирок було прочитано, Матусевич запитав: «А як же останнє слово?» — але йому скрутили руки і виштовхнули з залі. Першого дня процесу суддя Дишель сказав Мариновичеві, який протестував проти закритого характеру суду, що суд відкритий, тільки на суд до нього ніхто не прийшов. Коли наступного дня при допиті Н.Світличної стало ясним, що суддя вдався до обману, Маринович відмовився брати участь у судовому розгляді. На запитання судді і прокурора він відповідав: «Відмовляюся відповідати з огляду на порушення принципу прилюдности судочинства». Обидва підсудні

зреклися адвокатів, але призначений судом адвокат Матусевича — Карпенко в процесі брав участь.

«Справа» Мариновича і Матусевича складається з 8 томів. Їм інкриміновано «розповсюджування» і участь у «виготовленні» документів Української Гельсінкської Групи: Декляраціі і меморандумів,— а зокрема ч.2, ч.10 і ч.11. Крім того, Матусевича звинувачено за ст.206, ч.І в «хуліганстві». На суд покликано 43 свідків, явилося 36, майже третину з них покликано тільки для показань у справі «хуліганства».

На відміну від процесу Руденка і Тихого, на цьому суді не приховувано, що «кримінальним» є сама участь у Групі «Ґельсінкі».

При допиті дружини Матусевича, Ольги Гейко, суддя сказав їй: «Якщо ви є членом Групи, то ваше місце — там»,— і кивнув на лаву підсудних.

Олесеві Бердникові, також викликаному свідком, суддя поставив питання: «Де зберігається архів Групи». — «Після того, як ми висилаємо документи Групи урядам країн, що підписали Гельсінкські угоди,— відповів Бердник,— ми його спалюємо, щоб не доповнювати досьє КДБ». (Дишель обурено перепитав, і Бердник повторив: «досьє КДБ»).

У зв'язку з Меморандумом ч.11 допитано Надію Світличну, про становище якої по виході з табору розповідалося в цьому документі. Її питали, кому саме вона передала інформації про себе, хто складав Меморандум, яка була участь Мариновича і Матусевича? Н.Світлична сказала, що вона зверталася до Групи, а не до поодиноких її членів; до Групи була адресована копія її заяви до ЦК КПРС про переслідування і про відмову від громадянства. Суддя Дишель прочитав фразу з її заяви: «... після всього пережитого вважаю нижче людської гідности бути громадянином наймогутнішого і найдосконалішого концтабору». Потім він запитав: «На якій підставі ви це заявляєте?» — «Сьогоднішня розправа над Мариновичем і Матусевичем — найкраще тому підтвердження»,— відповіла Світлична. «Завважте це, вона ображує радянський суд, вона тут обмовляє!..» — майже закричав суддя,

звертаючись до прокурора. Це викликало бурхливе обурення «публіки» (яка і в інших випадках кидала погрозливі або образливі репліки на адресу підсудних або декотрих свідків, до чого суд відносився прихильно). Хтось виразно сказав: «Покидь! Судити таких треба!» Суддя запитав Світличну: «Ми тут зібрались на відкритому судовому засіданні, з участю засідателів, захисника, в присутності громадськости.. а ви називаєте це розправою?» — «А ви називаєте це відкритим судом, куди не пускають ні рідних, ні близьких підсудних, де нема навіть самого підсудного?» — відповіла Світлична. Суддя, відмітивши, що Світлична була засуджена, відбула чотири роки ув'язнення, запитав її: «І це вас нічого не навчило?» — «Це власне і привело мене до висновку, який я зробила в цьому листі»,— заявила Світлична.

На суд було викликано Віру Лісову, дружину політв'язня Василя Лісового. У Меморандумі ч. 10 Група повідомляла, що погрози і шантаж КДБ (від неї вимагали, щоб вона умовила чоловіка покаятись) призвели її до тяжкого серцевого захворіння. У суді В.Лісова підтвердила, що в результаті чергової розмови із співробітником КДБ, під час якої він гримав на неї та ображав її і після чого її зразу ж звільнено з роботи, вона захворіла і була в передінфарктному стані. Знайомим, що відвідували її (а поміж них дійсно були і Маринович з Матусевичем), вона розповідала про причину її хвороби. (Цієї обставини було достатньо, щоб звинуватити їх за участь в укладанні Меморандуму ч.10.)

У справі епізодів «розповсюдження» допитано філолога Михайлину Коцюбинську (племінницю відомого письменника) та інженера Євгена Обертаса, а також зачитано свідчення письменника Б.Д.Антоненка-Давидовича, який не з'явився з причини недуги. Свідки відмовилися повідомити, від кого вони одержали вилучені в них при обшуках документи Групи. Суддя запитав Коцюбинську, чого вона зберігала Декларацію — «що, це така цінність?» Коцюбинська відповіла, що вважає, що вона у всякому

випадку заслуговує уваги. Є.Обертас у своїх показаннях заявив, що він є другом підсудних і підтримує їх діяльність.

Як свідків допитувано батьків, сестру, дядька, двоюрідну сестру і дружину Матусевича, маму, сестру і дружину Мариновича — Раїсу Сергійчук. Цей нехитрий прийом дозволив «законно» позбавити їх можливости бути присутніми на більшій частині судових засідань.

(За кілька днів до суду в районовій газеті «Шлях до комунізму» з'явилася стаття, що обливала брудом сім'ю Матусевичів і містила безглузді наклепницькі вигадки про особисте життя членів сім'ї. 19 березня статтю передрукувала обласна газета «Київська правда».)

Майже цілий день продовжували на суді розбирати «хуліганство» Матусевича.

Випадок, що послужив приводом до цього звинувачення, трапився у 1972 році. Подорожуючи в Карпатах із своїми друзями, Матусевич у селі Криворівні став свідком того, як хтось із туристичної групи, яка була в цьому селі, кинув образливу репліку на перехожу вулицею гуцулку. Матусевич зупинив кривдника, і туристи зразу ж на нього навалилися. Супутників Матусевича в цьому моменті поблизу не було, він сам зумів відбитися, і, здавалося, інцидент закінчився. Одначе потім появилася заява керівника туристичної групи г.Макогоненка до КДБ, згідно з якою Матусевич кричав до туристів: «Забирайтесь на Урал, бидло, москалі!» — кидав камінням на жінок і побив одного з туристів — В.Данилова. Така версія і ввійшла до звинувачення. Чому справа хуліганства була порушена лише по 4 роках і 10 місяцях (два місяці перед закінченням терміну давности), чому ніяк не були зафіксовані знаки пошкодження в «потерпілого» — залишилося неясним.

На суді свідчили 11 людей з туристичної групи. Не всі вони підтвердили, що чули кримінальну фразу або «пригадували» її кожний по-своєму. Перші з цих свідків «пізнавали» в Мариновичеві хулігана, що напав на них; по перерві таких накладок уже не було. Супутники Матусевича — подружжя Обертаси і Валентина Гіренко —

також були допитувані в суді в справі цього епізоду. Вони розповіли, що застали тільки кінець випадку, коли Матусевич уже вивернувся з-під туристів, що навалилися на нього. За звинуваченням Матусевич доконав свій «хуліганський вчинок» із національних мотивів — лише тому, що туристи розмовляли по-російському. Проте на суді ж виявилося, що В.Гіренко говорить звичайно по-російському і це не перешкоджує її дружнім відношенням с Матусевичем. (Суддя спеціяльно запитав її про це, коли вона свідчила російською мовою, пояснивши, що так їй звичніше).

Звинувачення за ст.206 (що передбачало до одного року позбавлення волі у I частині) не мало значення для визначення кари, але повинно було заплямувати Матусевича в очах обивателя і тому, мабуть, розбиралося так ґрунтовно. Суддя довго пояснював, як належить характеризувати інцидент: бійка це, боротьба чи сварка. Суддя не забував при допиті кожного свідка запитувати «потерпілого», чи не має він запитань до свідка, навіть коли мова йшла про документи Гельсінкської Групи. (Данилов поважно повідомив, що запитань не має.)

7 років таборів і 5 років заслання — така міра покарання за участь у **правозахисній** групі. Треба великої мужности і великої любови до людей, щоб боротися за права людини в умовах беззаконня, нехтування людською гідністю. Майже рік тюрми не зломили Миколи Матусевича і Мирослава Мариновича. Вони чесно почали хресну дорогу, довжина якої 12 років тюрми, примусової праці, шантажу, голоду!

Біографічна довідка

Микола Матусевич народився 1948 року в с.Матюші Білоцерківського р-ну, Київської области. Учився на історичному факультеті Київського педінституту. У 1972 р. був виключений з 4-го курсу через «неуспішність», а насправді за вияв симпатії до репресованих тоді українських інтеліґентів. Останнім часом перед арештом працював редактором у видавництві медичної літератури в Києві.

Батьки і сестра Матусевича живуть у Василькові. Батько — Іван Петрович — аґрономом, мати — Анастасія Федорівна — учителька біології в школі, сестра Таміла — інженер.

Дружина Матусевича Ольга Гейко живе в Києві, працює у видавництві «Радянська школа».

Мирослав Маринович народився 1950 р. в м. Дрогобичі. Служив у армії, має подяку від військової частини. Потім закінчив Львівський політехнічний інститут. До арешту працював інженером у Києві.

Його мати Любов Маринович живе в Дрогобичі, дружина Раїса Сергійчук — живе у Василькові, працює бухгальтером.

СУД НАД ВІНСОМ

Петро Георгійович Вінс (1956 р. нар.), член Української Громадської Групи Сприяння Виконанню Гельсінкських Угод, арештований 15 лютого 1978 р., засуджений за I частиною ст.214 КК УРСР («Ведення протягом тривалого часу паразитичного способу життя»*).

Призначений спочатку на 28 березня, суд того дня не відбувся «у зв'язку з недоставленням підсудного до суду» і був перенесений на 6 квітня. (Припускають, що суд перенесли з тої причини, що група американських конґресменів, яка приїхала до СРСР, збиралася відвідати Київ при кінці березня).

6 квітня П.Вінса судили в Подільскім районовім нарсуді. Заля суду була заздалегідь заповнена «статистами» з КДБ, друзям Вінса заявили: «Немає місця». У відповідь на їхні рішучі домагання, підтримані матір'ю і бабунею П.Вінса, міліція відтіснила їх від дверей вниз по сходах. У цей час до залі вдалося ввійти знайомій П.Вінса — М.Мамсіковій (пізніше, в часі перерви, її намагалися затримати, але тому

*Ст. 214 КК УРСР (Київ, 1968) дослівно звучить так: «Систематичне заняття бродяжництвом або жебрацтвом».

перешкодила Н.І.Вінс). Сестер Петра, Єлисавету і Наталю, силоміць виволокли з залі, коли вони, увійшовши туди першими з рідних, намагалися передати судді заяву про порушення гласности процесу. Їх відправили в міліцію. Матір і бабуню П.Вінса, що заступилися за них, також усунули із залі суду, стосуючи силу. Бабуню, Ліду Михайлівну Вінс, потім до залі суду пустили. Мати, Надія Іванівна Вінс, була свідком і залишалася на суді по своїх свідченнях.

Поки в залі суду відбувався розгляд, міліція і КДБ розправлялися з тими, що залишилися за дверима. Троє людей (крім сестер Вінса) завезли в міліцію, де протримали до вечора. Це були Я.Бородовський, канд. мед. наук, В.Малинкович (можливий свідок) і А.Твердохлєбов, що, недавно повернувшись із заслання, приїхав сюди з Москви. Була спроба схопити також Г.Токаюка, але цьому зуміли перешкодити присутні на суді київські баптисти.

Тиждень до суду був взятий на вулиці та заарештований на 15 діб за «порушення суспільного порядку» друг П.Вінса, Петро Драга. Вранці у день суду затримано нібито через «підозру в крадіжці» Валерія Надюка. Як суд закінчився, «підозра» відпала, але Надюк міг би посвідчити, що звільнення Вінса з останнього місця праці за спеціяльністю техніка-освітлювача було безправним: П.Вінсові заявили, що його посада скорочується в зв'язку з ремонтом будинку, але ремонту ще довго не було і на ту ж саму посаду якраз прийнято В.Надюка.

На суді, крім матері Вінса, виступало 8 свідків. Вони потвердили звинувачення в «паразитному способі життя» такими показаннями свідків: «Бачив, як він гуляв», «Гарно одягався», «Ходив з сумочкою» і т.п.

Призначений судом захисник, адвокат Н.А.Шафранський подав прохання, в якому вказав, що розгляд вівся однобічно і необ'єктивно. Фактично не був дотриманий місячний термін, даний міліцією П.Вінсові 1 грудня 1977 р. для влаштування на роботу. Майже місяць він перебував під арештом (у «справі» відображено лише перших 15 діб).

Потім, ще не одужавши по 20-денній голодівці, яку він провів під арештом, П.Вінс при кінці січня поїхав до Якутії на щорічне побачення зі своїм батьком. Побачення було необхідне, зокрема для одержання від батька дозволу на від'їзд за кордон на виклик, що надійшов з Канади. 13 лютого П.Вінс вернувся з побачення і через день був арештований. Адвокат указав також, що в «справі» П.Вінса названо практично здоровим, не дивлячись на те, що воєнкомат зняв його з обліку за станом здоров'я, що в дитинстві він переніс тяжкі операції, а під час його перебування в спецприймальні під адміністративним арештом до нього кілька разів викликали швидку допомогу. Адвокат просив передати справу на додаткове слідство. Його прохання відхилено. Суд відхилив також прохання адвоката про виклик свідка В.Малинковича як лікаря, який доглядав П.Вінса останнім часом.

Петро Вінс відмовився свідчити на суді і відповідати на питання, заявивши, що цей процес протизаконний. У своїм «останнім слові» він сказав, що ще рік тому, по його вступленні до Групи «Гельсінкі», співробітники КДБ грозили йому розправою, і ось тепер ця погроза здійснюється.

Він сказав, що репрезентує вже третє покоління сім'ї Вінсів, яка зазнає переслідування: його дід, баптистський проповідник П.Я.Вінс, загинув у таборі в 1943 р.; бабуня Л.М.Вінс, була на засланні на Сибірі, а в 1970 р. була засуджена на 3 роки ув'язнення; його батько Г.П.Вінс засуджений на 5 років таборів і 5 років заслання.

Суд, записавши у вироку, що П.Вінс не влаштувався на працю впродовж двох з половиною місяців після попередження міліцією, призначив йому максимальне покарання — 1 рік позбавлення волі у ВТУ загального режиму.

Наприкінці квітня Київський міськсуд розглянув касаційну скаргу адвоката, який просив анулювати вирок з огляду на неповноту і однобічність дізнання і судового слідства. Суд залишив вирок у силі.

* * *

13 травня Петра Вінса допитав у справі Лук'яненка майор КДБ Берестовський. 14 травня Вінса відправлено відбувати покарання до табору учр. ОР-318 / 76 в Рівенській області. (Про цей табір і особливі умови, в яких там опинився П.Вінс, повідомляє розділ «Політв'язні»).

ЗАСУДЖЕНІ З ПОЛІТИЧНИХ МОТИВІВ В ПОЛІТТАБОРАХ, В ПОБУТОВИХ ТАБОРАХ, В СПЕЦПСИХЛІКАРНЯХ

Проліттабори (виправно-трудові колонії для «особливо-небезпечних державних злочинців») суворого режиму

Мордовія, табір ч. 19. Микола Руденко, письменник, основник і керівник Групи «Гельсінкі» на Україні, відбуваючи покарання в таборі ч. 19 в Мордовії, на початку цього року був перекомісований. Тепер він уважається інвалідом другої групи і працює днювальним бараку: прибирає, миє підлоги, палить печі. Ця робота вважається легкою і під силу для інваліда тої категорії. Вірші, які він пише, підлягають цензурі безпосередньо в таборі; вилучають (конфіскують) навіть лірику.

На знак протесту він проголосив голодівку, і за три дні йому повернули декотрі з відібраних віршів.

П'ятого травня дружина М.Руденка і його близька знайома приїхали до нього на спільне побачення.

Дружину на побачення пропустили, а знайомій відмовили.

М.Руденко гірко пожартував:

— Тут прекрасний порядок! Восени, коли відзначали 60-річчя, деяким ув'язненим, учасникам війни, видали премію. Невелику, але видали...

— Яким же учасникам?

— Колишнім поліцаям, зрадникам, доносщикам, тим, що співпрацювали з гестапо. Кожному вдячність від радянської

влади. І даруночок про свято — два-три рублі на ларьок. Ось так то.

— А тобі?

— Ти що? Я — інша справа, я у Вітчизняну війну політкомісаром Ленінградську бльокаду відбув. Орден Леніна одержав тоді, до того ж інвалід другої групи — мені «не призначено».

Політтабори Уралу (Пермська область) — установа ВС-389. Тут розміщені табори чч. 35, 36, 37, у яких тепер, беручи загалом, близько 150 в'язнів.

У таборі ч.36 закінчується будова нового двоповерхового будинку штабу (біля заказаної зони). Багато в'язнів уважають цей табір «карним». Тут часто, і без формальних причин, карають: позбавляють права на пакунок, права на побачення, права купувати харчі у ларьку, саджають у внутрішньотаборову тюрму на суворий режим (ПКТ) або в карцер (ШІЗО). Особливо відзначується у тому відношенні заступник начальника табору у справах режиму майор Федоров. Деякі політв'язні проголосили йому бойкот. На вимоги, які пред'являють політв'язням, на ставлення до деяких окремо вирізнюваних політв'язнів мають значний вплив представники КДБ куратор Рожков і оперуповноважений Скальнінського УКДБ Черкасов. Покарання, часто невмотивовані, викликають масові протести політв'язнів (у голодівках і страйках на знак протесту бере участь 10-20 людей; одночасно в'язні подають індивідуальні заяви протесту до радянських партійних органів. Серед протестуючих є обов'язково і українці). Останнім часом ув'язненого спочатку саджають у ПКТ або ШІЗО і вже там зачитують наказ-постанову про покарання; тим способом в'язням, що залишилися в зоні, невідома формальна причина покарання і трудніше здійснювати акції протесту.

Побачення з в'язнем табору ч. 36, в'язнем сумління **Олександром Сергієнком.** Вранці 10 червня мати і дружина

О.Сергієнка, Оксана Мешко і Звенислава Вівчар, приїхали на чергове (особисте) побачення (в'язень табору суворого режиму має право на одне особисте побачення на рік. Для покарання його можуть позбавити того права). Дружині й матері довелося ждати два дні, і лише 12-го їм дозволено побачення — одну добу, хоч за останні місяці Сергієнко не мав жодних стягнень (тривалість особистого побачення від одної до трьох діб: у кожному конкретному випадку тривалість побачення визначає адміністрація табору).

10-го червня мати і дружина О.Сергієнка, дожидаючи начальника табору Журавкова вже близько 6 годин, звернулися до нього з проханням вирішити питання про побачення. Журавков відповів, що відправить їх в міліцію «за настирливість»; він сказав також що «нічого не знає», бо як «один — у відпустці, другого немає» (малося на увазі неприсутність працівників КДБ, без яких він цих питань самостійно не вирішує).

Перед побаченням і після побачення у жінок зробили акуратний особистий обшук, знущальний і принизливий. Заборонили взяти з собою на побачення букетик гвоздик, хоча квіти законом не заборонені.

Сергієнко хворіє далі, але від лікування у таборовому шпиталі відмовився, тому що він переконався, що воно спрямоване на підірвання його здоров'я. Таборовий дентист Южаков, що недавно з'явився в зоні, на прохання Сергієнка видер йому зуб; операція виявилась складною, витворився незгойний інфекційний канал, підвищилася температура. Лікар Петров призначив Сергієнкові дієту.

Валерій Марченко, журналіст (з Києва), який відбуває покарання в уральських таборах 35 і 36, від вересня 1977 р. до березня 1978 р., перебував «на профілактиці» в київській тюрмі КДБ. Від нього домагалися «покаяння» — заяви про відречення і засудження своїх поглядів і т.п. До того притягнули і матір В.Марченка, яка боїться за його здоров'я: Марченко нездужає тяжким хронічним захворінням нирок (див. Додаток). Перед арештом (у 1973 р.) він систематично лікувався в Київському інституті урології, є там на обліку; у

1977 році за місцем його проживання перед арештом з цього інституту присилали анкету з питанням про характер перебігу його хвороби і ефективність лікування. (Відповідь на цю анкету — лист Марченка до директора інституту урології, див. у Додатку).

Василь Лісовий, філософ, кандидат наук (з Києва), засуджений за звинуваченням у «антирадянській аґітації і пропаґанді», відбував покарання у таборі ч. 36, перенесений до табору ч. 35. У той же час з табору ч. 35 до табору ч. 36 перенесено товариша Лісового Євгена Пронюка (філософа з Києва), хворого на туберкульозу.

В надзвичайно тяжкому стані є **Михайло Солободян,** в'язень сумління, що відбуває покарання в таборі ч. 36.

Минулого року його, в дуже тяжкому стані, відправлено до лікарні (різке загострення виникло після того, як його, уже хворого, змусили переносити дошки і котити колоди на тартаку. Слободяна направив на цю роботу майор Федоров, навіть не давши йому можливости дійти до санчастини). У Слободяна кровоточива виразка дванадцятипалої кишки і тяжка недуга вух, часто тече гній, він уже майже оглух на одне вухо. Захворів Слободян в місцях позбавлення волі. По виході з лікарні, зима-весна 1978 року, здоров'я Солободяна далі було погане, але його не госпіталізували, не звільняли від праці, накладали на нього кари за невиконання норми виробітку, на початку березня ц.р. його навіть за це вкинули до карцеру (ШІЗО).

В половині березня в таборі проведено масову голодівку для підтримки домагання — госпіталізувати Слободяна і забезпечити йому кваліфіковане медичне обстеження і лікування.

Євген Сверстюк, філолог (з Києва), в'язень сумління, перебуває тепер в таборі ч. 35. При кінці 1977 р. його позбавлено права одержати посилку (в'язень табору суворого режиму має право одержати посилку після відбуття

половини визначеного йому вироком терміну позбавлення волі: один пакунок на рік вагою до 5 кг., суворо реґляментованого асортименту. Того права можуть позбавити як покарання («міри покарання»). За яке «порушення режиму» позбавлено посилки Є.Сверстюка, нам покищо невідомо. При кінці лютого — на початку березня Є.Сверстюка піддано новому покаранню — його поміщено у внутрішньотаборову тюрму на суворий тюремний режим (ПКТ), на 4 місяці.

Дмитро Верхоляк перебуває тепер у таборі ч.35; на початку 1978 р. він подав до Верховного Суду УРСР скаргу про те, що його засуджено неправильно, бездоказово. 25-річний термін ув'язнення Д.Верхоляка кінчається в цьому році.

Побутовий (кримінальний) табір загального режиму ст. Рафалівка Рівенської области, установа ОР-318/76

У цьому таборі від літа 1977 року перебуває **Василь Барладяну** і від половини травня 1978 року — **Петро Вінс** (див. Суд над Петром Вінсом).

В'язні працюють тут без вихідних днів; офіційно в неділю — вихідний день, але недільну роботу записують на суботу. Із камінного кар'єру, де працює частина в'язнів, не відкачують води. Сушарок нема. Постіль і білизна в'язнів постійно в антисанітарному стані; санобробка постелі і білизни не провадиться, у бараках воші. Цибулі і взагалі городини в'язні не одержують. Хворі, які звертаються до санчастини, наражуються на знущання. Так, наприклад, лікар каже хворому, що прийшов на амбуляторний прийом: «... помахай рукою, правою, лівою. Добре. Ну, відкрийте двері, нехай ця пташечка вилетить звідсіля!»... На побачення приводять в'язня у підкреслено потворній одежі; заношені бавовняні штани, якоїсь неозначеної біляво-сірої барви,

мають лиш один ґудзик, замість пояса підперезані шнурком, довжина холош небагато нижче колін.

Нерідкі випадки побиття в'язнів.

Петра Вінса першого для прибуття до табору, 14 травня ц.р. побив прапорщик Фурлєт у таборовій «каптьорці», де П.Вінс мав одержати таборове обмундирування. Прапорщик Фурлєт — за спробу Вінса дібрати одяг відповідно до зросту — несподівано повалив його на землю і почав колотити, бити ногами. П.Вінс зіскочив на ноги і закричав: «Як ви смієте мене бити? Хто вам дав право?»

10 червня П.Вінса знову побито — жорстоко, до невпізнання. Після того його вкинули до карцеру (ШІЗО). Петро Вінс проголосив голодівку, вимагаючи припинення побоїв.

Родичі П.Вінса, довідавшись про випадок тільки в двадцятих днях червня, вислали телеграми до Брежнєва, Косиґіна, міністра внутрішніх справ і до генерального прокурора СРСР — вимагаючи припинення знущальних, жорстоких побоїв. П.Вінс терпить на хронічні недуги, перейшов п'ять операцій. Зараз його здоров'я і його життя в небезпеці. Відповідальність падає на владу СРСР. (Телеграму сім'ї Вінсів — див. у Додатку).

Василь Барладяну з 17 до 19 травня мав особисте побачення з дружиною і дочкою. Він виглядає дуже погано, терпить на болі серця і голови; порушена трофіка і чутливість правої руки і правої ноги.

Дружина В.Барладяну Валентина скерувала до МВС УРСР заяву-скаргу про погане лікування чоловіка. Після того, при кінці лютого 1978 р., В.Барладяну обслідила медична комісія, у складі якої був також лікар з Дніпропетровської СПЛ (спецпсихлікарні): зміряли тиснення, побесідували з Барладяну і запропонували підписати акт медичного обслідування. Він відмовився. У кінці квітня ц.р. Валентина Барладяну вислала скаргу до міністра внутрішніх справ СРСР Щелокова.

У СПЕЦПСИХЛІКАРНІ

Микола Плахотнюк, перебувши довгі роки в Дніпропетровській СПЛ, у 1977 р. був переведений до Казанської СПЛ. Протягом останнього року, за рекомендацією психіятрів лікарні, Київський обласний суд два рази розглядав питання про зміну форми примусового психіятричного лікування М.Плахотнюка в зв'язку з покращанням його психічного здоров'я.

Одначе суд — суддя Дишель — видав ухвалу про продовження примусового лікування. 6-го квітня ц.р. Верховний Суд УРСР постановив продовжити примусове лікування М.Плахотнюка з перенесенням його до психіятричної лікарні загального типу (цивільна лікарня) у Києві або в околиці Києва, в селі Глеваха. М.Плахотнюк пише (лист з 5 травня), що адміністрація Казанської СПЛ вже замовила путівку для перенесення його до Київської психіятричної лікарні.

НА ЗАСЛАННІ

Вячеслав Чорновіл відправлений на заслання в Якутію до невеликого якутського селища Чаппанда. Доїхати туди важко, більшу частину дороги необхідно користуватися авіотранспортом. (Кару позбавлення волі Чорновіл відбував у Мордовії, у таборі суворого режиму. Терпить на ряд тяжких хронічних недуг). Ось деякі виписки з його листів:

«Прибув на місце 2 березня, а виїхав 11 січня... Цілу дорогу «качав права» — що не можна більше 10 днів держати в етапі...»

«... привезли на міліцію (Нюрба) і заявили, що вишлють за 25 км. до відділу радгоспу для використання на важких фізичних роботах. Я відповів, що волію лишитися в Нюрбі, де дещо краще з побутом (у цій Чаппанді навіть їдальні нема, а в крамниці — камбала в томаті і морська капуста...), а

фізично працювати не можу через стан здоров'я (у мене артроз плечового суглобу і хронічний фаринґіт. Навіть неласкава таборова медицина встановила обмеження у праці). Відповіли, що єдине місце, де мені можуть дати житло — це Чаппанда (бачили б ви це житло!). А нефізичної праці в районі нема, і навіть люди з вищою освітою (дружини пілотів, геологів) змушені сидіти без праці або влаштовуватися прибиральницями.

Писав... Багато бігаю по відділах кадрів у самостійних пошуках праці, але там уже всі попереджені...».

«... Від 10 травня уже працюю... «різноробом» з використанням на легких фізичних роботах... перебираю картоплю, на третину зогнилу. Сморід, холод (звичайно від мінус 2^0 до плюс 3^0), вогкість. Довідався від співробітників, що одержують 20-50 карбованців на місяць (це з урахуванням 60% північного коефіцієнту)... Якщо не одержу ґарантованих 112 карб., подам заяву про звільнення...

Кілька днів тому директор місцевої середньої школи скликав збори учителів, де офіційно заборонив до мене заходити і зі мною розмовляти, заявивши присутнім учителям, що в моїй квартирі встановлена апаратура, яка все чує і все бачить, а в Нюрбі сидять біля екрана і спостерігають...»

«... Вимагаю також перенесення до Південного Сибіру, де решта засланців, бо клімат тут для мене не до здоров'я...»

У березні В.Чорноволові дозволили виїхати до тяжко хворих батьків, у його матері був уже інсульт. Але його відпустили тільки на 7 днів, від 20 до 27 березня. Недавно помер його брат. Сестра хвора на туберкульозу і потребує обстеження, але вона не може відлучитися від тяжко хворої матері (по другім інсульті) і хворого батька. Продовжити строк перебування йому не дозволили (див. Додаток — заява Чорновола до МВС).

Василь Стус, Маґаданська область, Тенькінський район, селище імени Матросова. В останніх днях травня В.Стус

одержав вістку — офіційно завірену телеграму — про те, що його батько, що живе в місті Донецьку, знаходиться при смерті. За існуючими приписами Стуса повинні були відпустити на деякий час до батька. Однак його не відпускали і навіть добу, 31 травня, держали арештованим у КПУ (камера попереднього ув'язнення). Друзі В.Стуса, довідавшись, що діється, звернулися з проханнями і домаганнями відпустити його до батька. Телеграми вислані предсідникові КДБ Андропову, міністрові внутрішніх справ Щелокову, а також начальникам КДБ і РОВД Тенькінського району. Між тими, що вислали телеграми — політзасланці В.Чорновіл, Стефанія Шабатура, Ірина Калинець (для підтримки своїх домагань вони розпочали голодівку. Голодівку тримав також і сам В.Стус), а також академік, лауреат Нобелівської премії А.Д.Сахаров. 7 червня В.Стусові дозволили нарешті відлетіти до Донецька...

Ось текст одної з телеграм: «Учора зверталася до вас з проханням, сьогодні протестую проти нелюдського відношення і рафінованих знущань тенькінської адміністрації, яка діє не без вашого відома. Проголошую голодівку протесту, вимагаю відпустити політзасланця В.Стуса до вмираючого батька. Стефанія Шабатура».

Адреси засланих

Шабатура Стефанія Михайлівна, м. Макушино, Курганской области, ул. Демьяна Бедного, 76, комната 12, общежитие ПМК-37.

Поштова адреса: — 641610, г. Макушино Курганской области, почта, до востребования.

Стасів-Калинець Ірина. 673433, Ундино-Поселье, Балейский район, Читинская область, ул. Советская, 132, кв. 2.

Стус Василь. 686071, Магаданская область, Тенькинский район, пос. имени Матросова, Центральная, 37, комната 33.

Чорновіл Вячеслав Максимович, 778258, Якутская АССР, Ленинский район, пос. Чаппанда, почта, до востребования.

СТАНОВИЩЕ КОЛИШНІХ ПОЛІТВ'ЯЗНІВ

Указ президії Верховної Ради СРСР з 26.7.66 р. — про **адміністративний нагляд** (відвертий нагляд міліції) дає можливість продовжити нагляд над звільненим в'язнем кожний раз ще на 6 місяців, аж до погашення судимости. Відповідно до п. 8 ст. 55 КК УРСР, для погашення судимости потрібна ухвала суду, обґрунтуванням якої повинен бути висновок про те, що колишній в'язень «став на шлях виправлення». У випадку в'язнів сумління — осіб, засуджених за свої переконання — ознакою «виправлення» є відмова від свого світогляду.

Таким чином, деякі колишні політв'язні стоять перед альтернативою відмови від свого світогляду, від самого себе чи вічної офіційної неволі, вічного відвертого нагляду міліції.

Хоча в Радянському Союзі нема **закону про заборону на професії**, особи засуджені і ті, що відбули кару з політичних мотивів, часто позбавлені можливості працювати за спеціяльністю, перш усього це стосується осіб з вищою освітою.

Селище Пустомити Львівської области. **Іван Кандиба** (член Української Групи «Гельсінкі») уже більше як півтора роки перебуває під адміністративним наглядом. 23 березня ц.р. вийшов третій піврічний термін нагляду. Ніякого формального приводу для його продовження не було: І.Кандиба суворо зберігав приписаний йому режим. 22 березня його познайомили з новою постановою про продовження нагляду: «У цей час із наявних матеріялів видно, що піднаглядний свідомо не бажає стати на шлях виправлення». Цьому передувало таке:

26 січня до піднаглядного приїжджав «сам» генерал Полудень, начальник УКДБ* Львівської области. Впродовж

* В деяких матеріялах з України вживається помилково термін «УКДБ» (Український Комітет Державної Безпеки). Офіційна назва звучить — КДБ УРСР або Комітет Державної Безпеки при Раді Міністрів УРСР.

півтори години він намовляв І.Кандибу відмовитися «вкінці» від своїх «порочних поглядів», виступити в пресі й на телевізії з висловом покаяння за здійснені ним у минулому і сучасному «злочини» і «помилки», засудити своїх «заблуканих» або «злочинних» товаришів, почати жити, «як усі чесні радянські люди».

30 січня місцевий «опікун» І.Кандиби, капітан Поліщук, викликав його до міліції, де повідомив, що два громадяни Австрії звернулися до влади СРСР з проханням дозволити І.Кандибі виїхати з СРСР. (Ще в 1976-77 роках повідомлення про бажання І.Кандиби виїхати з СРСР у зв'язку з тими переслідуваннями, на які він тут наражується, були широко розголошені. Повідомлялося також, що влада не дає І.Кандибі дозволу на виїзд). Капітан Поліщук рекомендував І.Кандибі публічно відмовитися від допомоги незнайомих йому людей, Кандиба не погодився. Він сказав: «Я буду вдячний чужинцеві, який допоможе мені в реалізації права на виїзд з СРСР».

20 березня капітан Поліщук викликав І.Кандибу на «розмову» і дав йому зрозуміти, що продовження або зняття нагляду буде залежати від «поведінки» Кандиби, від того, що він «зробить хорошого для радянської влади». Поліщук пропонував Кандибі виступити з публічним осудженням «своїх помилок, заблуджень, вчинених разом з товаришами». «Пора міняти погляди,— сказав Поліщук,— вони вам перешкоджують в улаштуванні нормального життя».

Іван Кандиба не зробив «відповідних» висновків, і слід пішов адміністративний нагляд ще на півроку, до 23 вересня 1978 року із ще суворішим ніж дотепер режимом:

У 1976 році він мусів бути на квартирі від 21.00 год. до 7.00 год.

У 1977 році він мусів бути на квартирі від 20.00 год до 7.00 год.

У 1978 році він мусить бути на квартирі від 19.00 год. до 7.00 год.

«Мета нагляду,— як писав Лук'яненко в своїй заяві до Верховної Ради СРСР,— полягає в тому, щоб «за допомогою різних причіпок поставити на грані суду за порушення правил адміністративного нагляду... і, тримаючи його в постійному нервовому напруженні, не дати йому можливости зайнятися громадською діяльністю, ізолювати його і поступово поставити на коліна...».

Того добиваються тепер від І.Кандиби.

Ось ще приклад методів тиску: 24 квітня І.Кандибу відвідав рідний брат. Вони зустрілися в центрі села і подалися на квартиру. Услід приїхав лейтенант РОВД Мачурад на перевірку документів. Брат був без пашпорта, його повезли на міліцію для «вияснення особи» і зажадали писемного пояснення.

27 квітня. «Опікун» Поліщук прийшов на працю до Кандиби з суворим попередженням: не робити диверсії під час травневих свят.

30 квітня в школі, де Кандиба працює грубником, закінчився опалювальний сезон; з 4 травня його розрахували. Кандиба лишився без праці.

4 травня. Виклик до Львова до слідчого відділу КДБ в справі Л.Лук'яненка; допитували про документи Групи з підписом Кандиби.

5 травня. «Опікун» Поліщук викликав на «розмову» і натякнув, що улаштування на працю залежить від «поведінки» І.Кандиби.

Кузьма Матвіюк, засуджений за обвинуваченням в «антирадянській аґітації і пропаґанді» (4 роки позбавлення волі), відбув кару в таборі суворого режиму в Мордовії, звільнений в літі 1976 р. — тепер безробітний. Перешкоди в працевлаштуванні зумовлені політичними мотивами.

К.Матвіюк має вищу технічну освіту, до арешту працював викладачем сільськогосподарського технікуму в м. Умані. Після звільнення йому не дозволили вернутися до Умані; він був змушений поселитися в містечку Олександрії, де йому і його сім'ї (дружина і двоє дітей, одно з них

новонароджене) доводилось тулитися в одній кімнаті у вологому й холодному приміщенні. Аж по шістьох місяцях після звільнення йому пощастило стати на роботу на посаду техніка-конструктора. У серпні 1977 року, коли його було звільнено з-під адміністративного нагляду, К.Матвіюк переїхав до села Шубків Ровенської области, де одержав працю (наукового співробітника) на дослідчій сільськогосподарській станції і де йому пообіцяно квартиру. На працю прийнято його дуже охоче, з радістю, бо спеціялістів не вистачає. Однак невдовзі — після того, як він відмовився виступати з вимаганими КДБ заявами — Матвіюк був звільнений. Його і його дружину (біолог) прийняли були на працю на дослідчу сільськогосподарську станцію в Хмельницькій області; однак по кількох днях — очевидно після відповідних вказівок КДБ — Матвіюка з праці звільнено, його сім'ї відмовлено надати квартиру.

У березні ц.р. Матвіюк звертався в справі трудовлаштування до Президії Верховної Ради УРСР і до прокуратури УРСР. Йому вияснили, що займатися науковою чи викладацькою працею він не може (йому не дозволять) через його «політичне» минуле. Президія Верховної Ради може помогти йому влаштуватися на роботу, але не може перешкодити звільненню, якщо воно буде інспіроване від КДБ.

Зараз К.Матвіюк з сім'єю живе в однокімнатній хатині своєї матері, хворої на відкриту форму туберкульози.

Адреса: Хмельницька область, Новоконстянтинівський район, с. Ілляшівка.

Віталій Калиниченко (член Української Групи «Гельсінкі») 7-го квітня ц.р. був арештований і покараний двотижневим ув'язненням за «хуліганство».

Останнє виявилося в тому, що Калиниченко відмовився піти на збори, де мав обговорюватися Проєкт нової конституції УРСР (Калиниченко — колишній політв'язень, звільнений на весні 1976 року по 10 роках позбавлення волі,

від моменту звільнення під адміністративним наглядом. Добивається дозволу на виїзд із СРСР; у 1977 році відмовився від радянського громадянства.

ПЕРЕСЛІДУВАННЯ З ІДЕОЛОҐІЧНИХ МОТИВІВ

Борис Мельник, Київ, шофер таксі. У квітні 1978 р, його кілька разів викликали до КДБ з приводу «антирадянських» розмов, які він неначебто вів з пасажирами свого таксі.

У **Мирослава Гадво** (село Бутині, Сокальського району) при кінці березня провели обшук працівники КДБ, вилучено копію перекладу на російську мову книги Тіволі (Італія) «Катехизис шукача правди». У зв'язку з цим М.Гадво в березні-квітні неодноразово допитували в КДБ. Слідчий примушував його потвердити, що вилучена книга налєжить його синові, **Василеві Гадво,** який проживає у Львові. М.Гадво відмовився дати такі свідчення.

Василя Гадво (м.Львів) на початку 1978 р. допитували у Львівському обласному КДБ, твердячи, що він підпільно вчиться на українсько-католицького священика. В.Гадво сказав, що це плітка і нічого подібного він не робить.

Вадим Скуратовський (Київ), літературний критик, співробітник журналу «Всесвіт», наприкінці квітня ц.р. звільнений із службової посади. Це трапилося після опублікування його статті (третій номер названого журналу) «Шевченко в контексті світової літератури». Спочатку звинуватили його в тому, що стаття — «ідеологічно чужа». Потім звинуватили у «пляґіяті».

Григорій Міняйло (Київ), біофізик, завідувач кіно-фото-теляберації в НДІ ім. акад. Стражеско — 24 квітня був звільнений з праці. Це сталося наступного дня після того, як Міняйло зорганізував поїздку двох лікарів-спеціялістів до тяжко хворої матері політв'язня В.Чорновола (Чорновіл тепер на засланні в Якутії). У відсутність Г.Міняйла в

ляборагорії, де він є матеріяльно відповідальним, проведено ревізію і зауважено брак дорогого об'єктива до імпортованого пристрою.

Євген Обертас. У травні 1978 р., з ініціятиви КДБ, на загальних зборах колективу Київського інституту електродинаміки (де працює Є.Обертас) поставили питання про «поведінку» Є.Обертаса під час суду над Матусевичем (кінець березня 1978 р.). Він, виступаючи на тому суді свідком, заявив своє лояльно-дружнє відношення до підсудного, що був його товаришем. Збори засудили таку поведінку як «ворожу радянському ладові». Є.Обертасові запропоновано відмовитися від свого висловлення на суді, написати відповідну заяву і таким чином «виправити» свою «поведінку». Збори дали Є.Обертасові деякий час для «виправлення». (Про Є.Обертаса див. також розділ — «Слідство в „справі" Л.Лук'яненка»).

Євген Степанович Грицяк 18 лютого ще раз подав заяву до Верховної Ради УРСР з проханням дозволити йому і його сім'ї виїхати на постійне місце проживання за кордон (має виклик з Ізраїлю). У травні 1978 р. відповіді все ще не одержав. Грицяк жонатий, має двоє дітей. Колишній політв'язень: був засуджений за обвинуваченням у «антирадянській аґітації і пропаґанді». Вже після відбуття покарання і повороту з заслання працював на заводі інженером. Його працею були вдоволені, одержував подяки, в місцевих газетах писали про нього як про здібного і тямущого спеціяліста. Але після того, як він уперше заявив про своє бажання виїхати з країни і продовжував уперто добиватися дозволу на виїзд — почалися переслідування і цькування. Його звільнили з праці, в газетах на Західній України з'явилися статті, що очорнювали і плямували Є.Грицяка. У теперішній час він безробітний, живе в селі Снятинського району, Івано-Франківської области. Хворіє на серцеві недуги.

22 березня 1978 р. Верховний Суд УРСР затвердив вирок **Вадимові Смогителеві:** три роки позбавлення волі за обвинуваченням у «злісному хуліганстві». (Обвинувачення

зфабриковане; Смогителя переслідують з політичних мотивів. Кримінальне переслідування В.Смогителя зв'язане з його бажанням еміґрувати з СРСР (див. «Інформаційний бюлетень» ч.1.). В «Інформаційному бюлетні» ч.1 допущена помилка: Смогитель не керував хором Київського університету (керівником був Нераденко); він був тісно зв'язаний з цим хором, брав участь у його діяльності як музикант, композитор. У 1963 р. разом із нині вже покійним Василем Симоненком і художницею Аллою Горською, В.Смогитель взяв живу участь у поході цього хору по березі Дніпра до Канева, на могилу Тараса Шевченка. Після походу — за влаштування по селах концертів української пісні — В.Смогителя звільнено з Київської консерваторії, і він виїхав на Волинь, зорганізував в одному колгоспі хор і півтора роки був його керівником.

СМЕРТЬ ХУДОЖНИКА РОСТИСЛАВА ПАЛЕЦЬКОГО

10 березня 1978 р. в с. Троїцьке Одеської обл. вбито художника Ростислава Палецького.

За наявними відомостями цього дня до нього додому прийшов чоловік підозрілого вигляду, подібний до карного злочинця. Сусіди Палецьких розповідали, що він мав з собою горілку і примушував Палецького з ним випити. Коли цей відмовився, невідомий почав його бити. Дружина Палецького, Марія Лазарівна, повернувшись з праці, застала чоловіка вже мертвим, що лежав у калюжі крови з проломленим черепом. У нього виявлено також перелом ребер.

Влада поширює версію, що Р.Палецький умер від виливу крови у мозок, що він упав і забився, будучи п'яним. Останнім часом у селі поширювалися чутки, що подружжя Палецькі — безпросвітні п'яниці. Міліція веде слідство, на час якого М.Л.Палецькій заборонено виїжджати з села.

Ростиславові Палецькому було 47 років*. Він був у розквіті творчих сил, продовжував творити картини, що завжди притягали глядача глибоким змістом, яскраво висловленим національним кольоритом. Його добре знають на Україні та поза її межами. Мав він і офіційне признання. А проте ні одна газета — навіть районова чи обласна — не опублікували про нього некрологу.

За несповна точними даними картини Р.Палецького виставлялися за кордоном. Відомо, що він мав намір подати заяву на виїзд із СРСР.

Трагічна смерть Р.Палецького викликає тяжкі спомини про загибіль Алли Горської, талановитої художниці-монументалістки, вбитої у 1970 р. серед обставин, які різко протирічать офіційному виясненню причин її смерти. Втрата обох цих художників, що встигли сказати своє неповторне слово в українському мистецтві, є національною втратою.

ПРО ГЕЛІЯ СНЄГІРЬОВА

Зі слідчої тюрми КДБ (Київ, Володимирська, 33) Г.Снєгірьов був перевезений 30 березня 1978 р. в Жовтневу лікарню м.Києва. У нього параліч нижньої частини тулуба.

Першого квітня в газеті «Радянська Україна» була надрукована стаття «Соромлюсь і засуджую», автором якої, немов би був Г.Снєгірьов.

Та стаття була передрукована двома радянським газетами: «Литературной газетой» — дванадцятого квітня і «Вістями з України» — шостого квітня. В цій газеті, призначеній для закордонних українців, в названій статті пропущена фраза, в якій спаралізований Г.Снєгірьов дякує слідчим КДБ «за виявлену кваліфіковану медичну допомогу...»

Ніхто з родичів і друзів в лікарню допущений не був. Дружині вдалося побачити його через вікно...

---

* Згідно з довідником «Словник художників України» (Київ, 1973), Р.Палецький народився 10 січня 1932 р.

Через кілька днів він був переведений до НДІ нейрохірургії для операції (ракова пухлина в області хребта).

Після операції, зробленої йому на рівні грудних хребців 10 або 11 квітня, його знову повернули до Жовтневої лікарні. Тепер дружину в палату пускають. Їй запропонували взяти чоловіка додому, але вона, не маючи можливости організувати вдома відповідну медичну допомогу, не наважилась погодитись на це. Як стало відомо, Снєгірьов не являється автором опублікованого в газетах покаяння.

Насправді він, знаходячись в слідчій тюрмі і вже будучи спаралізованим, написав: «... Я обіцяю не брати участи в жодних політичних виступах і прошу направити мене в лікарню на лікування...» Снєгірьову 50 років, до арешту він пашів здоров'ям, але мав тяжку хворобу сітківки очей. Згідно з прогнозою лікарів, стан Г.Снєгірьова безнадійний. Одначе свідомість його ясна, верхня частина тіла і руки функціонують.

Українська Громадська Група «Гельсінкі» зробила про Г.Снєгірьова заяву 7.04.1978 р.:

До Генерального Прокурора СРСР,
До Міжнародного Червоного Хреста,
До Комісії Прав Людини ООН

ВІДКРИТИЙ ЛИСТ

Звертаємо увагу Прокуратури СРСР, а також міжнародних компетентних органів для прав людини на кричущий факт злочинних дій лікарів держбезпеки України. Справа ось в чому.

В жовтні м-ці 1977 *р. був заарештований працівниками КДБ УРСР український письменник Гелій Снєгірьов, обвинувачений в антирадянській діяльності.* 29 *жовтня* 1977 *року він проголосив голодівку протесту. На* 9*-й день його почали силоміць годувати, хоч він продовжував голодівку* 29 *днів. В результаті мук і насильства Гелія*

Снєгірьова розбив параліч, і він обернувся в стопроцентного інваліда.

Використовуючи катастрофічний стан здоров'я письменника, слідчий Чорний й інші співробітники присилували його написати покаяння, а опісля перевезли в Жовтневу лікарню м.Києва. До нього не пускають друзів і знайомих, і є підстави думати, що Г.Снєгірьов перебуває на грані смерти.

Світова практика голодотерапії давно дійшла до висновку (і це відомо всім лікарям), що примусово годувати голодуючого злочинно, недопустимо і часто має смертельний вислід (згадаймо хоч би смерть Гоголя від насильно перерваного посту).

Навіть в найбільш деспотичних країнах з повагою відносяться до голодівок протесту: це ж єдина духовна зброя цілком ізольованих від світу людей. Тільки бузувіри можуть рішитись на грубе переривання голодівки протесту, наражаючи людину на приниження її духу та на смертельну небезпеку.

ДОДАТОК

ЛИСТИ І ЗАЯВИ

Л.Лук'яненко

ТРИ ЛИСТИ до В.СТУСА

Добрий день, Василю!

Днями я одержав Вашого листа. Спасибі. Цікаво, як Вам складеться на новому місці?

Я листуюся з кількома засланими. Пишуть, що тяжко. Відносна свобода більша, ніж була за колючими дротами, але побутові умовини такі тяжкі, що будь-яка творча праця неможлива. Дехто робить добре діло хоч би докладним описом побутових умов. Недавно перечитав листа Миколи Коця. Пише, що будуть судити Володимира Василика з Тисьмениці під Івано-Франківським, за якусь там карну нісенітницю. Він — людина дуже нестримана, певно попав у якусь сварку чи бійку. А втім Бог знає. Жалко, що марнується ще далі в тих далеких, чужих, глухих і холодних снігах. Його Ви, мабуть, не знаєте, бо він із Барашева, 72-го року, переїхав на Урал і вже звідти — на заслання.

А Прокоповича Грицька, може бути, знаєте?

Він — в Красноярському краю. Вліті цього року він повинен виїхати звідти на Україну.

Мені багато про Вас розповідав Микола Будуляк, у Володимирі. Казав, що у Вас лихо із шлунком. Може, хворієте ще на щонебудь? Леле, маґаданські умови не сприяють одужуванню. Яке майно Ви собі набули в Мордовії? Як думаєте заробляти на хліб?

Микола мав зшиток Ваших поезій, і він дозволив мені їх переписати. Багато з того, що було в тому зшитку, мені подобалося: у них багато свіжих картин, багато нових слів,

головно, певна річ, нешабльонових думок, які не декляруються, а органічно випливають з самої мистецької тканини. Зшиток кілька разів проходив перевірку, і завжди мені його повертали. А в Чернігівській тюрмі при звільненні не віддали (з багатьма іншими паперами) і ще не повернули, хоча минулого року я разів 20 звертався телефонічно до адміністрації в цій справі. У цьому році написав був спочатку заяву, а потім різні справи закрутили так, що було не до того, і так покищо це діло заглухло.

Я працюю електриком у дитячій обласній лікарні за 67.5 карб. на місяць. Спочатку я дивувався, як умудряються люди жити на такій зарплаті, а потім все стало ясним: ніхто цими грішми не обходиться. Кожний має якісь прибутки. Багато людей зв'язані з селами, вони їздять туди помагати своїм рідним, селянам. А звідти привозять і картоплю, і м'ясо, і сало, і яйця і тому подібне.

Чернігів русифікований, і цей процес безпощадно перевиховує на свій лад пришельців із села. Мова людей страшна: по-російськи вони говорити не вміють, а від нашої мови відійшли дуже далеко. Страшна мовна безкультурність вважається чимось цілком нормальним.

Я не знаю, пане Василю, в якому середовищі ви виховувалися і в якому жили. Можливо, для Вас це сповна зрозуміло і звичайно, а я досі ніяк не можу вгамуватися. Ріже вухо і думку, і не знаєш, що робити.

Моя дружина, Надія Никонівна, з якою ми живемо вдвійку, працює в Укргідроводгоспі інженером-проєктувальником. Це — Чернігівська філія Київського інституту, який займається проєктуванням різних колгоспних ставків і тому подібним.

Коли маєте фото — пришліть, будь ласка, тому що я хотів би побачити, який Ви з себе.

Кланяється Вам моя дружина. Бувайте здорові. Нехай хоронить Вас Господь.

27 березня 1977 р.

Л.Лук'яненко

Здорові були, пане Василю!

Одержав фото з листом. Спасибі. Ледве що різний варіянт цього фота' бачив учора в Києві. Спасибі, що прислали не портрет, а ось такий вихоплений із життя момент сумної-сумної дійсности.

Знаєте, Ваша гірка іронічна усмішка і погляд, спрямований вниз, під землю, туди, в глибину 100-150 *метрів, надзвичайно ясно говорить: «Ось так-то, чоловіче, Шевченко на Кос-Аралі муштрою займався, Грабовський в Тобольську, а я — в Магадані...» Лівий схил засніженої гори ясно відділяє землю від неба, і здається, що за тим пругом є тільки небо, а земля там і кінчиться і далі вже порожня прірва.*

На краю старої путі, на краю світу, один з кращих поетів, з якого горда була б будь-яка освічена державна нація, вправляє свої м'язи під землею і вбиває роки і талант. О, Боже! За що Ти так караєш чадо своє?! Невже і пропасти так йому, не сказавши світові ні слова?!... О, ні, в ньому ще море вогню, море сил!

Добрий чоловіче, я майже нічого не можу написати про львов'ян. Останніми місяцями я дуже зайнятий, і з Михайлом якось перервалося листування, чув від інших, що Михайлові дали якусь там психологічну працю, якої він надармо добивався вже багато років. Що це значить — не знаю. Я його ще не запитував, а він, можливо, також не має часу написати. Я думаю, що Ваші листи дійшли, а вони за буденними турботами просто не зібралися відповісти, хоч, звичайно, і листи могли «пропасти».

Мене двічі викликали до Донецького на допит, як свідка у справі М.Руденка і О.Тихого, а вчора вернувся з Києва, куди викликали на допит у справі Миколи Матусевича і Мирослава Мариновича.

І перших двох, і других звинувачують не в участі в Українській Групі Сприяння Виконанню в УРСР Гельсінкського Акту, а в окремих якихось там індивідуальних вчинках.

Не знаю, наскільки Ви ознайомлені з київсьим життям і хто до Вас пише. Напишіть. Якщо є необхідність, я напишу тоді трохи докладніше про Групу.

З двох днів перебування в Києві я мав півдня вільного часу і зробив екскурсію до Софії. Багато сторіч порожнечі якось не дає повірити, що наші пращури в той час були на такому високому рівні культури.

Я поможу Вам пробити мур. Дай, Боже, Вам здоров'я. З пошаною до Вас Л.Лук'яненко.

П.С.Кланяється Вам моя дружина Надія.

Шановний пане Василю!

Хочу написати Вам про поїздку на суд до Дружківки Донецької області. Поїздка ця — суцільні неприємності. Почалося від того, що напередодні весілля сестри брата, 24-го червня, у п'ятницю, мене викликали на міліцію вдруге (вже по тім, як я там був на реєстрації) і сказали, щоб я прийшов 25-го, і мені вручать документ, «від якого я охну». Я хотів бути у весільній «компанії», а тут прийшлося погоджувати одне і друге. Увечорі 25-го ми з Надею залишили шановну компанію і пішли до міліціонера. Він вручив повістку на суд — ахать не було від чого, хоча далі — і радіти ні з чого. Я сказав, що на поїздку не маю грошей. Міліціонер попіклувався, і в неділю вранці мені видали 40 карб. під звіт. Через Київ їхати і до Дружківки і назад суворо заборонили, треба було їхати з Городні, тобто від рідних. (...)

Оскільки їхав не через Київ, а через Городню, я приїхав не о 10-й год., а о 4-ій. (...) Суд був недалеко від автобусної станції, і я швидко знайшов його. У секретаріяті я запитав: «Де тут відбувається суд над Руденком і Тихим?».

«Який суд? Уже пізно, ніякого суду нема»,— відповідає дівчина. Я показав повістку. «А-а — протягнула вона,— добре. Зараз». Взяла повістку й вийшла з нею. За хвилину вона вернулася. «Ходімо»,— каже. Вивела мене на вулицю,

показала машину, що стояла біля воріт. «Оця машина,— продовжувала вона,— відвезе Вас до суду».

Шофер ввічливо відчинив двері, я сів, і він повіз. «А де відбувається суд?» — питаю шофера. «В червоному кутку «Смешторг-а». — «А де це» — «Не так далеко. Я покажу Вам. З вулиці Леніна перейдете вузькою доріжкою вглиб двору до двоповерхового дому. Там Вас зустрінуть». — «Ви вже возили туди свідків?» — «Возив». На наступні питання шофер не хотів відповідати, і я запитав його про Дружківську погоду.

За кілька хвилин він зупинив машину і показав у глибині двора дім, куди я повинен був іти: Біля входу стояв міліціонер. Я пройшов мимо нього й увійшов у вузенький коридорчик. Назустріч мені виступив здоровений чоловік, ще двоє стояло по обох боках лівих дверей до червоного кутка, і третій став на порозі правих відчинених дверей до бухгальтерії. «Ви куди?» — питає мене перший чоловік. «На суд, а ви хто такі?» — «Ми... ми... Давайте вашу посвідку!» — «Я хотів би знати, хто ви такі, покажіть ваші посвідчення». Чоловік біля правих дверей зробив крок до мене і став напоготові. Перший чоловік обернувся і щез за дверима. По хвилині з'явився знов і каже: «Підождіть тут» — і показав на праві відкриті двері.

Його помічник провів мене через праву кімнату, де сиділо більш як десяток дівчат, до другої кімнати, де були три бухгальтерки. «Можете тут поставити портфель і посидіти»,— сказав мій провідник. «Гаразд»,— буркнув я, поставив портфель і сів. Він вийшов. Дівчина подивилася вслід за ним і каже мені: «Ви, мабуть, свідок? Тут уже було багато. Першого дня нам удалося небагато послухати через двері. Ми ніколи такого не чули. Цікаво! Вони, підсудні, якісь-то вчені, не прості люди...»

Я не відповів. Потім запитав: «Давно вже йде суд?»

«З 23-го числа».

У дверях з'явилася націлена на мене фізіономія:

«Вас просять».

Я встав і вийшов у коридорчик. Два чоловіки, що стояли, виструнчившись по обох боках дверей, трохи розступилися. Один з них відчинив двері, і я опинився в освіченому приміщенні розміром близько 10 *метрів.*

Праворуч на сцені сидів суд. За судом на полиці лежало томів 30 *слідчої справи.*

Перший ряд стільців був порожній. У другому ряді з великими проміжками сиділи: Тихий, солдат, Руденко. За ними ряд порожніх стільців і ряд із свідками, між якими були: Кандиба, Бердник, Світлична, сестри підсудних, дружина М.Руденка — Раїса Руденко і мати Тихого.

Решту місць зайняли спецтовариші. — «Привіт вам, дорогі друзі!» — вклонився я Тихому і Руденкові. (...) «А ви відвернулись від суду і розкланюєтеся»,— сказав суддя. — «Я слухаю суду»,— повернувся я до сцени.

Суддя: *Ваше прізвище, ім'я і по-батькові, рік народження і місце?*

Я відповів.

Суддя: *Розкажіть судові про підсудних.*

— *Я хотів би запитати...*

— *Ми будемо запитувати! — перебив мені суддя.*

— *Я хотів би знати — суд відкритий чи закритий?*

Суддя: *А яке це має значення?*

Я сказав, що від цього залежить моя поведінка, а саме, чи я буду свідчити, чи ні.

Суддя: *Відкритий.*

— *В такому разі я буду свідчити.*

Суддя: *Ви знаєте Руденка?*

— *Як визначного українського поета і письменника я знаю Руденка з його творчости давно, а особисто познайомився з ним у* 1976 році.

Суддя: *Розкажіть про Ваше знаймоство з Тихим.*

— *Тихого я знаю давно, від часу перебування у Мордовських політичних таборах. Ми з ним постійно листувалися, коли трапилась фізична можливість — зустрічалися. Я радий, що доля дозволила мені познайомитися з тими людьми.*

Потім суддя запитав про зустрічі і далі:

— Хто автор документів Групи?

— Всі 10 членів Групи.

— Хто написав документи?

— Всі писали, заносячи доповнення, замітки, стилістичні виправлення, відповідно до свого світогляду і літературних смаків.

— Яка конкретна роля Тихого?

— Тихий підписував документи, але не вніс жадного конкретного вкладу в ці документи Групи.

Ще кілька незначних запитань, їдких заміток про мою участь у Групі, і мені дозволено сісти.

Один із засідателів зачитав свідчення Ю.Орлова, керівника Московської групи. Орлов відмовився свідчити.

Потім зачитали свідчення Матусевича. Він відмовився свідчити про Руденка.

Далі зачитали свідчення Мариновича. Він сказав, що з Руденком був у гарних стосунках. Ніколи нічого антирадянського Руденко не говорив і в письмовому виді йому не давав. На питання про якийсь таємний документ відповідати відмовився.

Тихий вимагав стенографувати процес, записувати процес на магнетофонну плівку, забрати накиненого йому адвоката, вичислити з судових витрат 961 карб. за проведення графологічної експертизи і експертизи в справі друкарської машинки, бо він ані разу ані в одному документі не заперечував свого авторства,— зачитати його статтю про Донецьку область, яка інкримінується йому, дозволити запросити для захисту його інтересів адвоката з Міжнародньої асоціяції юристів-демократів.

Всі домагання суд відхилив.

Руденко поставив вимогу зачитати статтю Бориса Ковгара. (Ковгар наче б то 5 років був аґентом КДБ, у згаданій статті докладно написав про свою працю серед української інтеліґенції.) Зберігання (і розповсюдження)

статті Ковгара інкримінують Руденкові, і він хотів, щоб суд її зачитав.

Прокурор просив суд, щоб зачитати постанову медичної комісії про те, що Ковгар божевільний (перебуває від 1973 р. в Дніпропетровській СПЛ).

Якщо Ковгар — божевільний, тоді не можна притягати його до відповідальности за статтю, а коли суд її інкримінує, то він повинен оголосити її на судовому засіданні. Руденко додав, що в його глибокому переконанні Ковгар — нормальна людина.

Суд відхилив це прохання Руденка, так як відхилив і прохання про дозвіл запросити адвоката з Міжнародньої асоціяції юристів.

Близько 6-ї години судове засідання закінчилося. Секретарка взяла від мене проїзні квитки і сказала, що оскільки вже нарсуд не працює і нікому видати мені гроші і оформити посвідку, то я можу їхати додому вже тепер, а гроші і посвідку вона вишле мені поштою на домашню адресу. Через страшне переповнення транспорту я не міг вирушити в дорогу без посвідки і тому лишився на ніч.

У готелі для всіх свідків були зарезервовані місця (між іншим замітимо, що перед цим був невеликий ремонт, і група молодих людей від 23-го червня поселилася в готелі). Одним словом, ми повечеряли разом, побалакали і закінчили день 28 червня.

Я хотів 29 червня попросити в судді дозволу побути на суді хоч би ще день, але вранці до кімнати зайшли два міліціонери і, побачивши нас трьох, питають: «Хто з вас Лук'яненко?» Я назвав себе. «Із Чернігова»,— почав один,— «прийшла телеграма, що Ви порушили адміністративний нагляд. Вам видали вчора повістку, і Ви повинні були виїхати з Дружківки увечорі, а Ви не виїхали і тим самим учинили порушення».

— Мені не видали повістки!

— Ні, повістку Вам видали. Чому Ви не виїхали?

— Хто Вам сказав, що видали? Повістки не оформили і не видали. Вона в секретарки суду!

— Підемо з нами на міліцію!

— Ради чого я туди піду?

— Підемо, там розберемося!

Я пішов, і мене протримали в кімнаті до піводинадцятої. Біля мене спочатку сидів міліціонер, потім він вийшов. Я встав, вийшов у коридор і розігнався до виходу. Мене зупинили. «Ви що»,— кажу,— «затримали мене? В такому разі читайте постанову». — «Ні, не затримали. Затриманим ми накладаємо на руки наручники. Ми про Вас запитали. Коли все вияснимо, дістанемо Вам квиток на поїзд і поможемо від'їхати».

Близько 11 годин мене підвезли до готелю. У кімнаті мене очікував Кандиба. Він запропонував мені поснідати. Перекусивши, я взяв портфель, попрощався з ним, і чорна «Волга» повезла мене до Краматорського.

На залізничній станції ми були 10 хвилин перед відходом поїзду. Хоча біля каси було вавилонське стовпотворіння, за 5 хвилин я мав квиток. Часу не залишилося зовсім, і я пішов на відповідну плятформу, сів у вагон і подався на північ.

30-го червня був уже в Чернігові, а 1 липня довідався, що Тихого засудили на 10 років ув'язнення і 5 років заслання, а Руденка на 7 років ув'язнення і 5 років заслання. Жахливо! За що ??!!!

За два дні довідався, що Верховний Суд УРСР, розглянувши 28.IУ.1977 р. у касаційному порядку справу Петра Рубана, зняв 1000 карб. із 5000, які він повинен був за вироком суду заплатити державі, і лишив 6 років ув'язнення, 3 роки заслання з України і конфіскацію майна.

Певна річ, і мене судили несправедливо, 1961-го р., але це було давно; якось то затерлося, загладилося, але справи Рубана, Руденка, Тихого — це тепер, зараз, нині. Як несправедливо!... (...)

9 липня 1977 р.

Вячеслав Чорновіл —Міністрові внутрішніх справ Щелокову

ЗАЯВА
(березень 1978 р.)

«У моїх рідних, що живуть у селі Вільхівець Звенигородського району Черкаської области, склалися незвичайно важкі обставини: помер брат, розбита двома інсультами мати, тяжко хворий батько, у сестри виявлено туберкульозу, їй потрібне серйозне обслідування, але вона не може залишити матері без догляду.

При всьому цьому мене відпустили додому із заслання з Ленінського району Якутії лише на 7 днів до 27 березня, що навіть менше від дозволеного законами строка.

Прошу дати наказ про продовження мого перебування у селі Вільховець на строк, потрібний для подання найнеобхіднішої допомоги рідним, хоч би на місяць.

Я згоден на застосування до мене тут режиму заслання.

Вашу постанову вважатиму виявом справжньої сутности соціялістичного гуманізму».

Ігор Калинець — Голові ПВР УРСР

ЗАЯВА
(23 лютого 1978 р.)

«Я не плекаю ніякої надії на те, що моя заява облегшить долю повторно арештованого Левка Лук'яненка — українського патріота, члена Української Групи Сприяння Виконанню Гельсінкських Угод. Мені не дозволяє сумління

мовчати, коли і далі не припиняються арешти в Україні (маю на думці Руденка, Тихого, Мариновича, Матусевича). Я, також як і моя дружина, як багато інших — жертва необґрунтованих, незаконних переслідувань, сваволля судових процесів, жорстокости «покарання». Наприклад, 15 *років Л.Лук'яненко одержав за намір здійснити право, записане в конституціях СРСР і УРСР. Не сумніваюся, що і цим разом він прагнув лише до одного, а саме: щоб радянські органи дотримувалися своїх законів.*

Мені здається, що пора схаменутися і покласти край гнобленню дисидентів — українських патріотів. Заявляючи протест проти арешту Л.Лук'яненка, хочу сподіватися, що Голова Президії Верховної Ради Української РСР усвідомить свою відповідальність перед нацією і подбає про те, щоб Радянська Україна не числилася між тими режимами, яких засуджують всі демократичні суспільства».

Примітка:

Заяву конфіскувала таборова адміністрація за «викривлення внутрішнього життя країни».

Оксана Мешко — до Президії Верховної Ради УРСР

ЗАЯВА

(березень 1978 р.)

9.2.1978 *р. представники республіканського КДБ зробили в мене обшук у справі адвоката і публіциста Л.Лук'яненка, члена Української Громадської Групи «Гельсінкі».*

Як і в минулому році, обшук провели після психічного тиску і нагнітання страху: на світанку по-злодійськи агент КДБ увійшов, скориставшись ключем мого квартиранта. Один відкривав, вісім інших притаїлися у підворітті сусіднього дому; увірвалися до дому, заставши мене майже в ліжку і неодягненою.

Хочу, до речі, зазначити, що в сусідньому, незаселеному домі уже другий рік розташовано технічно обладнану базу слідкування за моїм домом: з фотографуванням, прицільним записом, підслухом і вартою службових осіб.

Дев'ять людей із КДБ знаходились у мене 20 годин, перекидаючи все догори ногами. Це сьомий обшук за кілька останніх років!

Як і всі попередні, цей обшук нічим не був виправданий. Його «трофеї» складалися із записників з адресами, особистого листування з І.Кандибою, документу Групи про арешт Л.Лук'яненка, проєкту листа до Голови Верховної Ради УРСР про позасудове переслідування колишнього політв'язня К.Матвіюка, копій скарги засудженого митця П.Рубана до заступника прокурора УРСР Скопенка і мого звернення до 35-ти країн-учасниць Београдських нарад в обороні арештованого Л.Лук'яненка.

Брали все, що не мало ніякого відношення ні до політики, ні до справи Лук'яненка, записуючи до протоколу: «... клаптик паперу, що зачинається словами...» і звичайно ж, забуваючи записувати, чим він закінчується.

Таких «клаптиків» набрали більше 30-ти; фотоплівку з машинописним текстом забрали, не прочитавши, а вже як вони там його прочитали, мене не повідомлено досі.

Вилучили навіть список Міжнародніх конвенцій, ратифікованих і підписаних нашим урядом!

Я неодноразово зверталася до вас, писала і знову повторюю, що в мене нема і не може бути ніяких антирадянських матеріялів. Як член Групи «Гельсінкі», я дорожу репутацією правозахисних дій усієї нашої Групи. Адже лише КДБ і закриті суди дозволяють собі тлумачити документи нашої правозахисної Групи як «антирадянські дії, спрямовані на підрив престижу радянської влади» і т.д.

Цим разом капітан Пристайко і підполковник Ганчук зробили сенсацію з мого «тайника» у сніговому наметі,— вони його фотографували, протоколювали: у «тайнику» ж

лежали мої особисті листи, два документи Групи і книга під редакцією марксиста Роя Мєдвєдєва «XX век».

І як же вони зраділи — не знахідкою, ніякої цінности вона не представляла, а самим фактом виявлення «тайника»! У якомусь ступені він компенсував їх зусілля.

Невже я повина соромитися демонстрації беззаконня з боку влади? «... Радянські закони виражають волю народу і основні напрями політики партії і держави...» (Л.Брежнєв). Так, громадянам СРСР досі не відмовлено в праві жити під страхом — і люди примушені ховати навіть те, що за радянським конституційним законом не має права буди вилученим.

14.2. 1978 *р. по п'ятигодиннім допиті мені зачитали виготовлений у КДБ документ-протокол «Попередження», заповнений на типографському бланку з підбором документів, вилучених у справі мого засудженого в* 1972 *році сина О.Сергієнка. Копії «попередження» мені, зрозуміло, на руки не дали, і я відмовилася його підписати, заперечуючи «антирадянськість» пред'явлених мені документів. Бо чи можна ж, наприклад, «Історію Русов», пам'ятку історіографії України періоду феодалізму (ця праця невідомого автора є у відкритих фондах наукових бібліотек), видану ще перед революцією, трактувати як «антирадянський документ»? Або копію офіційної заяви до прокуратури УРСР з* 1970 *р. письменника Б.Антоненка-Давидовича, Івана Дзюби, В.Чорновола в справі В.Мороза?*

Дуже вже вільно присвоюється цим та іншим документам позначку «антирадянський».

Проти мене неполегливо готують справу — до КДБ викликають друзів і знайомих, допитуючи їх не лише про мене, але і мого ув'язненого сина Олександра. Допитуючи людей, зондують їх, вишукуючи з-поміж них майбутніх свідків звинувачення; одночасно розповсюджують несусвітні нісенітниці про мене, розпускаючи поголоски, що я «оунівка», «бандерівка» і нарешті таке: «... у неї всі руки в крові». При цьому категорично заперечують, що я

реабілітована в червні 1956 року прокуратурою УРСР. Застрашують людей, забороняючи відвідувати мене або помагати в господарстві, коли я хвора,— а це в моїм віці не рідкість. Словом, використовують всі засоби для натиску на людей, якнебудь зі мною пов'язаних.

Звертаюся з проханням до найвищого законодавчого органу Української республіки припинити незаконні й позасудові переслідування, які стосуються мене і мого сина, що перебуває в ув'язненні.

Моєю справою, як члена Групи «Гельсінкі», є оборона того правопорядку, що ґарантований нам Конституцією і Гельсінкськими угодами. Ніякими незаконними чинностями чи підривною діяльністю я не займаюся, і нічого працівникам КДБ приділювати мені стільки «уваги».

Прошу також дати наказ органам КДБ — якщо це в компетенції Верховної Ради УРСР — повернути мені всі забрані в мене і в мого сина Олександра Сергієнка особисті листи, літературно-публіцистичні статті, зошити з віршами радянських поетів, фотокомплект «Історії Русов» і різні інші нотатки, вилучені незаконно в часі вищезгаданих обшуків, оскільки вони не відносяться до судової справи і не є антирадянськими.

Валерій Марченко — до директора Інституту урології Київ (1976 р.)

Я звертаюся до Вас не тому, що маю невиліковане запалення нирок і потребую кваліфікованої медичної допомоги, і не тому, щоб добитися звільнення від виснажливої непосильної праці. Якщо нічим не допоміг депутат Верховної Ради УРСР, академік медицини Ніколай Амосов, якщо інші Ваші колеґи змогли лише переслати мої заяви до ГУИТУ, то, без сумніву, і Вам нічого не вдасться.

Я маю, скоріше, прохання-пропозицію. Зміст його такий: недавно я одержав анкету, прислану мені сюди з дому. Хтось із Вашого інституту, чи то виконуючи

службовий обов'язок, чи то використовуючи мене як експеримент до дисертації, поцікавився: що я, як я?

Нічого, спасибі. Покищо живий. І можу ще відповісти на питання, які непокоять медиків у Києві і викликають протилежне ставлення наглядачів виправно-трудової установи ВС 389/35.

Отже, анкета.

Скарги: *Загальне ослаблення, швидка стомлюваність, біль голови (постійний і дуже докучливий), біль в попереку (часами загострений, часте віддавання сечі).*

Перебіг хвороби після перебування в інституті *(я лежав там взимку* 1973 *року).*

Лікування у стаціонарах *(коли, яка ефективність):*

За три роки в концтаборі вдалося чотири рази попасти до лікарні. Там видавали невиграмон (неефективний, на жаль, у моїй формі хвороби). А необхідних ліків —5-НОК, лесленофрил, допегит — у таборовій аптеці немає.

Медикаменти, вислані з дому в бандеролях — повертають назад: таку пільгу законами і МВС для зеків не передбачено. Моїй матері, під час приїзду на побачення, вдалося ублагати місцеве начальство і передати необхідні ліки, але це був виняток.

Лікування в санаторіях *(коли, в яких, яка ефективність).*

Це питання сприймаю як іронічне.

Загострення, захворювання:

Після різкого переходу на півголодний раціон з позбавленням ларка вліті 1974 *року; після перебування в карцері — у грудні* 1974 *року; в наслідок постійного недоїдання, переохолодження на важкій праці (знали б ви, як тут вимагають плян) — влітку* 1975 *року; після перевозу автозаком страшною дорогою, коли в мене почався приступ, а конвоїри відмовилися випустити за малою потребою — в березні* 1976 *року.*

Простудні захворювання:

Тепер уже менше. Завдяки кампаніям внутрі і зовні

табору вбираю тепліщу одежу. А крім цього, я працюю. Виявляється — праця не лише визволяє, але і загартовує.

Режим:

Попробував би я його не дотримувати!

Дієта:

Вона просто не передбачена нормативними приписами МВС. Тому вживаний на плякатах делікатний медичний термін є не що інше, як евфемізм. З таким самим успіхом ВТК можна назвати санаторією, а наглядачів — вихователями. Трохи поліпшене харчування, вартість якого досягає трьох десятків карбованців, видається, у кращому випадку, через місяць. А поза ущасливленими місяцями,— жорстока зеківська пайка за 12 *карбованців на місяць. Овочі, фрукти. Я пробував їх того минулорічного дня, коли бачився з рідними. Почувши таку суму, Ви також будете заперечувати, що я хронічно голодую? Тепер Вам зрозуміло, що значить право купити харчові продукти на* 5 *карбованців? А цього «ларка», як у нас кажуть, я був позбавлений першого року перебування в таборі* ВС 389 / 35 *— шість місяців.*

Відвари трав *і т.д. На це питання відповідати «було б смішно, якби не було так сумно». Я зібрав і сушив (на незайнятих нарах у секції) березові бруньки, наглядач прийшов і викинув, мотивуючи тим, що «не положено».*

Законодавчо оформлено заборону займатися в таборі городництвом.

Мій артерійний тиск за останній рік підвищився до 160/110 *і не бажає падати нижче* 150/100. *Наш лікар, оптиміст з природи, каже, що це нічого. Ну, а набряки на лиці — останнім часом постійний атрибут мого зовнішнього вигляду.*

Більше питань в анкеті нема. Але я не кінчаю, а повертаюсь до **прохання,** *згаданого на початку листа. Оскільки 5-НОК (лік, найбільше цілющий для мого нефриту) відсутній в шпиталі ВС 389/35, а також у Пєрмському мед.*

відділі МВС, писали з Києва, що і там нема, прошу Вас особисто сприяти в отриманні цього ліку.

Коли ж виясниться, що в Радянському Союзі це — товар дефіцитний, тоді можна звернутися до Міжнародного Червоного Хреста. Вони мені дадуть, напевне.

Із місць віддалених —

Валерій Марченко
журналіст, ув'язнений

Валерій Марченко

ШІСТЬ ЗАЯВ

(Валерія Марченка привезли 27 *вересня* 1977 *року до Київського КДБ, де протримали півроку, добиваючись від нього розкаяння.)*

Прокуророві УРСР Глухові

Перебуваючи в Києві, я користуюся можливістю і прошу вас прийняти мене. На мою думку, під час слідства і судового розгляду у моїй справі не були дотримані необхідні правні норми, а саме ви давали санкцію на мій арешт. Подруге, про подробиці мого довгого перебування в Уральських таборах вам варто б послухати з перших уст. Як це не дивно було довідатися, ви особисто не зустрічалися ні з одним з тих, з ким зводила мене доля у к-таборах. І якщо каральні функції очевидні, то де ж тоді ідейно-виховна і профілактична праця прокурора республіки? Сподіваюся, для розмови зі мною ви знайдете трохи часу. Це бажано ще й тому, що державний підхід, осмислення проблеми дисидентів у житті радянського суспільства помітні у виступах і Генерального секретаря ЦК КПРС Л.Брежнєва, і голови Комітету ДБ при РМ СРСР Ю.Андропова.

8.XI.77 р.:

До ЦК КПРС

У цей день, день 60-ої річниці, я, Марченко Валерій, висловлюю свій рішучий протест проти:

1) *діючої (всупереч підписаному в Гельсінках) практики репресій проти інакодумаючих;*

2) *жорстоких умов тримання політв'язнів у концтаборах і тюрмах;*

3) 25- *і* 30-*річного (світовий рекорд) строку ув'язнення за політичну боротьбу;*

4) *відсутности свободи слова, друку, маніфестацій;*

5) *відсутности вільного виїзду за кордон;*

і проголошую одноденну голодівку.

9.XI.77р.:

Голові КДБ УРСР Федорчукові

*Скоро, очевидно, мені на етап. Не буду описувати муки людини з хворими нирками, коли вона, випивши води, спливає сечею і може витримати не більше двох-трьох годин, а неквапливо-байдужий конвой має право випустити в'язня до туалети або ні. Коли ж не пити зовсім, мучить спрага, яка хворого на нефрит висушує так, що потім доводиться тижнями відходити. Але, як заявив ваш безіменний Василь Васильович, «*21 *день етапу — це ж не страшно». Зрозуміло, Ви дотримуєтеся тої ж думки (інакше це не було б КДБ), і тому безглуздо звертатись до поччутів. А що я назад на Урал поїду півголодний — не новина. Так, всупереч усім радянським законам і актам, не попередивши заздалегідь про мету і тривалість етапу, мене вихопили в дорогу* 7 *вересня, і від середини місяця я був змушений жити на тюремній пайці. До речі, і у вас в ізоляторі не покараний я міг отоваритися лише* 26

жовтня. Але звертаюся до вас лише одного. У дорозі мені життєво необхідна посудина — будь-яка пляшка, щоб я міг не чекати, поки конвоїр поведе мене до туалети. У Росії вже зима, а я не маю шарфу. Це важливе для мене особливо тим, що на пересилках я зможу обгортати ним спину і отак холод можна буде знести. Вказані речі (в'язням дозволяється мати) з дому передадуть будь-коли. Необхідний лише дозвіл, громадянине начальнику.

Примітка: речі були дозволені до передачі. На етап повезли 27 березня 1978 р.

19.XII.77 р.:

Г.Прокуророві Руденкові

Звернутися до вас штовхнула мене звичайна цікавість. Я прошу Генерального Прокурора лише відповіді на питання, яке виникло у зв'язку з наступним. Два місяці назад я відіслав до Прокурора УРСР Глуха заяву, в якій просив прийняти мене, щоб виснити досить таки важливі (для такої відповідальної особи в першу чергу!) моменти, а саме: дотримання правних норм під час мого слідства і судового розгляду, порушення радянської законности в місцях ув'язнення українців на Уралі. Своє звернення я мотивував тим, що гр. Глух особисто давав санкцію на мій арешт і, крім того, я був дуже здивований відкриттям, що ні з одним з тих, з якими мені доводилося зустрічатися у к-таборах, він — вершитель нашої долі — не зволив зустрітися. А ось про зустріч з вами згадують. Хоча, звісно, ніяких наслідків, але в даному випадку важливий самий факт. Як бачите, основи для контактів із радником юстиції цілком поважні, а проте за минулих два місяці жадної відповіді з Прокуратури УРСР не наспіло. Читаючи ж недавно Основний закон, я звернув увагу на такі слова: «Службовці зобов'язані в установлені терміни розглядати пропозиції і заяви громадян, давати на них відповіді і

приймати необхідні заходи». Беручи до уваги все вище написане, прошу вас відповісти: Конституція СРСР — живе, працює, діє?

26.XII.77 р.:

До Міністра юстиції УРСР В.Г.Зайчука

Громадянине міністре!

Скільки разів я зустрічав у пресі ваші виступи, присвячені різним датам. У них ви часто вживаєте дзвінкі, справедливі слова. Це, власне, і змусило звернутися до вас. Я, в'язень, не буду торкатися порушення законів або жорстоких умов утримання в к-таборах, хоч це було б не зайвим. Хочу лише запропонувати варіянт відбування мною ув'язнення з максимальною користю для народу. Я — єдиний спеціяліст у ділянці перекладання азербайджанської клясичної літератури (нового періоду). Окрім мене, на Україні цим ніхто не займався і тепер не займається. Тим часом, маючи певний досвід (книги: «Страшні оповідання», Сулейман Сані Ахундов, «Веселка», 1971*; «Мерці», Джаліль Мамедкулі-заде, «Мистецтво»,* 1972*; збірка «Азербайджанська пісня», «Музична Україна»,* 1971 *р.), я міг би успішно продовжувати свою працю, уклавши договір з одним із республіканських видавництв на опублікування, наприклад, «Вибраних творів» Дж. Мамедкулі-заде. Звісно, що у ВТЗ для в'язнів передбачена праця за фахом. Більше того, недавно прийнята Конституція СРСР (її видатну ролю в діяльності виправно-трудових установ, маю надію, не треба доводити) говорить про право вибору професії, про дальше підвищення кваліфікації. Я не бачу перешкод, які б завадили здійсненню задуманого. Адже безумовно виграє українська культура, національна за формою, а соціялістична за змістом. Крім того, важливий і другий бік справи. Я тяжко хворий на нирки. Праця в таборі на заводі мені не під силу. Я не спроможний виконувати норму виробітку (яка, до речі, вже двічі підвищувалася і то без*

обов'язкових для КЗОТУу технічних удосконалень!). Невиконання норми, незважаючи на те, що я маю III групу інвалідности, використовує адміністрація, щоб карати мене. І треба відмітити, наслідки зусиль тих, що «привчають» мене до праці, не заставляють чекати на себе. Тепер я скалічена людина, тобто не можу витримати і дві-три години, щоб спорожнити сечового міхура. В'ялість та інші симптоми хвороби стали для мене постійними. Ось, властиво, і все, що я хотів сказати в зв'язку з вашими виступами. Було б чудово, якби своїм словам «»збереження законности», «гуманізм» ви надали конкретний зміст. Я маю на увазі реалізацію мого прохання.

20.III.78 р.:

До Голови Верховного суду УРСР О.Н. Якименка

Це просто заінтриґовує. Я вже пишу заяву до вищих інстанцій з єдиною метою: знайти службову особу, яка б не порушувала радянських законів. Прокурор УРСР Глух порушив, Міністр юстиції УРСР Зайчук порушив, лишилися Ви. А справа ось у чому. Більше чотирьох років домагаюся свого вироку. Перед етапом сюди у мене відібрано всі записки, а то б я зацитував, на підставі якої статті чи параграфу Кодексу я маю право одержати вирок на руки. Одначе тепер доводиться просити без дослівного пригадування відповідних законів. Так ось, більше чотирьох років на прохання віддати мені вирок (як і іншим засудженим, які перебувають зі мною на Уралі) приходить стандартна відмова голови Київського облсуду. Я категорично, з усіма можливими через те наслідками прошу вас видати мені до рук мій вирок! Ви, можливо, захочете відрізнитися від своїх мовчазних колеґ і пришлете мені який-будь відпис. Але попереджаю, якщо ви збираєтеся написати «засуджений правильно», то будете неориґінальним.

Два листи Валерія Марченка

Мамо, рідна, прости мене! Я часто проганяв від себе думки про те, як ти мене любиш, що я означаю в твоєму житті. Адже тоді моє життя обернулось би в пекло. Я гонив від себе ці думки, і ось тепер уперше, раптом відкрито, наче рвану рану, побачив тебе в сльозах, і повір, що подібної муки я не відчував, скільки пам'ятаю себе. Я вернувся до камери і запитав у Бога, пощо увесь цей світ, коли терпить така людина, як ти? Навіщо тоді існую я, невже ж для того, щоб спричинити біль найулюбленішій істоті? Це прокляті питання, на які сам я не здатний відповісти. І я мучуся над ними і ще над одним: як зберегти мою пошану і любов до матері, як не занапастити себе в ім'я наших прекрасних відносин?

Я не хочу приєднуватися до багатьох з тих, які, не витримавши випробовувань і не втримавшись на стежинці порядности, удаються до спасенного арґументу «ми не одні такі». Ти в мене єдина, та я не бажаю нічого і нікого слухати, що ради біологічного існування біля матері можна перекреслити себе духово. Маю надію, що й ти по нелегких міркуваннях погодишся зі мною. Невже матері потрібний моральний покруч, який би на питання, чи жив попередніх 30 років ліцеміром? — мусів позичати у Сірка очі... погоджуватися, лепетати при цьому щось про хворобу, про нестерпність? Невже такого життя треба бажати для сина? Не вірю в це! Я не знаю ані одного з моїх друзів, хто так обожнював би матір. І знаю я, моя рідна достойна найвищих, найкращих слів. І я не хочу, щоб ці слова вимовляли нечестиві уста. Доки є сили, я буду намагатися, щоб цього не сталося. У тебе був і буде син, який, як мало хто, любив свою матір, якому ця любов, разом з якостями, нею випещеними, помогла встояти у найважчих хвилинах, а також заслужити право називатися людиною. Це — завдяки тобі, хороша моя. Я переконаний, що це незрівняно сильніше від умовлянь-арґументів, які ти несла

на побачення. Не думай про них, вони не варті моєї матері. Нам, мамусю, ще немало жити на цьому світі, так будемо ж гідними його краси — і чуттями, і вчинками!

28.X.77 р.

Київ, КДБ

Добрий день, мої любі! Прибув на кінцевий пункт призначення і відразу пишу. Після всіх випробувань тут здається, наче вдома. Усе звичне, усе знайоме. Це саме той випадок, коли тюрма — рідний дім. Нема тільки деяких найближчих, але враження, немов би вони просто кудись там на хвилинку пішли. А як приємно з друзями побалакати. На Уралі тепер холоднувато, випав сніг, кажуть, третій раз весна приходть. Із 36-ої зони я посилав додому листа, чи одержали? Змучився я дорогою страшенно, а внутрішньо — ані в казці сказати, ані пером описати. Добре, що тут мене трохи підтримали. Світлий празник зустрічали по-сімейному, кожний з незвичайним теплом говорив про друзів, радісні дні у цій безпросвітній неволі. Звідкіля це береться — людська довготерпеливість або ж витривалість! Оголосили нові правила, згідно з якими в ларку з'являться молочні та м'ясні продукти, неначе б то привезуть городину, фрукти, також повинен розширитися вміст посилок. Побачимо, як то вийде від 1 травня. Можливо, як у пісні — «розмови, розмови втихнуть скоро». Я виїхав з Києва 27 березня. Лише відіслав до тебе листа, побалакав на прощання з виховником, і в дорогу. У 36-ій зоні сказали, що лікар, якому ти давала ліки, вже там не працює, здається, пішов на пенсію. Так от, є потреба в ліках: 5-НОК, левоміцетин, горобина чорноплідна. Мені зібрали в 36-ій зоні всю пресу і всю періодику за 6 місяців минулого року. Цікаво читати деякі обіцянки-передбачення, коли про них можна міркувати з віддалі часу. Доїхав етапом без пригод з побутовцями, вражень, природно, в мене маса, зрештою не напишеш. Трохи нездоровий, поклали в лікарню, без позиції сили жодні переговори успішно закінчитися не можуть. В'ялий став я

дуже. А від перепадів тиснення болить голова, що це за прокляте місце! Цікаво спостерігати за реакцією деяких, коли довідаються, що був у Києві і там пропонували помилування. Я ненароком написав «цікаво», ні, мерзенно спостерігати за людською мізерністю, коли признаються: а я б написав усе, що сказали. Слава Богу, не на таких світ держиться. Рідна, напиши листа не такого кваплевого, як перший. А я трохи відійду і сам зберуся на щось ґрандіозне, скоро. Цілую всіх, син.

30.IУ. — 24.У.1978 р.
Урал, уст. ВС 389-35

Валерій Марченко

Примітка: Ліки, які вислала мати до уст. ВС 389 / 35, завернули.

Д.Демидів — начальникові ВТК-36 м-рові Журавкову

ЗАЯВА
(березень 1978 р.)

6 *лютого* 1978 *року начальник відділу ст. л-т Бєлов покарав з-к Здорового за невиконання норми виробітку. Тоді ж Бєлов заявив з-к Слободянові, що буде клопотати перед адміністрацією про позбавлення наступного чергового побачення або закупівлі продуктів у ларку. Причини покарання Слободяна виставлені такі: невиконання норми виробітку і невихід на роботу по обіді* 4.2.78.

У зв'язку з цим я постановив звернутися особисто до Вас, тому що покищо я не упевнений, чи ініціятива належить самому Бєлову, чи вона санкціонована Вами. Ви знаєте, що в Кодексі законів про працю, ні в ВТК, ані в правилах внутрішнього розпорядку немає вимоги про виконання норми виробітку. Ц.зн. адміністрація колонії не

в праві розглядати невиконання норми виробітку засудженим як режимне порушення і застосовувати в цьому випадку дисциплінарні стягання. Законодавець недвозначно висловлюється в цьому питанні, вимагаючи від засудженого сумлінного відношення до праці. Випр.-трудовий закон створений не для індивідуального застосування до конкретної особи — Здорового чи Слободяна. Зрозуміло, що праця засудженого оцінюється не лише одною кількістю продукції, але і в інших категоріях.

Законодавець розуміє, що існують різниці людей в темпераментах, швидкості руху, здібностях, врешті, в стані здоров'я. Не випадково хтось знаходить своє покликання у праці тюремного контролера, а хтось на судноверфі або в космонавтиці. Розглядати ж відповідні статті закону в пляні повинности засудженого виконувати норму виробітку в усіх випадках було б неправильним і протизаконним.

З-к Здоровий став до праці недавно. Невиконання норми зв'язане з браком навички, а норма виробітку, як Ви знаєте, на дільниці складання панелів надзвичайно висока.

У випадку Слободяна вимагати виконання норми не лише протизаконно, але і не по-людськи: Слободян тяжко хворий, не має необхідного лікування. Хочу окремо відмітити, що захворів він уже в місцях позбавлення волі, ані виразкової недуги, ані недуги горла і вух у нього до арешту не було. А на весні 1977 *року Ви послали Слободяна на тяжку роботу (котити колоди, двигати дошки), хоч він і старався одержати меддопомогу з огляду на різке погіршення здоров'я. Ваш заступник, м-р Федоров, тоді надто відверто вмішався у працю медсанчастини і примусив Слободяна, у якого кровоточива виразка шлунку, продовжувати працювати на пилорамі. Наслідок Вам відомий: кризовий стан у Слободяна, негайна госпіталізація до центральної лікарні* ВС-389. *Виразкової недуги у Слободяна не вилікували, він хворий, як і раніше, безрезультатно звертався з проханням про кваліфіковану*

меддопомогу, а від нього вимагали виконувати норму, розраховану на фізично повноцінну людину на 75%. Навіть у період кривавої сваволі культу особи від з-к не вимагали обов'язкового виконання норми на 75%. Навіть тоді в цьому відношенні до Слободяна не мала б адміністрація ніяких претенсій. Повторюю: Слободян хворий, але належного лікування не одержує. Не його вина, що ваші лікарі «працюють», коли їм заманеться, не зберігаючи розкладу, ними ж вивішеного. Не його вина, що в суботу 4 *лютого* 1978 *року, коли він почув себе настільки погано, що не міг вийти на роботу, його не оглянув лікар, не дав звільнення з праці.*

Цей факт промовляє ще про одне — про безвідповідальність лікарів, коли вони були зобов'язані негайно оглянути Слободяна, хоч би тому, щоб переконатися, що в нього нема кровотечі. В багатьох випадках я звинувачую себе і своїх товаришів. Уже давно я повинен був не просто спостергіти збоку безрезультатні спроби Слободяна одержати меддопомогу, факти цькування тяжко хворої людини. А я лише спостерігав. Тепер я знаю, що з мого боку повинна бути найгостріша і розумна реакція, тому що йдеться про здоров'я і життя людини, а не лише про порушення ще одного абстрактного закону. Є такі ситуації, коли не можна залишатися осторонь: ситуація з Слободяном саме така. Звертаюся до Вас, адже покищо не упевнений, чи Вам належить ініціятива в переслідуванні тяжко хворої людини, в порушенні законности. Прошу Вас, гр-н м-р, виявити розсудливість і справедливість.

Стефанія Шабатура — до Генерального Прокурора СРСР, копія Голові КДБ Мордовської АРСР

У День політв'язня, 30.10.1977, *проголошую голодівку протесту проти всіх форм політичних репресій у Радянському Союзі та домагаюся:*

припинити переслідування і арешти тих, чия вина полягає в тому, що вони стали на захист прав людини і не відмовляються від своїх переконань;

припинити знущання з політв'язнів у концентраційних таборах Радянського Союзу, серед них і з представників творчих професій, тому що адміністрація табору, за вказівкою КДБ, систематично знищує творчі праці поетів і художників на інквізиторських вогнищах радянського режиму;

вимагаю повернути поетові В.Стусові вилучені в нього авторські праці;

домагаюся повернути мені понад 200 моїх праць, насильно вилучених у мене адміністрацією і КДБ ВТК-385 *у* 1975 *році.*

Держави з недавнім фашистським минулим твердо стали на шлях демократизації, а Радянський Союз ще не відмовився від фашистських методів сталінського режиму. Прийшов час оголосити амнестію для всіх політв'язнів у Радянському Союзі.

28.10.77 р.

Ніна Строкатова — до Голови Президії Верховної Ради СРСР

Прошу зазначити перелік дій і формальностей, які мені треба виконати для того, щоб виїхати з Радянського Союзу разом з моїм чоловіком, Караванським Святославом Йосиповичем, який вступив у 29-ий рік тюремно-табірного ув'язнення. Від себе заявляю Вам, що підстави для депортації Караванського можна знайти, звернувшись до його особистої справи: відбування 25-річного строку в період дії законодавства, яке не передбачає позбавлення волі більше, ніж на 15 років; наявність заліків, зароблених до введення законодавства, яке скасувало систему заліків; застосування зворотної сили закону, який не має такої.

Таруса, вересень 1977 р.

Н.А.Строкатова — до секретаря Таруського райкому КПРС О.С.Вєнікова

ЗАЯВА

Вийшовши з тюремно-табірної неволі, я змушена була оселитися за межами рідної мені української землі.

Місцем примусового оселення для мене стала Таруса.

Тут, далеко від тюремно-табірної зони, я знову стала об'єктом усіх досудово-позасудових репресій, що їх вживають у Радянському Союзі у відношенні до осіб, які не дотримуються ортодоксальної ідеології.

Тут — у Тарусі — на мене поширено нелеґальну заборону на професії: лікар із 23-річним стажем практичної, дослідчої і викладацької діяльности, автор 24 наукових праць, я працюю касиркою.

Тут — у Тарусі — я позбавлена всіх видів конституційного і природного права: моє житло не є недоторканим; мою жіночу гідність зневажають ті, що діють в імені держави, байдужої до інтересів індивідів, з яких вона складається; відвідування християнських храмів та відправа культових обрядів православія для мене неможливі тому, що храмів у Тарусі та її околицях нема, а виїзд за межі Тарусі мені заборонений.

Я думала, що партійна адміністрація Таруського району не в повному обсязі поінформована про засоби репресивної системи, яка діє на території району. Через те я зробила спробу ознайомити Вас — першого секретаря партійного райкому — з деякими аспектами мого громадського статусу. Але сьогодні мені прикро не від того, що Ви не могли (чи не бажали) захистити мене від знущань і переслідувань з боку органів, що активно діють в ім'я закону, який вони систематично і свідомо тлумачать свавільно-широко. Мені прикро тому, що, вступаючи в

діялог з Вами, я дозволила собі повірити в можливість Вашої непоінформованости і в можливість доброї волі у партійного адміністратора ідеократичної держави.

Зустріч з Вами і знущання, ескаляцію яких я помічаю по цій зустрічі, привели мене до такого:

нестерпно почувати себе громадянином держави, керівні діячі якої переконані, що «усталена практика» вища від конституційних ґарантій;

нестерпно почувати себе громадянином країни, керівні діячі якої переконані, що безпека і авторитет держави можуть бути забезпечені арсеналом принизливих засобів нагляду;

нестерпно почувати себе громадянином країни, де умови вільного життя неможливо відрізнити від умов тюремно-табірного режиму.

Подавши ці постуляти, я з болем заявляю, що готова відмовитися від громадянства держави, яка, на жаль, є моєю Батьківщиною.

Вважаю, що тепер мій обов'язок полягає в тому, щоб назвати всіх тих осіб, які відповідальні за моє бажання стати особою без громадянства. Серед винуватих переді мною і Ви — перший секретар Таруського РК КПРС.

Таруса, 29.06.1977 р. **Політв'язень Радянського Союзу в 1971-75, лікар Н.А.Строкатова**

Н.Строкатова — до укладачів проєкту радянської Конституції-77, усіх, хто підтримує цей проєкт — свідомо, несвідомо, з байдужости або з неуважности

Попередні конституції «Країни Рад» уже проголошували всякі свободи — навіть такі, які на підставі своєї природности не потребують санкції держави, а тим більше санкції партійного угруповання.

Однак, конституційні права — права Основного закону — скасовані антиконституційною законотворчістю, плоди якої призначені для щоденного вжитку, та ще таким винаходом радянської законотворчости, як підзаконні акти.

Ніколи не оголошувані народові, ці акти є, по суті, надзаконними. Їх чорна тінь назавжди укрила сторінки конституції з урочистими і облудними обіцянками для народу, якому дано дивовижне найменування, утворене від визначення державного устрою — радянський народ.

...Народ, якому дано протиприродну назву, і не прищеплено Духу Закону, готовий аплодувати і Конституції, і гімну. Новий гімн буде супроводити життя радянського народу очевидно вже до остаточної перемоги комунізму, який повинен принести смерть державі, а значить, і її конституціям. Держава, будучи інститутом земної влади, можливо, і не захоче відмирати, зате будь-яку меншість — релігійну, національно-соціяльну, в основному ж ідеологічну — радянська держава з її Конституцією — 77 уже тепер засуджує на загибель.

...Сприйнята під великодержавним тиском ідея свободи як усвідомленої необхідности створила радянську людину, яка мимохіть, тепер навіть без особливого примусу, з активною пасивністю голосує за будь-який основний, другорядний, законний чи підзаконний акт. Далі цю незфальшовану більшість, вимуштровану ще з перших днів історії Країни Рад — використовують для цькування тих, хто не належить ані до адміністративно-бюрократичної меншости, ані до більшости, яка прийняла безглузду назву «радянський народ» разом з іншими нісенітницями конформістського парляментаризму. Ім'ям безпрецедентної конформістської більшости проєкт радянської конституції безумовно буде перетворений на одностайно схвалений закон. Але сьогодні ще, здається, не пізно перейнятися ідеєю виправити проєкт, позбавлений величности духу і форми, цілком позбавлений цікавости до індивіда, до ґарантійних зобов'язань держави перед

кожним суб'єктом фундаментального права. Носії ідеї поліпшення конституційного режиму країни давно вже дістали маркерну позначку остракізму — дисиденти.

Знаю, для вас вони — не радянський народ, не більшість, про яку можна сказати, що вона репрезентує народ; вони — як тому і належить бути — найменша меншість. Ця зневажувана вами меншість страждає від надлюдського болю за долю цієї безкрайої і невпорядкованої країни. Не диво, що голос цієї чутливої меншости — переконливий; він здобуває все більшу силу, тому що це голос сумління, голос, що сповіщає про ідеї споконвічні і священні. На поклик цього голосу відгукнеться врешті радянська людина.

...Як людина, приналежна в теперішній час до меншости, що не підпадає під конституційні ґарантії, я домагаюся дати мені можливість виїхати з Радянського Союзу до будь-якої країни, яку я виберу, керуючись власною і незалежною оцінкою конституційних ґарантій обраної країни іміґрації.

Хочу сподіватися, що одержу можливість покинути Радянський Союз разом з моїм чоловіком Караванським Святославом Йосиповичем, який вступає у 29-ий рік ув'язнення за ненасильницькі дії щодо керівної меншости Радянського Союзу.

Вересень 1977 р. З місця примусового поселення: Таруса, Калузької области, Луначарського, 39.

Ніна Строкатова-Караванська,
політв'язень Радянського Союзу в 1971-1975,
дружина українського поета-в'язня, лікар,
член Американської асоціяції мікробіологів,
член Української Громадської Групи
Сприяння Виконанню Гельсінкських Угод.

Василь Стус, політзасланець (з листа):

...Наша місія — принаймні заявляти, що в пляні прав людини і прав нашого народу не все в порядку... Честь нації сьогодні формують не Драчі і Коротичі, але кинуті за ґрати українські демократи,... хоч не виключено, що нам загрожує повторення 1972 *року... У телеграмі та в листі до Андропова я перелічив усі випадки викрадення листів, обмеження у виборі місця поселення і праці та ін. У відповідь за кілька днів прибув співпрацівник КДБ, який сказав, між іншим, що я політичний труп і понесу відповідальність за написане до Андропова..*

Надія Світлична, колишній політв'язень, під наглядом (з листа):

Дорога подруго, повідомляю, що сьогодні о 2*-ій год.* 20 *хв., не порушивши умов адміністративного нагляду* (бути вдома від год. 9-ої вечора до 6-ої год. ранку), *на власнім кріслі-ліжку вродила козака Івана вагою* 3.700, *довжиною* 50 *см., самостійно перерізала і зав'язала пуповину, поскільки Ярема — акушер невисокої кваліфікації і покищо виявився здатним тільки подати мені простирало і здивовано глянув, як почув голос новонародженого* (Ярема — 9-річний син Н.Світличної). *Дорослі, Павло і Ольга (чоловік Н.Світличної і його сестра) — ще трохи раніше вийшли з дому дзвонити до лікарні та ловити таксі* (у Н.Світличної — виключено телефон)...

Про **Петра Вінса** — телеграма (22.06.78):

Москва Брежнєву
Москва Кремль Косиґінові
Москва Міністрові Внутрішніх Справ у справах місць ув'язнення
Москва Генеральному Прокуророві СРСР Руденкові
Копія:
Рівне Начальникові МВС
*Рафалівка Рівенської обл. Начальникові установи ОР-*318/76

Обурені знущаннями жорстоким побиттям 10 *червня* 1978*року нашого сина внука брата Вінса Петра Георгійовича,* 1956 *року народження охороною табору ОР-*318 / 76 *організацією провокацій кримінальників підохочуваних адміністрацією табору після побиття вкинений ШІЗО протест знущання голодує життя небезпеці це друге побиття місяць назад по прибутті табір побитий прапорщиком Фурлєтом який тепер став ляйтенантом побиття систематичне вимагаємо окремого розслідження довідки здоров'я п'яти операцій прикладені справі вимагаємо вжити негайні заходи за життя здоров'я відповідальність падає на вас розцінюємо заплановане вигублення сім'ї явний геноцид вжиті заходи відповідайте адресу Київ* 114 *Сошенка ІІ-Б Вінс*

сім'я Вінс

Михайло Мельник — до Української Групи Сприяння Виконанню Гельсінкських Угод (публікується із скороченнями)

Від того часу (а це трапилось 12-13 *років тому), коли я усвідомив, що таке день* 22 *травня, я щорічно відзначав це свято. Кульмінаційним моментом цього свята було складання квітів до підніжжя пам'ятника Т.Г. Шевченкові в Києві. Але останнім часом святкування цього дня*

супроводиться найрізноманітнішими, делікатно кажучи, утисками тих, хто відзначає цей день. Наприклад, у моєму житті святкування 22 травня фіґурувало при звільненні мене з аспірантури в 1972 р. і при звільненні з праці в школі ч. 109 м. Києва в 1973 р., при виключенні з партії у 1973 р. і при розповсюдненні офіційними діячами різного роду пліток між мешканцями села, в якому я народився і де живуть мої рідні. Святкуванням 22 травня у великій мірі пояснюється постійна увага до мене з боку органів міліції і КДБ і т.п. Наприклад, напередодні 22 травня 1977 р. мою дружину, яка працює вчителькою у школі, керівники Броварського райвно Київської обл. на доручення райкому партії викликали разом з директором школи до райвно. Тут їй нагадали про те, що вона вчиться в університеті (чимало студентів виключено з вузу за те, що вони 22 травня прийшли до пам'ятника Шевченкові) і працює у школі, і що вона — моя дружина і, отже, повинна вплинути на мене в тому напрямі, щоб я не ходив 22 травня до пам'ятника Шевченкові. У свою чергу дільничний міліціонер т.Майорко викликає мене на ранок 22 травня 1977 р. до себе і (по довгій тяганині) забороняє мені покласти квіти під пам'ятником Шевченкові цього дня.

Цього року я піду 22 травня до пам'ятника Шевченкові, навіть якщо такий тиск на мене буде повторений. Тому я вважаю необхідним виявснити, чому я святкую 22 травня (...)

22 травня — день поховання поета-революціонера згідно з його заповітом «на Вкраїні милій», після того як прах його привезено з Петербурґу. Від того часу цей день, могила Шевченка стали священними для кожного українця (і не лише українця). (...)

І якою ж дикістю і варварством з боку сильних світу нашого, яким духовим убозтвом і рабським холуйством з боку нашого народу є те, що нам заборонено святкувати цей день?

Безумовно, як у таких випадках буває, заборону арґументують, посилаючись на інтереси держави,

соціялізму і т.п. І, почувши ці арґументи (на зразок того, що 22 травня за кордоном святкують українські буржуазні націоналісти), не можна не згадати цинічної щирости зловісного Барбаросси, який сказав: «Нехай мої солдати завоюють щонебудь, а мої історики і юристи знайдуть спосіб, щоб виправдати це». Коли б хтонебудь сказав, (...) що треба заборонити святкувати день народження Маркса під тим претекстом, що цей день святкують різні лівацькі і лівацько-терористичні групи — правда, це виглядало б дико і смішно?

Так чому ж не дико і не смішно заборонити святкувати 22травня під тим претекстом, що хтось там одіозний за кордоном також святкує цей день?

Безпідставні й такі арґументи, коли нам говорять: «Чому саме 22 травня? Чому не день народження Шевченка чи якийнебудь інший важливий момент, пов'язаний з іменем Шевченка?»

Якби перенесення тіла Шевченка на Україну і поховання його тут не було важливою подією, то чому ж тодішні діячі української і російської культур узялись за це?... Заборона святкувати цей день є обкраданням культурно-історичної спадщини українського народу, глумом над іменем Шевченка. Тому що заборона відзначати 22 травня — не окреме явище в системі кривджень, яких зазнає українська культура, український народ. Наприклад, високопоставлений науковий функціонер з високої трибуни кидав тінь на видатного українського поета. О.Олеся під тим приводом, що у свій час поет був послом Української Народньої Республіки в Австрії (див. статтю М.Шамоти в журналі «Комуніст України», 1972, ч. 5); у кращому разі ми замовчуємо і не видаємо творів визначних діячів нашої культури В.Винниченка і М.Грушевського під тим приводом, що обидва були лідерами Української Народньої Республіки; у школах і вузах майже зовсім не вивчається історія України, а підручники з цієї історії взагалі спотворено висвітлюють наше минуле; наша українська мова — це другорядна мова в республіці; наші

республіканські газети — це провінційно-рутинні органи, які навіть не мають своїх кореспондентів поза межами республіки; сучасне українське кіно — це у кращому разі матеріял для «Перцю»; систематична і повсюдна русифікація, яка використовує поруч незугарних витончені методи (досягнення соціялізму і науково-технічного поступу, авторитет Леніна і т.п.), прийняла сьогодні такі розміри, які і не снилися російським царям (наприклад, у Броварах із восьми дитячих садків українськими є всього два, а втручання у цю справу Михайла Стельмаха нічого не змінило); зафіксоване у новій Конституції СРСР положення про «нову історичну спільність людей — радянський народ» є тією ширмою, за якою переводиться дальший наступ на національні права і культуру різних народів Радянського Союзу (за винятком російського).

Мабуть, типовішим показником культури (...) виявляється тираж республіканської газети «Літературна Україна» — найбільше масового органу, який зв'язує сучасну українську літературу з читачами. Так ось, тираж цієї газети близький до тиражу республіканської газети глухонімих «Наше слово». (...) І не будемо прикриватися загальними показниками економічного і матеріяльного росту, бо хоча це і дуже важливі показники, які впливають на духову культуру, але вони її не заступлять. І не будемо прикриватися цитатами з авторитетів, бо Ленін писав у статті «Про національну гордість великоросів», що більшовикам не чуже почуття національної гордости (...)

Так же достеменно не можна протиставляти національне соціялізмові. Соціялізм, маючи загальні закономірності, в процесі свого втілення у цій чи іншій країні набуває певних особливостей, які походять з особливостей історичного, економічного і культурно-психологічного аспектів конкретної нації (...) А що соціялізм, вирішуючи найважливіші питання людства (хліба, миру, морально-етичні, соціяльні, національні, релігійні і ін.) на вищому в порівнянні з попереднім ладом

рівні, не вирішує все ж цих питань остаточно, то зрозуміло, що життя постійно ставить перед громадянами соціялістичного суспільства різні проблеми, серед них і національно-культурного пляну. І ґарантією найкращого вирішення таких проблем є активна участь у їх розв'язанні широких верств суспільства на підставі взаємодопомоги, взаємного довір'я і, нарешті, обопільної терпимости — такої терпимости, щоб не вбивати, не калічити, не доводити до відчаю собі подібних — своїх співгромадян. І ось такої елементарної терпимости в нас на Україні нема саме до тих, які, усвідомлюючи свою національну приналежність і людську гідність, не можуть не хвилюватися тим, що в нашому найпередовішому суспільстві є деякі вищеназвані, а також такі казуси: поміж українською інтеліґенцією особливо багато професіних безробітних, а велика частина цієї інтеліґенції (серед неї відомий український письменник М.Руденко) тим або іншим способом (...) запроторені в радянські тюрми й табори (до речі, в таборах суворого режиму українці творять більше половини всіх в'язнів); не один П.Ю.Шелест був знятий із посту і прилюдно опльований за те, що бувши комуністом, збагнув, як і комуністи Росії, Італії, Франції, ... свою національну приналежність і відповідальність перед своїм народом; лише в СРСР «інородців», серед них українців, останніми роками почали вчити, що їм належить вважати своєю вітчизною (до речі, жодні колонізатори в жодних африках ніколи не доходили до такого). Перелічування подібних фактів можна було б продовжувати, і всі вони мають пряме відношення до культури народу, до його майбутнього. При цьому вищеназвані факти, які я навіть боюся назвати дійсним іменем (і називаю утисками), відбуваються не під час переходового періоду (20-*ті — * 30-*ті рр.), коли була надзвичайно важка і скомплікована ситуація всередині держави і на міжнародній арені, не під час Великої вітчизняної війни і післявоєнних труднощів, а більше ніж по* 20 *роках після історичного XX з'їзду КПРС (...), в тому часі,*

коли соціялізм переміг повністю і остаточно (у що дуже вагомий вклад вніс і український народ), а Радянський Союз став наймогутнішою державою у світі. Словом, сьогодні є всі підстави звернути увагу на те життєво важливе, на що раніше не вистачало часу, засобів, умов.

І жодні міліції та служителі «гуманізму і поступу» в цивільному, жодні заборони і найдикіші засоби вбивання людської гідности, жодні тюремні присуди не зупинять святкування 22 травня. Тому, що сама вже дика заборона робить цей день особливим, підносить його до значення пробного каменю для сили духу українського народу в боротьбі за своє існування, за утвердження, за продовження роду свого, виходячи з тих досягнень, які має сьогодні соціялістична Україна. Ця заборона примушує призадуматися навіть типового обивателя і, рано чи пізно, примусить думати і того, хто вважає, що думати без наказу зверху шкідливо і небезпечно... Критерій істини (в тому числі істинности нової Конституції) — практика. А грубе насильство, безумовно, може присвоїти собі ролю поборника гуманізму і проґресу, однак те, за що воно бореться, вже не буде ані гуманізмом, ані проґресом.

11 травня 1978 р.

Михайло Мельник,
історик-сторож

с.Погреби Броварського р-ну, Київської обл.

П.С. 12 *травня, коли цей лист був уже написаний, мене викликали до* І *відділу райвоєнкомату, де, всупереч тому, що я комісований, мені вручили повістку, щоб забрати мене на кілька тижнів (починаючи з* 15 *травня) до воєнного табору. Головна причина цього —* 22 *травня. Повістку взяти я відмовився, тому що її зміст невідповідний моєму військовому білетові, і мені пригрозили, що прийдуть до мене з міліцією. Може бути і таке... Недаром наш народ має приповідку: закон — як дишло, куди повернеш, туди й вийшло.*

12.5.78

УКРАЇНСЬКА ГРОМАДСЬКА ГРУПА «ГЕЛЬСІНКІ»

ІНФОРМАЦІЙНИЙ БЮЛЕТЕНЬ

(Випуск безномерний, надзвичайний, терміновий)

26 березня 1979 року

1979 рік — критичний рік діяльности Групи «Гельсінкі». Саме існування її поставлене під загрозу: арешти та засудження, притягнення до відповідальности під різними приводами та статтями КК УРСР.

НОВІ РЕПРЕСІЇ НА УКРАЇНІ

На початку 1979 року прокотилася нова хвиля переслідувань, трусів і допитів. **Заарештований 6.03.79 член Групи, письменник Олесь Бердник в справі ч. 2.**

Кампанію репресій розпочато справою ч. 1.

Саме в справі ч. 1 за постановою республіканського КДБ і прокуратури 5 лютого зроблено трус в Києві, на Червоноармійській, 93 в Юрія Бадзя. Трус тривав з ранку до ранку. Вилучили його авторську працю: «Право жити» об'ємом понад 400 сторінок (перших кілька десятків — текст машинописний, останнє рукописний, виконаний автором). З закінченням трусу оперативний загін КДБ запропонував їхати в КДБ на допит.

Дружину Світлану Кириченко за дві-три години після допиту відпустили. Допит Бадзьо тривав понад 10 годин, пашпорт відібрали і відпустили додому; ходить на допити за викликом.

Юрій Бадзьо в Києві відомий як талановитий журналіст-інакодумець. Працював в 60-х роках у видавництві «Молодь України». Звільнений по ідеологічним мотивам в 1968 році. Завдяки неабиякому публіцистичному таланту довго перебивався на «вільних» підробітках. В роки репресій на Україні, 1972 року та в зв'язку зі звільненням в Києві з роботи працівників культури і освіти Ю.Бадзьо з дружиною опинилися безробітними (Світлана Кириченко працювала в Інституті української мови і літератури Академії Наук УРСР).

В країні, реклямованій, як країна, де немає безробіття, Ю.Бадзьо роками був безробітний (при державній монополії друкованого слова так само і в шкільно-освітній, за професією працювати йому було не дозволено).

На працю «різноробочого»,— (на них є завжди і скрізь великий попит) жоден відділ кадрів не оформляв: працівників з дипломом вищої освіти предписано використовувати за професією та призначенням.

Ю.Бадзьо довго бився в тенетах правових протиріч: шукав праці, писав, скаржився.

І нарешті,— (чи не за вказівкою своїх попечителів?) як ласку оформив відділ кадрів київського хлібзаводу на роботу вантажника журналіста Бадзя. Близько 7 років працював, надуживаючи здоров'ям (має хронічну виразку шлунку).

Свій літературно-економічний труд філософського напрямку писав роками, живучи скромним життям творчого інтеліґента, нічим про себе не заявляючи. Це типове положення нашого сучасника, українського парія. Праця його вилучена в одному примірнику, в обігу не була. Вже допитують його друкарку.

Справа ч. 2 набрала широкого розмаху.

В цій справі проведено 14 трусів. В Києві 4, в Київській області 5 трусів:

1. у Василькові на вул. Дзержинського, в робітника Лисенка Василя;
2. село Барахти, в члена Групи Юрія Литвина;
3. село Погреби, в кореспондента Групи Михайла Мельника;
4. Конча-Заспа, в Раїси Руденко, дружини М.Руденка;
5. село Гребені, у Валі Бердник, дружини О.Бердника.

В м. Долина Івано-Франківської області, в членів Групи 2 труси:

6. у Василя Стрільціва;
7. у Петра і Василя Січків (постанова на трус виписана не на батька Петра, господаря дому, а на його сина Василя — члена сім'ї).

В м. Коломия — 3 труси в адмінпіднаглядних, що відбули покарання по ст. 62 УКК, живуть в селах передмістя.

Більшість із перерахованих трусів зроблені без прокурорської санкції, за постановою КДБ.

Постанову про трус у члена Групи Юрія Литвина підписав начальник слідчого відділу КДБ [полковник?].

Трус тривав чотири години.

Вилучено:

1. Авторський рукопис на 42 сторінки в одному примірнику під назвою: «Радянська держава і радянський робітничий клас». Твір не закінчений, доведено до 22 з'їзду КПРС. Це є критичний огляд політично-економічної структури радянської держави та положення робітничого класу в державі. Твір в обігу не був. За словами автора Ю.Т.Литвина, в написанні твору користувався методою «соцінтуїції» та офіційними джерелами з питань держави. Праця не відредагована і не призначалась для публікації чи розповсюдження. Разом з рукописом була вилучена вся офіційна література, брошури з питань держави та його різні записки і нотатки, в т.ч. і виписки з публікацій Й.Сталіна про державу.

2. Проєкт-чернетка листа до пані Еміль (Розалін) Картер від імени дружин, матерів заґратованих членів Української Громадської Групи «Гельсінкі» з проханням допомогти їх звільненню; лист на двох аркушах.

3. Також проєкт листа-вітання з приводу створення Групи «Гельсінкі» в Сполучених Штатах Америки. Українська Група розглядає це явище, як явище світового значення, яке ознаменувало міжнародний характер правозахисного руху, що має позитивно відбитися на безправному, безстатусному становищі Гельсінкських Груп в СРСР, в т.ч. дискримінова-ну, найбільш постраждавшу Українську (два аркуші).

4. Вірші ліричного змісту Ю.Литвина, написані 1978-1979 рр. Юрій Литвин є автором збірки віршів «Трагическая Галерея». Чимало віршів названої збірки табірної тематики і досить були поширені і відомі в політичних таборах СРСР.

Збірку цих віршів вилучено в Ю.Литвина в 1974 році органами КДБ, а другий раз, 6.3. 79 р. в О.Мешко. Трапилось

це так: під час трусу, увечері, збірку принесла до дому О.Мешко — Олена Лелюк. Збірка віршів Ю.Литвина (неофіційними критиками, в т.ч. і Іваном Дзюбою) має високу оцінку, поета вважають талановитим і своєрідним, оригінальним. Збірці не пощастило побачити світ і зустрітись з вільним колом читачів. Вже два примірники зберігаються в КДБ.

Юрій Литвин поет і публіцист. Народився в селі Барахти Васильківського району, на Київщині, в 1934 році. Мати його, Марія Антонівна Парубченко, на пенсії, учителька. Розлучений, має сина Ростислава, 12 років. Двічі суджений.

Перший раз судили по ст. 58 КК РСФСР. 10 літ(1955-1958) відбував у Мордовії. Другий — по ст. 187 КК УРСР (1974-1977) — три роки.

Освіта незакінчена вища, вчився самотужки.

Звільнений в листопаді 1977 року; член Української Групи з червня 1978 року. Оберігаючи його від трусів і арештів, його приналежність не оголошувалась в документах Групи.

МИХАЙЛО МЕЛЬНИК

Історик, поет. Весь його літературний доробок 6 березня 1979 року вилучений оперативним загоном КДБ в його оселі, село Погреби Київської области. Не пощастило зберегти невеличку збірку поезій на 27 аркушах під назвою «Календар пам'ятних дат» — рукопис, виконаний небіжчиком і подарований на згадку (був вилучений 23 березня у Григорія Міняйла, якого було затримано на вулиці Рилеєва і завезено до міліції на обшук. (Подаємо про цей випадок з розповіді Г.М.).

Отож творчість М.Мельника лишилась невідомою для читача і критики. Його публіцистика — статті, в яких він писав про все, що йому боліло, відгукуючись на суспільно-громадські і політично-актуальні події Української РСР — десь осіла в архівах редакцій, газет, журналів, тощо.

В біографії Мельника, як в краплі води відбилась знедоленість його Батьківщини в період «соціяльних звершень». Довго і уперто відстоював він своє місце на землі

батьків своїх. Обкрадене життя, повне злигоднів і протесту обірвалось трагічно. Подія ця сталась після нічного трусу органами КДБ і в наслідок цієї беззаконної акції вилучення його літературно-історичного доробку, що не мав ніякого відношення до «Справи ч. 2».

Михайло Мельник висловив свій протест, покінчивши життя самогубством. Не стерпіла душа зрілого громадянина — відгукнувся дорогою ціною свого життя неповторного... як докір німий паде вона на жорстоких і нерозумних ганьбою тяжкою! Хто він, які за ним провини?

Народився в селі Ординці на Вінничині в 1930 році в зламний період жорстокої перебудови сільського господарства з індивідуального в колективне. Штучний голод гірше за чуму і холеру косив хліборобське населення найплодючіших районів України.

Родина Мельників зазнала того, що і всі її краяни.

Немовлята рано старіли, набиваючи роздуті животи трав'яним хлібом, не все розуміли, але всього скуштували. Мати Михайлова передчасно померла — доконало горе (старший брат нещасливо закінчив своє життя).

Сирота Михайло рано зіп'явся на власні ноги, довелося працювати і вчитися. Скінчив десятирічку. Бажання продовжувати освіту, прагнення світла науки з запізненням привели його в Київ, в університет ім.Т.Шевченка.

1962-1967 роки, коли він був студентом,— згадував М.Мельник — чи не найсвітліші роки в суцільно тяжкому, задавленому злигоднями житті. Це вік зрілості і критичного мислення. Але вже і в ті роки мав прикрощі від «пильного» ока тих, кому доручається негласна проба на «ідеологічність».

Після закінчення університету вчителював в сільських школах, а через два роки в Києві складає аспірантський іспит в інституті історії Академії Наук УРСР. Навчався з 1969-1971 роки, вже підходив до фінішу. На перешкоді стала дата 22 травня, дата перевозу тіла Шевченка з Петербургу до Канева за заповітом Кобзаря. Властями відзначення цієї дати не тільки забороняється, але карається.

Започаткували вшановування в цей день Кобзаря інакодумці поети і письменники, шестидесятники, а КДБ вільно цей день вважати крамольним. Нескорених «звитяжців», що приходять 22 травня до пам'ятника читати вірші Шевченка і вірші других поетів та початківців, співати українські пісні — розганяють, декого хапають в жовто-блакитні міліцейські машини, везуть в відділи міліції і оформляють швидкоруч по 15 діб за хуліганство і голять чуби... Це перший етап, далі студентів виключають з навчальних закладів за «неуспішність» (без права поновлення), других з роботи звільняють, і всі ці люди попадають в список чорний .

Михайло Мельник 22 травня в 1971 році пішов до пам'ятника, читав свої вірші і вірші поета. Були там і другі — шанувальники, що натовпом стояли вечірньої доби у п'єдестала пам'ятника під «перехресним вогнем» великого загону людей в цивільному, звукозаписних машин, фотооб'єктивів.

Запропонували М.Мельнику піти з аспірантури «за власним бажанням», виключили з членів КПРС.

Проте на роботу вчительську його прийняли. Рік працював в Києві в с. ш. ім.Шевченка. В 1972 році, після арештів, в Спілці Письменників України відбулася «чистка» — виключення зі Спілки. М.Мельник виступив з листом протесту проти цькування українських письменників. Був звільнений з педагогічної роботи «за власним бажанням». З того часу заробляв він собі на хліб, працюючи робітником на цегельні, а останнім часом сторожував на заводі. Протягом останнього року підтримував тісні зв'язки з Українською Групою «Гельсінки», був її кореспондентом; зі своїми заявами, протестами з приводу арештів членів Групи та закритих судів, а також з критичними зауваженнями до нової конституції, до заборони відзначення дня Т.Шевченка 22 травня та засудження Василя Овсієнка звертався в пресу уперто і невтомно. Помер з 9 на 10 березня, не доживши до 14 березня,свого 49-річчя. Лишилися осиротілі дві дівчинки: 10 років Оксана, 5 років Данна. Дружина Галя працює в школі с.Погреби.

Похорон Михайла Мельника відбувся в понеділок, 12 березня о 16 годині; захоронений на сільському кладовищі в с.Погребах. Все село зійшлося хоронити односельчанина, вчителя, що в розквіті сил своїх так сумно скінчив життя, наклавши на себе руки, і залишив сиротами двоє дітей і дружину. Не прийшли вчителі с.ш., його колишні колеги і колеги його дружини Галі, що вчителює в цій школі.

Вони слухняно підкорилися наказові властей не йти на похорон, і дітям школярам заборонили йти на кладовище. Навіть шкільний духовий оркестр, що завжди бере участь в похоронах жителів свого села, мовчав. Мовчав з примусу. Педагогічний колектив не виявив співчуття людського до розпачливого горя одинокої молодої вчительки з двома сиротами в трагічний момент її життя — зовні лишився «байдужим», щоб не наволікати біди на себе в наслідок якої людина загинула, а сім'я осиротіла.

На автобусній станції Дарниця Павла Стокотельного — друга померлого М.Мельника, примусили їхати на допит в КДБ, щоб перешкодити йому взяти участь в похоронах.

Оксану Мешко в 11.30 цього дня брутально схопили за 120 метрів від дому і підполковник-оперативник Петрунь **приводом, без повістки виклику на допит(!)** привіз її в КДБ. Там її тримали біля шости годин, і випустили, коли похорон в Погребах закінчився.

Були вжиті всі заходи, щоб люди не були свідками жорстоких і безнаказних дій в момент емоційного, стихійного виявлення співчуття людини — людині...

Лише незалежні, прості люди мускульної праці можуть не підкоритися і лишитися людьми.

Оце така реальність нашого ладу!

Більше 10 автолегкових машин стояло навколо цвинтаря, а в них незнайомі і чужі люди мовчки спостерігали похорон.

АРЕШТ ОЛЕСЯ БЕРДНИКА

Схоплений десь на вулиці чи в майстерні, в дорозі. Невідомо.

Про арешт його родині не було повідомлено. Дружина Валя почала його розшукувати і питати в республіканському КДБ після того, коли в її оселі в Гребенях з'явилися працівники КДБ з трусом-оглядом нашвидкоруч: його бібліотечка зберігається в Києві на Ліхачова, 8б, кв. 16, а хатинка в Гребенях являє собою курінь від вітру з дахом, зроблений ним власноручно. Там він живе з дружиною Валею і п'ятирічною дочечкою Ромашкою. Матеріяльне становище родини дискримінованого письменника — межа убозтва.

На запити дружини КДБ відмовлялось сказати про арешт Олеся Бердника, а 11 березня передали Валі записку Бердника до його матері, власноручно ним писану. Двома, трьома реченнями він звертався до своєї матері не переживати і поберегти себе просив.

16 березня дружина передала передачу. Їй було сказано, що повідомлення про арешт Олеся Бердника пішло по пошті, але вона його не одержала. На її вимогливі допитування відповіли: «Заарештований за державний злочин». Звернулася до КДБ 19 березня знову, але вже втрьох пішли — мати, сестра і дружина Бердника — відповідь така ж сама.

Відомо, що Олесь Бердник одержав на руки запрошення приїхати в Сполучені Штати Америки не через поштове відомство. Відомо також, що О.Бердник, сподіваючись на можливий арешт, зарікався не взяти до рота арештантської пайки. Отже є підстави, що він оголосив голодівку на знак протесту — єдина зброя людини, кинутої за ґрати.

* * *

Трус у Раї Руденко був нічної доби з шостого на сьоме березня; трус повторили 19 березня і розпочали близько 15 години. Цього разу в неї було знайдено і вилучено до решти архів письменника Руденка. Її спроба поїхати до Москви була марною — з Бориспольського аеродрома агенти КДБ повезли на допит на Володимирську,ч. 33. Цього разу вона категорично відмовилася відповідати. Викликали її повістками на допит і після першого трусу.

Трус у Оксани Мешко. Відомо, що КДБ все може: їм все дозволено, вони діють без обмежень і заборон. Чи не найяскравіше вони це демонструють по відношенню до О.Мешко?!

Шостого березня два підполковники Кольчик з Петрунем схопили її попідруки на розі вул. за 120 мет. від її домівки: «Ходімте з нами», мовляв, побесідуємо. Вона відмовилась і зайшла в двір Но. 21.

Отут і виявилось, що це була прелюдія до трусу, постанову КДБ на трус пред'явлено в чужому дворі. А на слова Кольчика: «... трус буде і особистий...» О.Мешко запропонувала поїхати їм за санкцією на особистий трус: забороняється в домі господаря робити особистий. Слідчий Кольчик «миролюбно» запропонував: «То давайте ми самі тут і зробимо». Але в дворі з'явились мешканці — небажані свідки: Сулими, Білоуси, останній став вимагати документів, довелось їх пред'явити. Свідків попросили піти геть, а О.Мешко силоміць на руках віднесли до машини, відвезли в КДБ і учинили трус в стінах, що і не таке бачили. Трус почали увечері шостого, скінчили ранком сьомого. На останок за викликом КДБ приїхала по О.Мешко машина швидкої допомоги. Розбудила О.Мешко своїх квартирантів, щоб засвідчили, що вона при доброму здоров'ї і не потребує медичної допомоги. Просила О.Мешко лікаря скласти акта та оштрафувати «жартівників» КДБ за даремний виклик, але лікар не прореаґував як належить в такому випадку...

Трус здійснили ст. слідчі (підполковники) «в важливих особливо справах» Кольчик, Ткач з порушенням усталених норм трусу: вилучали все, що попадало під руки і що, безперечно, не мало ніякого відношення до кримінальної справи, як такої.

Коли навіть припустити, що інформаційні матеріяли Групи є антирадянські, то як вважати особисте листування, зокрема листи її сина Сергієнка Олеся, що на попередніх трусах не вилучались? Забрали і квитанції на поштові відправлення, повідомлення, телеграми тощо. Забрали за рахунком аркуші паперу як би там була написана хоч одна стрічка.

Ніяких істотних і законних зауважень до уваги слідчі не брали. Коли О.Мешко стала виривати листи сина з рук Кольчика, втрутився Петрунь. Після перечитання листа він їй повернув. Вилучили і запрошення до Овіру, листи з Австралії тощо.

Під час трусу о 20 годині зайшла Олена Лелюх. Її також обшукали і вилучили збірку поезій «Трагическая Галерея» автора Юлія Литвина (члена Групи). Присадибну ділянку всю проштрикали загостреними ломами, копали, рили...

Обшук в Павла Стокотельного провадився шостого зранку в відсутність його, при сестрі Ользі.

Вилучені папери, що належали Надії Світличній, Миколі Горбалю і Павлові Стокотельному. Зокрема забрали його виклик. Вилучені вірші: Стасів-Калинець, Василя Стуса і др. книги: том української історії Грушевського, книжку про Коновальця. Документи Н.Світличної: комсомольський квиток, її виклики, записнички і т.н.

Вилучено книги, що належать М.Горбалю — Біблію, Євангеліє, колядник. Забрали також квитанції на поштові відправлення понад 70 шт. Прихопили і запрошення-відкритку до Київського молитовного дому баптистів.

Обшук У Володимира Малинковича. 7 березня без прокурорської санкції за постановою КДБ, двохгодинний і безпідставний. Написав прокуророві скаргу.

В Долині трус зроблено 7 березня 1979 р. в оселі, особистого нікому не робили.

У Василя Стрільціва розпочали в 7.45, скінчили 17.10. Загін працівників КДБ 11 чоловік під керівництвом полковника Рудого. Вилучили літературний твір «Духовна Україна» Олеся Бердника, всі фотографії членів Групи і групові, а також плівки. Фотографує він сам.

В Січків Петра і Василя. Живуть вони одною родиною, господар батько, тобто Петро, але постанову на трус КДБ оформило на члена сім'ї Василя, а трус зроблений у всіх

покоях і надвірних будівлях. Працівник КДБ Петрунь був з прибором для виявлення металу і ним обстежив в приміщеннях і надворі. Загін оперативників очолив ст. слідчий Лябох й кадебісти Долгих, Кругловський, Сидоренко і міліціонер Донченко і троє понятих. Вилучили: «Духовна Україна» і «Альтернативна еволюція» О.Бердника. Фотографії членів Групи та знайомих, приятелів, кілька блокнотів. Паперовий банкнот (100 крб.) випуска 1918 року Центральної Ради з графікою Нарбута, зберігав, як знак в колекції грошей. Вилучили машинописні тексти з філософії (університетські студії Василя) на двох зошитах 93 — 53 сторінки, а третій зошит рукописний з різними записами з історії. Всі заяви, скарги, тощо.

Трус розпочали 7:45, скінчили в 19 годин; поводились чемно. Є підстави гадати, що готується новий судовий злочин на членів Групи Січків. Напр. для зачіпки такий епізод явно провокаційний:

В селі Лугах Рожнятівського р-ну на Ів.Франківщині в день виборів до Верховної Ради СРСР 4 березня 1979 р. на дошці оголошень з'явилась летючка приблизно такого змісту: «Не йдіть, люди, голосувати за большевиків, вони все рівно церкви Вам не відкриють, тут скоро буде самостійна Україна». Такі ж самі летючки було розкинено і по селу. Після цього органи КДБ направили туди своїх працівників, які протягом двох тижнів ходять по селу і перевіряють почерки селян і дітей-школярів, шукаючи виконавців і винуватців.

Користуючись нагодою, одночасово заглядають в стодоли, комори, хати, різні закапелки, практично проводиться незаконний трус. Народ наляканий таким явищем трусів і перевірки не тільки почерків і різних чуток, що їх невідомо хто розповсюджує. Страх перекинувся на сусідські села Ілемня, Спас, Суходіл, Липовиця, Грабів і за межі району.

Люди, що зазнали страхіття розправи, легковажно піддаються на провокації. Дуже можливо, що цим хотять залякати селян Ілемні, що сімнадцятий рік добиваються відкриття церкви. Посилаючись на закон про право

віросповідання подавали селяни заяву, підписану 474 православними християнами, керуючому справами культу в обласне управління.

В листопаді м.р. Петро Січко звертався з протестом до В.Ради про закриття церкви в с.Ілемня, знищення каплиці в с.Спас, про перетворення діючої церкви в м.Рожнятові в атеїстичний музей. На цій підставі закрили церкву. Заява П.Січка лишилась без відповіді. Наступ на П.Січка вже почався.

1. На роботі у співробітників П.Січка агенти КДБ вже цікавляться, яке відношення має Січко до клопотання селян, жителів Ілемня про відкриття церкви, хто є організатором підписів в к-ті 474 і т.п.

2. Його дружину Стефанію Петраш готуються зняти з роботи за наказом кураторів. Вона працює на посаді інженера протягом 12 років.

СУД НАД ВАСИЛЕМ СТРІЛЬЦІВИМ
Ст. 126 КК УРСР

Дев'ятого січня ц.р. відбувся в м.Долина суд над Василем Стрільцівим — позивав його директор с.ш.Долинської Лаврів за образу два роки тому, як Стрільців був незаконно знятий з роботи за страйк. Спочатку готувались його притягти до судової відповідальності за неробство, а перевіркою виявлено, що він мав 45 років стажу. З боку КДБ була пропозиція Стрільціву сприяти поверненню його на роботу в школу, але треба покінчити з членством в Групі «Гельсінкі». За його твердість своїм принципам справа набрала іншого характеру — Лаврів подав на суд.

Свідків образ набралося 11 вчителів з педагогічного колективу, підляглих своєму директорові — позивачу Лавріву. Процес відбувався без прокурора і захисника. Головував суддя Долинського райнарсуду Киндеєв з засідателями: Лагдан,— секретар Колодій.

Свідків з 11 викликаних прибуло 8 (Чекалюк, Тупиця, Гірна, Хомай, Бірюкова і др.). Свідок звинувачення Бірюкова не звинувачувала, а вболівала: «...збився зі шляху,

вступив до групи...» Свідки відмовлялись від своїх попередніх показів. Підсудний Стрільців бойкотував суд. Зал був заповнений спецпублікою і вчителями. Батько і син [Січко] заледе впихалися до залу, були спроби їх не пустити. Свідки вчителі на запитання голови суду і позивача відповідали часом:... щось, товаришу директор, не пам'ятаю, не пригадую, бо давно вже Стрільців не вчителює...»

Суд був з 10 до 15 год. На обідній перерві обмірковували та сперечалися присутні на суді люди таку незрозумілу судову справу. Петро Січко сказав: «... Як член Гельсінкської Групи закликаю вас очистити свою совість. Адже ви самі мені говорили, що не маєте жодних претензій до вашого колишнього колеги Стрільціва, що до позивання змушує вас КДБ. Тепер саме час самому сказати в суді...»

Лаврів почав лаятись: «...Бандит, у тебе ще кров на руках не висохла».

Василь Січко: «Лаврів, ви ще будете за це відповідати перед міжнародним судом».

Суд виніс вирок: три місяці примусової праці з відрахуванням 20% зарплати. Пропонували писати заяву про прийом на роботу на завод залізобетонних виробів, але він відмовився. До роботи приступив в березні чорноробочим, роботи за фахом йому не знайшлося.

АРЕШТИ

Заарештований поет **Тарас Мельничук.** Що йому буде інкриміновано — не відомо, про це зараз старається КДБ.

Т.Мельничук вже відбув один строк покарання — три роки, за свій літературний твір, поему «Чага»*, яку надіслав офіційно до редакції «Радянського письменника». Це поет лірик. Його вірші друкували в газеті «Літературна Україна». Офіційна критика розцінювала його як талановитого поета, перспективного тощо. Він відбув срок і поїхав собі шукати безпечнішого місця в РСФСР — чи не в Новосибірськ.

---

* Назву цієї поеми додало Видавництво.

Працював на заводі різноробочим, ламав нігті, терпів, живучи в гуртожиткак чужого середовища і підсоння. Народжений в українських Карпатах з божою іскрою поета гинув від ностальгії і нерівности перед законом українського парія. Його уперті спроби одержати постійну прописку були марні. Повернувся на Україну літом 1976 року повний творчих задумів і плянів. Не дозволено було йому жити в місті Івано-Франківську, подався в одно з глухих сіл до родичів своєї дружини. Опинився в самому несприятливому середовищі і на виду «пильного» ока, як колишній політв'язень. Йому за сорок років, одружений, має дорослу доньку.

Заарештований киянин **Монбланов Віктор Володимирович** 1940 р.н.

ПОПЕРЕДЖЕННЯ

14 березня **Олені Лелюх** оголошено «Попередження» в республіканському КДБ, п-м Петрунь. В основу внесено три документи: 1) ж.«Сучасність», вилучений в неї в липні 1978 року під час обшуку **без санкції;** 2) її перебування біля пам'ятника Т.Шевченка 22 травня 1977 року, 3) транспортування збірки віршів «Трагическая Галерея» Юрія Литвина.

1977 року — поклала букет квітів на постаменті — вона писала пояснення на вимогу людини в цивільному, після того як її сфотографували в цей урочистий момент вшанування, і міліція «запросила» її на розмову в кабінет слідчого. «Пояснювальну» витягли з архівів — в КДБ все зберігають вічно! — і використали звинувачувальним документом проти Олени Лелюх. Наказано не провідувати більше Оксану Мешко.

О.Лелюх одружена, має сина 8 років, працює на посаді інженера-хіміка, чоловік лікар. В КДБ її застерегли суворо.

ЗАТРИМАННЯ

В Києві на вул. Рилєєва, що межує з вул. Верболозною, затримували декого з прохожих «по подозрению в краже», садовили примусово в машину і везли на Петропавлівську в чергову кімнату дружинників, де робили особистий трус.

23 березня був затриманий **Григорій Міняйло.** Під час трусу в нього був вилучений рукопис на 27 сторінках з віршами Михайла Мельника «Календар пам'ятних літ» і фотоплівку цього рукопису, а також «Останнє слово» Василя Овсієнка, виголошене ним на суді 8 лютого 1979 в Радомишлі і заява прокурору (на фотоплівці). Затриманий о 18:30, відпущений після того, як його повезли додому ніби для провірки пашпорта.

23 березня затримали і Володимира Малинковича, коли він ішов на Верболозну 16 до Оксани Мешко. Так само був «запідозрений», обшуканий і відпущений. Це трапилось о 17 годині.

24 березня це ж саме трапилось з Давидом на цій же вулиці, і в тому ж самому порядку, з принизливою безпідставною процедурою особистого обшуку. Давид знайомий з О.Мешко і часто відвідує свою матір, що живе також на Верболозній вулиці кварталом вище. Його довго допитували, чого він ішов і з якою метою проходив по вул.Верболозній: йому доводиться минати ч. 16.

25 березня затримали на цьому місці Клима Семанюка, коли він повертався від О.Мешко. Повезли на трус на вул. Петропавлівську і зачинили двері на ключ. В кишені був заадресований лист О.М. до Олеся Гончара (Голови Комітету захисту миру, укр.філіялу).Не взяли. Запропонував прочитати — відмовились. Мовляв, листів чужих не читаємо, лист був запечатаний. Справа в тому, що оригінал цього листа був відправлений 22 березня Секретарю ЦК [КП] України В.В.Щербицькому, і він вже в них був.

Далі почали допитувати і наказувати, щоб не ходив «на ту гору Верболозної, заробиш 15 діб за хуліганство» — «Я не

хуліганю»,— відказав. — «Ось зараз будете хуліганити, я складу протокола».

Розмовляло з ним двоє, не називаючи своїх прізвищ. Коли один десь вийшов, а другий продовжував розмову і сказав: «Будете туди ходити, поб'ють». Зайшов старший. К.Семенюк поскаржився, що його обіцяють побити, якщо буде провідувати бабусю. — «Ви, що, жартів не розумієте?» — виправдувався за свою «одвертість» молодий. На кінець сказано конкретно: «Будете ходити туди, матимете біду. Ви ж там були і вчора. Чого?» Справді він був 24 і 25 березня, але затримали другого дня коли повертався.

Виклики на допити без повісток, тобто на розмову в КДБ, весь час практикуються, але міняється їх характер.

Петра Вовченка викликали до КДБ 2 березня 1979 р., він не зміг піти, затримався на роботі. А другого дня, в суботу (в вихідний день П.Вовченка) до нього прийшов співробітник КДБ до дому (!) з діловим візитом. Розмовляв на самоті довго, ввічливо і переконливо, застерігаючи не спілкуватися з О.Мешко. Хотів щось добитися і за О.Сергієнка.

Петро Вовченко добрий і давній приятель родини цієї; він працює інженером-архітектором в Музеї Народної Архітектури та Побуту в Києві. Вже нераз його викликали до КДБ в «справі» давно засудженого О.Сергієнка. Залякування, погрожування змінилися на знайомство в обстановці хатнього затишку на положенні гостя, якого не виженеш, хоч він і непроханий.

Так само «провідали» і **Григорія Міняйла.** (Аґент на дзвоник О.Мешко зняв трубку апарата). Достеменно не з'ясовано при яких обставинах було передано збірку віршів М.Мельника і судові матеріяли В.Овсієнка та два примірники фотонеґативів перерахованого вище.

5 березня був призначений обласний суд Василя Овсієнка в касаційному порядку в м.Житомирі. Знову на суд з'їхалася його велика рідня. Суд не відбувся. Відомо, що з протестами в суд зверталися засланці: Ігор і Ірина Калинці, письменник

Хейфіц. До Олеся Т. Гончара допомогти В.Овсієнкові з двома листами зверталася О.Мешко. Мав намір протестувати Василь Стус (звернувся за інформацією суті справи до О.Мешко. Вона послала йому три телеграми з повідомленням). Вручена була одна зі спотвореним і незрозумілим змістом. Василь Стус про це повідомив додавши... «постив два дні за нашого Василя Овсієнка». Бо нічого іншого нам не лишається як підняти руки до Бога з мольбою.

Приходько Григорій Андріянович, українець, народився 20.12.1937, в селі Лукашево (офіційно — Олександропіль, Синельниківського р-ну) на Дніпропетровщині. Закінчив Одеський ін-т зв'язку, дипломований інженер зв'язку та радіомовлення. З 1956 по 1959 р. — термінова служба у війську, далі праця на металургійному з-ді Луганської області, з жовтня 1966 р. по серпень 1970 р. — кадрова служба у війську. Звання ст.лейтенант-інженер. Потім три роки працював за фахом у м.Калузі.

Заарештований 27.12.73 року Калузьким УКГБ за звинуваченням «Звернення до Громадян Радянського Союзу в зв'язку з 50-річчям СРСР» та закликом: «До робітників, інтелігенції та службовців з нагоди 1 травня 1973 року».

Посправник **Кочніков Ростислав Сергійович.** Приходько не визнав своєї причетності до листа «Звернення» та «Заклику»; Кочніков визнав вину, покаявся, допоміг слідству, під арештом був одну добу, суджений умовно на три роки. Г.Приходьку пред'явлена стаття 70, ч.1 КК РРФСР. Слідство тривало 9 місяців, п'ять тижнів, тримали на психекспертизі в Москві в ін-ті ім. Сербського. Судив Калузький облсуд (Голова суду — Сідорков А.І, прокурор — Савкін) два дні, присудили до 5 років ВТТ, а замість «суворого» режиму записали в вироковї «посиленого». Помилку виправили судом повторним, в цьому складі, через два місяці, а Приходькові ця «помилка» обійшлася утриманням в кадебістській тюрмі більше 3 місяців. Потім табір 389/36 на Пермщині, перейшов на статус політв'язня. Засуджений табірним судом на 3 роки тюремного ув'язнення в

м.Володимирі. За 5 місяців перебування в таборі пробув 83 доби в ШІЗО.

Після відбуття тюрми знов в таборі 389/36, знов ШІЗО, звідки його взяли на етап 14.11.78 в калузький тюремний ізолятор. Звільнили 27.12.78 року. Заїздив в Москву, Київ, а коли приїхав в село до своєї матері в першій декаді січня, його взяли зразу під адміннагляд і дали перше попередження за порушення режиму піднаглядного! Адміннагляд виписаний заднім числом, ще до приїзду на місце мешкання. Вибір місця проживання вибраний цілком довільний — до матері в село: він одружений по-перше; по-друге, перед арештом жив і працював за своїм інженерним фахом в м. Калуга.

Умови життя створені нестерпні, нагляд посилений — (штовхають на порушення режиму з судовим фіналом). В нього двоє дітей: від першого шлюбу син Віталій р.н. 14.01.1964 р., від другого шлюбу дочка Ганна р.н. 16.09.68 р.

Методи «виховання» в таборах примусової праці.

Табір 389 / 36. До 25 вересня 1978 року адміністрація утримувалась від репресій. Так з 23 липня була проведена декада боротьби народів за незалежність. Взяли участь Володимир Балаханов, Олексій Сафронов, Михайло Казачков, Каміль Ісмагілов, Вульф Залмансон, Каалью Мятик, Еміль Саркісян, Н.Григорян, Олесь Сергієнко, Євген Пронюк, Анатолій Здоровий, Мирослав Маринович, Михайло Слободян, Григорій Приходько, Іван Попадиченко, Семен Глузман, Жукаускас.

Після декади О.Сергієнка і Жукаускаса відправили в ПКТ — на них скотився цей протест. О.Сергієнко просидів в ПКТ чотири місяці, до 4 грудня, а через два тижні посадили в ШІЗО — там він і зустрічав Новий Рік 1979, звідти його взяли на етап в заслання 13 січня.

На початку вересня адміністрація табору 36 вирішила всіх в'язнів переселити в один барак, а другий якийсь барак зовсім вільний.

Цьому розпорядженню не підкорилися: Євген Сверстюк, Євген Пронюк, Мирослав Маринович, Анатолій Здоровий,

Михайло Слободян, Михайло Казачков, Володимир Балаханов, Григорій Приходько, Вульф Залмансон, Нарік Григорян, Олексій Сафронов, Іван Попадиченко, Каміль Ісмагілов, Борис Манастирський і учасник УПА 25-річник Онуфрій Кулак.

Тоді адміністрація перенесла постелі п'ятьох в'язнів, а ті перенесли свої постелі самовільно назад в І-ий загін: Балаханов, Приходько, Сафронов, Залмансон, Ісмагілов.

Наступного ранку Г.Приходька посадили в неопалюване ШІЗО на 10 днів. Здорового забрали в етап. Ті, що не підкорились розпорядженню переселитись, оголосили італійський страйк, з вимогою — Приходька помістити в санчастину, в такому разі страйкарі переселяться в другий барак за наказом.

...Г.Приходька, що вже вийшов із ШІЗО і ще не встиг відігрітися, знову кинули в ШІЗО на 15 днів, і страйкарів: Ісмагілова на 14 діб, Залмансона на 13, Григоряна на 12.

Непідкорених — кого в етап, кого в ШІЗО, а секцію, де вони мешкали, закрили. Попадиченка теж відправили в ШІЗО: побив Волошина за співпрацю з адміністрацією табору.

На жовтень м-ць в таб. 36 було 56 чоловік, в т.ч. лишилися: Строцень Павло і Кулак Онуфрій, 25-річники — строк виходить в 1982 році. (Мих. Козачкова вважають за провокатора; він «активний»).

Володимирську тюрму від політв'язнів звільнили — їх вивезли в Чистопольську в'язницю, 300 км від Казані, в кінці жовтня 1978 року.

На особливому режимі в Чистопольській тюрмі залишаються Юрко Шухевич, Василь Федоренко, перевезені з Володимирської, вони лишаються незмінними бранцями нашого страхітливого часу...

Літом минулого року мстилася адміністрація Володимирської тюрми Зоряну Попадюку за солідарність і дружбу з Гаріком Суперфіном, за написання протесту проти знущання

над Г.Суперфіном: Зорян Попадюк відмовився виносити з карцера тапчан, за це йому дали 25.06.78 15 діб, а 10.07 за ту ж саму заяву добавили ще 15 діб.

Від 13 березня 1979 р. (на трьох аркушах) додатки:

1. Протест О.Мешко в три адреси:

(1). До секретаря ЦК (КП) України В.В.Щербицького;

(2). Прокурорам СРСР — Руденкові і республіканському — Глуху;

(3). Голові комітету захисту миру (укр. філіялу) О.Гончару.

2. «Замість некролога» — на смерть Михайла Мельника (2 сторінки). Разом з інформаційним бюлетенем п'ятнадцять аркушів (15 арк.)

Члени Української Громадської Групи «Гельсінкі»:

За Гратами:

1. Олесь Бердник
2. Левко Лук'яненко
3. Микола Матусевич
4. Мирослав Маринович
5. Микола Руденко
6. Олекса Тихий

Діючі:

1. Петро Вінс
2. Іван Кандиба
3. Юрій Литвин
4. Оксана Мешко
5. Ніна Строкатова
6. Василь Стрільців
7. Петро Січко
8. Василь Січко
9. Віталій Калиниченко

Підписаний примірник зберігається в архіві Групи.

26 березня 1979 року

Члени Групи (Оксана Мешко)
(підпис)

До Секретаря ЦК [КП] України В.В.Щербицького

Генеральному Прокуророві СРСР і республіканському тов. тов. Руденкові, Глуху

Голові Комітету Захисту Миру українського філіялу письменникові Олесю Гончару

Від члена Української Громадської Групи «Гельсінкі» Оксани Мешко.

ПРОТЕСТ

В невідомій мені «Справі ч. 2» нічної пори з шостого на сьоме березня ц .р., оперативним нарядом КДБ з 9 осіб (двоє з них значаться в протоколі «понятими», третій був фотограф) в моїй оселі зроблено трус.

Зроблено за прислів'ям: «Чия сила, того й воля».

Трус виконали з порушенням соцзаконності, зокрема, статті 186 КПК та статті 32 основ КК про складання протоколів.

Написав протокол старший слідчий з особливо важливих справ слідвідділу КДБ УРСР підполковник М.Кольчик завідомо тенденційно, перебрехавши сам факт, як загін КДБ потрапив в дім та в частині описування вилучених матеріялів, і зовсім не згадав з якою метою було викликано швидку допомогу.

Слідчий Кольчик «конфузливо промовчав» про свої неправомочні дії, свідками яких були мої сусіди по вул. Верболозній з буд. ч. 21 Білоуси та Сулими, за 120 метрів від моєї домівки. Три пари людських очей були небажані в «секретних» справах КДБ, а поведінка підполковників Кольчика і Петруня так порочаще-неблаговидно виглядала для неспокушених жителів, що Г.Білоус зажадав від них їхніх службових документів! Не відразу вони мені показали постанову на трус в оселі, а санкції на особистий трус не було взагалі.

Вони, схопивши попід руки, тягли, мовляв, на розмову, від якої, ясна річ, я відмовлялась. А оскільки вони були лише вдвох, то повірила, що хотять «побесідувати». Щоб не порушувати заборонений законом особистий трус в домі, Кольчик, не соромлячись, запропонував обшукати мене в чужому дворі! Загнавши свідків в їхні хати, мене на руках віднесли в машину, повезли в КДБ, учинили примусову знущальну процедуру особистого трусу при двох «понятих», що як з води виринули в кабінеті слідчого на Володимирській вул. ч. 33. (Нічого не знайдено окрім ключів від дому та поштових квитанцій на відправлення синові і кількох записаних домашніх телефонів).

Потім приїхали в мою оселю, а оскільки ключі мої були «арештовані», то на мій стук двері нам відчинили мої квартиранти; останні 7 чоловік із загону КДБ ввійшли вже слідом за нами — вони чекали нашого приїзду, перебуваючи за парканом напроти в домі «вахти» працівників КДБ.

(Вже тому два роки будинок-вахта утримується державним коштом).

Що ж в мене вилучено?

1. **Ляментацію** *Української Громадської Групи «Гельсінкі» з приводу засудження політичного піднаглядного Василя Овсієнка на три роки позбавлення волі за мнимий «опір міліції» (речовий доказ плащ міліціонера Славінського пред'явили прокуратурі з двома відірваними ґудзиками через двадцять дев'ять днів (?!) після провокаційного інцидента в с. Леніне).*

2. *Вступну частину до інформації про українських політичних в'язнів набору 1972 року, які після відбуття максимальних строків покарання в спецтаборах республіки РРФСР звільнені, і в порушення Основ ВТК статті 6 етаповані в 1979 році в заслання в самі глухі, малозаселені, в несприятливі кліматичні умови, не рахуючись з станом здоров'я. А вони ж всі хворі, а дехто тяжко хворий на хронічні хвороби і не мають умов для лікування за відсутністю спецлікарів і лікувальних закладів в таких місцях як Якутія, Маґаданська обл., узбережжя*

Охотського моря, Читинська область, східна частина Іркутської, Бурятська АСР, Комі АСР і інші такі. Серед перерахованих є місця закриті чи прикордонні, куди не дають дозволу родичам провідати засланців. Саме так з моїм сином О.Сергієнком.

3. *Рукописну збірку віршів члена групи Юрія Литвина «Трагическая Галерея».*

4. *Просто папери за рахунком аркушів аби там був хоч єдиний рядок написаний.*

5. *Моє особисте, також давнє листування (як правило, перлюстроване) не лише з друзями, а і з своїм сином Олесем Сергієнком. Повідомлення, квитанції поштові, телеграми, листівки, вірші. Все це вилучено для «вивчення, детального огляду...»*

Коли забирали листи мого безвинно засудженого сина, що є моєю єдиною втіхою протягом довгих років його поневолення, мій терпець увірвався. Я стала листи забирати з рук слідчого Кольчика. Але тоді оперативник Петрунь втрутився і повернув після перечитання їх.

Фінал цього трусу був ще «достійнішим» своїх виконавців, службових осіб КДБ.

Вже на закінченні, в 5:30 7 *березня, раптом приїхала на виклик КДБ швидка медична допомога по мене і лікар попрямував в кімнату, де підписували протокол...*

Рятуючись, я скочила в кімнату своїх сплячих квартирантів Гончаренків, розбудивших їх як свідків, що не потребую медицинської допомоги, звертаючись до лікаря, попросила скласти акта та оштрафувати «жартівників» за даремний виклик машини швидкої допомоги. Підполковник Петрунь відповів: «Нічого, ми заплатимо...»

А дванадцятого березня ц.р., в 11:30, *на розі вул. Верболозної мене з моєю приятелькою Валентиною Драбатою перепинила легкова машина. Підполковник Петрунь запропонував мені їхати з ним в республіканське КДБ. Повістки виклику мене на допит у нього не було. Я відмовилась їхати: з глибокою жалобою поспішала я на похорон в село Погреби, щоб в останнє вшанувати трагічно*

загиблого історика і поета Михайла Мельника, жертви бездушности властей — він покінчив з собою після проведення в його селі трусу оперативним нарядом КДБ вночі 6-7.3.

Оперативник Петрунь, щоб позбутися свідка своїх неетичних професійних заходів щодо мене, звелів В.Драбатій іти геть; вона не зайшла ще за ріг, як він вдвох з молодим гебістом схопили мене, запхали в машину і повезли.

Мій конвоїр Петрунь по дорозі до КДБ дозволив собі говорити безвідповідальні, самі несусвітські звинувачення: «...у вас руки в крові. Ви б ще не таке з нами робили, якби вам дали волю...» Згадую в заяві про це зумисне: вже давно слідчі КДБ розпускають про мене такі «вигадки» серед допитуваних.

Я реабілітована — це по-перше.

По-друге: *чи дозволено працівникам карних установ міряти людей правозахисного демократичного руху в Союзі на мірку сталінського терору і...* свій духовний зріст: кар'єризму, чорної злоби, ляку непевності. Поняття кари мислити як єдино-ефективну фізрозправу, помсту над інакомислячими співвітчизниками, і т.подібне?*

Радянська правова теорія гласить, що з злочином бориться не жорстокістю, а неминучістю покарання.

Але де і кому в Радянському Союзі по ст. 62 *КК застосували мінімальний строк покарання шість місяців?*

І це все відбувається в наш час, коли сама ця стаття, як шило з мішка тирчить з КПК УРСР, ріже протиріччям, муляє очі соромом, особливо після підписання Гельсінкських Угод, про які Л.І.Брежнєв сказав: «... це перемога розуму... людству властива поступальність в починаннях...»

П-к Петрунь, не боячись відповідальності, здійснив незаконний «привод», в додаток, застосував фізичну силу солдата до жінки похилого віку...

---

* Нечітко.

Він вчинив злочин проти правосуддя Союзу Рад і проти права громадянина Української РСР. П-к Петрунь зігнорував соціялістичною законністю, надужив своєю владою та службовими повноваженнями. Знехтував правами людини, що є імперативом цивілізованого, культурного світу великої доби Технічної Революції.

Відповідно КК УРСР такий вчинок кваліфікується як «завідомо незаконний вчинок... карається виправними роботами на строк до одного року» за статтею 173 *(дивись примітку ч.* 1*).*

Чи буде підполковник Петрунь чи слідчий Кольчик (за такий самий привод» 6 *березня) покараний?*

Ні, не буде! — Не буде через нерівність громадян (особливо громадян зі штампом «інакомислячий») перед законом.

Покарають правого, що наважиться відстоювати конституційну законність, тобто право громадянина, гідність людини. До речі, поняття «гідність людини» у нас заторможене добою терора, його номінал знецінений, це є привілей сильного, котрий може собі дозволити все, і цілком довільно дозує собі й «простій» людині, як необов'язковий харч для людської духовности.

Мені брутально перешкодили взяти участь в похоронах. Слідчий Цімох імітуючи допит, тримав мене в КДБ біля шости годин, і випустив в 17.40, *коли похорон Михайла Мельника скінчився.*

Кому поскаржитись?

Роками я зверталась до вищих радянських інституцій в пошуках законності, але ніхто не зважав на таке поняття як зміцнення престижу соціялістичної законності, хоч був до цього засновок.

Пр. ч. 1. Книга Карний Кодекс Української РСР сторінка 483. Науково-практичний коментар. В-во «Політична література України», Київ 1978.

Мій протест від 9 січня ц.р. в ці ж самі адреси, зазначені в заяві, лишив бумажний послід в папках змертвілих установ нижчих інстанцій виконавців, зап'ятнаних зневагою до вітчизняних законів або безпосередніх порушників цих законів, що їх вчинки лишаються безкарними.

Ніхто не розслідував викладених і правдивих фактів зневаження людини, що йде в парі з порушеннями соціялістичної законності.

Проведення трусів в Києві та Київській, Івано-Франківській областях, арешт письменника Олеся Бердника, члена Української Громадської Групи Сприяння Виконанню Гельсінських Угод, говорить за продовження репресій по політичним мотивам в 1979 році.

Звертаюся до Вас, людей компетентних, і авторитетних, наділених силою влади: зупиніть беззаконня!

Київ, Верболозна, 16
13 *березня* 1979.

Оксана Мешко

«Україно!... все одно, я проллюся
крапелькою крові на твоє священне знамено...»

Василь Симоненко

ЗАМІСТЬ НЕКРОЛОГА

Пам'яті товариша і собрата нашого українського несусвітнього безталання, жертві властей — (як би вони не іменувалися, чи урядовцями санкцій порушень конституційних прав громадянина, оперативним нарядом КДБ, чи людьми-функцією), Михайлові Мельнику наше надгробне слово.

Ми виголошуємо його не біля труни-могили, бо друзям, товаришам і знайомим брутальністю заходів органів КДБ було перешкоджено попрощатися востаннє з тілом небіжчика — не дозволили кинути дружньою рукою навіть грудку мерзлої землі в передчасну домовину зацькованого, переслідуваного молодого історика, колишнього аспіранта, Михайла Мельника.

Протягом семи років він так багато зазнав від надмірних «піклувань» попечителів негласного нагляду, «праведних миролюбців», про що висловив в своєму вірші: «Я твоє дитя, Україно, дай мені хліба! Я твоя іскра-сучасність, не гаси мене. Я твій пагінець-майбутнє».

Немов відчуваючи безсловний свій кінець в глухій німотині, висловив свої думки віршем.

— Ти сам.
— Не зовсім сам.
І божеволію й конаю,
Але і п'яді не віддам
Своїх позицій, що займаю.

Мої позиції такі,
Що їх не вирве домовина.
Це почуття святі, палкі
До Батьківщини і людини.

Протестуючи проти жорстокости тоталітарного режиму, він писав:

Життя і буття і процес
Людина — це Бог, а не ґвинтик.
І то не процес, а ексцес,
Коли йдуть людину вбити.

Напередодні міжнародного дня Жінки, після проведення нічної доби погромницького трусу в його оселі оперативним нарядом КДБ УРСР, Михайло Мельник покінчив життя самогубством в своїй хаті села Погреби Київської області, залишивши дружину Галю з двома дітками шкільного і дошкільного віку — Оксану і Данну.

Людину вбито. Весь його літературний доробок вилучено, як антирадянський, націоналістичний, а, значить, шкідливий.

Праця його пера — це була єдина відпруга і втіха його обкраденного життя. Виключений з аспірантури за два місяці до закінчення, а пізніше позбавлений (неофіційно) права на педагогічну працю. Українському парію Михайлові Мельнику довелося заробляти собі на хліб чорноробом та нічним сторожем. Проте він не лишався байдужим до громадського та суспільного життя — свої критичні зауваження, викладки думок з тих чи інших актуальних питань пересилав до різних редакцій української офіційної преси. Зокрема, чимало приділив уваги питанням: 1). Нової Радянської Конституції, 2). Заборони властями відзначення жалобної дати 22-го травня — (день перевозу тіла Кобзаря з Петербурґу до Канева) та переслідування, покарання людей, що відважуються цього дня покласти квіти біля пам'ятника Шевченкові в Києві, Каневі, Одесі тощо, 3). Протестував, надсилаючи свої заяви до редакцій газет з приводу арештів членів Групи «Гельсінкі» (Левка Лук'яненка) та засудження політичного піднаглядного Василя Овсієнка та багатьом іншим питанням.

Михайло Мельник був постійним кореспондентом та щирим симпатиком Української Громадської Групи «Гельсінкі» і рухові за демократичні перетворення в УРСР,

беручи в ньому участь, подаючи свій вклад. Ця обставина і спричинилася до нестерпного тиску з боку органів КДБ.

Михайле, друже! Ти довго змагався, невтомно шукаючи Правди і дружнього плеча в нерівній боротьбі.

Змучений вкрай безплідними пошуками Добра і Справедливості в жорстокій радянській дійсності, Ти відповів німим протестом, що голосною луною осуду і ганьби насильникам обізветься в широкому світі серед чесних людей та поборників за Права Людини!

Але чи обізветься це відголосом в сумлінні твоїх-наших тяжких кривдників, що нехтують людським правом бути самим собою, плідно працювати, творити і примножувати культурні і матеріяльні надбання рідної землі, вільно дихати, жити нерозрізненими родинами?!

Твій протест проти порушення Прав Людини — акт самогубства — є актом виклику беззаконності, тоталітарним проявам, актом рівнозначним самоспаленню в захисті земляків своїх, хто сьогодні ще живий і бореться, кого переслідують за переконання, чи добродійність, живе і чуле серце, за відвагу не коритися злу многоликому землі нашої многострадальної!

Нас душать сльози і невимовний жаль за тобою... Ми низько схиляємо голови перед тобою, Людиною... І відповідаємо за тебе на питання: .. «Чого ти жадаєш від людей?» — Любові...

Земля тобі пером, друже Михайле!

12 березня 1979

Оксана Мешко

УКРАЇНСЬКА ГРОМАДСЬКА ГРУПА СПРИЯННЯ ВИКОНАННЮ ГЕЛЬСІНКСЬКИХ УГОД

ІНФОРМАЦІЙНИЙ БЮЛЕТЕНЬ

Ч. 1

Січень 1980 року

Засекречені й утаємничені суди політичного підґрунтя, які статті КК УРСР їх не прибирали б, мало піддаються обліковві та розкриттю. А ті з них, що стають відомі, відкриваються світові жахливою сутністю своєю, незримою, але правдивою, реальною формою радянського правосуддя, іменуємого соціялістичною законністю, яка знаходиться в повній розбіжності з радянським законом.

Ще три з численних негласних радянських судів за зачиненими дверима над українськими правозахисниками — досі невідомих ні співвітчизникам, ні чужинцям — людям доброї волі.

Нескорені

Суд над членами Української Громадської Групи «Гельсінкі» Петром Січком і Василем Січком відбувся 4.XII.1979 р. у Львівському обласному суді. Склад суду: суддя Крючков, засідателі — Чупенко і Шалаїкін. Прокурор Руденко (замісник прокурора області Антоненка). Були ще два безликих адвокати, призначені заходами слідчого Іванова, всупереч волі підсудних та рідних (оплату за їх «послуги» стягнено з особистого рахунку П.Січка).

Суд розпочався з оголошення: «Судіде, встаньте!» Батько обізвався до сина: «Сидимо, сину?» — «Сидимо, батьку». В ту ж мить конвоїри брутально схопили їх обох під пахви і в повислому стані — вони підібгали ноги — так тримали їх до трафаретного: «сідайте».

Повислий батько з гіркотою спитав: «Висимо, сину?» — «Висимо, тату» — у відповідь. Так реаґували Петро і Василь Січки на беззаконня (5.УІІІ) арешту, на п'ятимісячне ув'язнення, на глум, знущання і тортури слідства КДБ, застосованого до 23-літнього Василя. Два тижні — (з 14 до

28 вересня) — Василя Січка тягали тюремщики в наручниках, волоком за ноги по поверхах. з камери до кабінету слідчого... Камера синова була напроти батькової, і які ж муки стерпіли ці дві люблячі істоти, щоб зберегти гідність людини і честь члена Групи «Гельсінкі».

Судили П. Січка і В.Січка відповідно до звинувального висновку попереднього слідства КДБ, висновку голого, не підтвердженого свідченнями свідків (таких свідків не було), чи признанням своєї вини звинувачених: жодного протоколу допиту та будь-яких документів органів судочинства підсудні не підписали. В суді не було пред'явлено і речових документальних доказів (про які згадувалось в газетах «Молодь України»* та в районній газетці «Червона долина» Долинського р-ну Ів.-Франківської обл. 23.УІІІ.79 року так: «комсомольський оперативний загін... вилучив покладену на могилу антирадянщину... два злобні антирадянські опуси-пасквілі...»).

Батька і сина Січків звинуватив суд у зловісному розповсюдженні наклепницьких вигадок на радянський і суспільний лад (ст. 187 КК УРСР), зафіксованих в таких звинуваченнях:

Виступ на могилі пісняра-композитора Володимира Івасюка, 10 червня 79-го року на Личаківському кладовищі у Львові, та в додаток:

1. Василеві Січку інкримінують його авторські вірші, написані в студентські роки, і вилучені при трусі в день арешту 5.УІІІ (рукописний зошит в одному примірнику, що не був в обігу).

2. П.Січку — його письмовий протест на репресії, застосовані до членів «Гельсінкі» (арешт письменника О.Бердника, погромницькі труси 6 березня 1979 р., залякування, результатом чого сталося непоправне: покінчив життя історик Михайло Мельник), направлений в адрес Президії Верховної Ради УРСР. Протест підкріплений політично-економічними викладками та ілюстровний

* Газ. «Молодь України» від 9.УІІІ.79 р. Ст. Тороповського.

прикладами порушення прав людини і розправи з неугодними; при цьому згадав трагічний кінець Гелія Снєгірьова. Лист датований 30.IУ.79 року з підсумком: зречення радянського громадянства.

Бойкотом і мовчанням відповіли підсудні на інспіроване судове засідання, солідаризуючись з побратимами неволі, засудженими членами Групи: Левком Лук'яненком, Миколою Матусевичем, Мирославом Мариновичем, Юрком Литвином, Василем Стрільцевим, що так само відмовились від участи в фарисейському судодійстві.

Мотивуючи відмову, Петро Січко серед іншого сказав таке: «... не признаю над собою кадебівського слідства, ні цього суду, оскільки це є явним порушенням Конституції УРСР, ст. 50, проголошених ґарантій свобод: слова, друку, зборів, мітинґів, вуличних походів тощо для громадян республіки. Відмовляюсь від адвокатського захисту і прошу їх залишити зал, оскільки їх призначено без нашої на те згоди».

Василь Січко сказав так: «Я не признаю радянського суду, як неправомочного, щодо мене — я зрікся радянського громадянства письмовою заявою, від 18.IX.1977 року, і здав свої документи: паспорт і військовий квиток відповідним установам. Зрікся свідомо, після звільнення мене з Київського університету ім. Т.Шевченка з 2-го курсу журналістики без поважних до того причин. Мої апеляції до ректорату університету і в радянські інстанції про справедливе рішення питання були відкинуті. Мало того, були вжиті спроби цих же людців, що приліпили мені «інакодумство», замкнути мене в спецпсихлікарню з цілковито довільним діягнозом. А 5.УII.79 р. мене без підстав і санкції місяць тримали у Львівській психлікарні. Ордер на арешт виписали на мене 14 серпня і почали ті страхітливі допити, що мають бути вам відомі, в тюрмі по вул. Миру 1.».

І так, суд провадився при цілковитому і спокійному мовчанні Василя Січка і гострих реплік, що їх кидав судові його батько — Петро Січко, не в змозі зберегти душевної

рівноваги перед безсоромною брехнею.

В суді були присутні лише кілька службових персонажів, необхідних для судового церемоніялу, конвоїри та п'ять свідків. Матір і дружину — С.Петраш про день суду не повідомили.

Першими свідками були допитані колишні сокурсники Василя Січка, з котрими він не контактував понад два роки. Вони розповіли судові, як В.Січко мріяв про створення підпільної студентської організації. Це двоє «благополучних» і мало здібних студентів: Одрин Сергій і Білокобильський Павло.

Петро Січко під час допиту кинув їм репліку: «Ганьба студентам, які своїми чорними ділами порочать святиню науки — Київський університет». Тут прискочив конвой, надів наручники і вивів його з суду. То було годину від початку суду, в 11 годин, а привели П.Січка аж в 17 годин, за годину до закінчення. Суд спитав думки у завідуючої психіятричним відділом Львівської психіятрічної лікарні про її пацієнта — Василя Січка. Алла Пантелеївна (прізвище невідоме) відповіла: «Хлопець в нинішній час цілковито психічно здоровий і твердж, що він ніколи не був психічно хворим,— і стишивши голос,— і навряд чи буде».

Ще були допитані в суді секретар парторганізації і головний інженер Верхнострутинського з-ду металовиробів, де працював П.Січко. Обидва вони дали непогану характеристику як працівнику в чисто виробничому пляні. Чомусь не викликали свідків радянської преси, де були надруковані дві статті — (до 30 тисяч слів!) — злобиві, з неймовірним перекручуванням фактів. Мабуть, їх звинувачення прийнято безапелятивно: тут не дошукалися істини! Заяви про зречення радянського громадянства сина і батька та їх приналежність до Гельсінкської Групи обумовили цей політичний процес.

На жалюгідні виступи адвокактів П.Січко перебивав їх, вимагав припинити немічне дитячне скиглення, але вони не рахувалися з волею і бажанням своїх підзахисних.

Від останнього слова обидва відмовилися, а П.Січко сказав: «Вирок належить не нам, а вам, тому що сьогодні ви засудили себе. Пишіть, а я продиктую, куди треба вирок відіслати: голові Президії ВР СРСР Л. Брежнєву, ген. прок. СРСР Руденкові, м-ру охорони здоров'я Петровському, секретарю ЦК Української компартії Щербицькому, прокурору УРСР Глуху, н-ку КДБ Львівської обл., який клопотав про арешт, прокурору Л. обл. Антоненку, що дав санкцію на арешт, а останню копію вироку собі залиште».

Оба засуджені: до 3-х років кожний, таборів примусової праці; П.Січко — строгого режиму, а його сину — посиленого.

Тяжка це кара, великий термін покарання, але для Василя Січка це — прелюдія до Голгофи: не прощає КДБ такої сили характеру, незламности духу і витривалости.

По закінченні суду батько хотів подати на прощання руку синові, але його схопили конвоїри і, накладаючи наручники, так затисли, що він зомлів. Син кинувся до конвоя з криком: «Не чіпайте тата!» — на сина одягли наручники і поволокли обох з суду.

Аж 24.XII.79 р., на прощання, дали одну годину побачення батькові з сином, а 25.XII. П.Січка вивезли в Ворошиловоградську обл., м. Бр'янка — 6, вул. 314 / 11.

Куди повезли сина — невідомо. І досі немає від нього листа.

Побачення з засудженими — окремо з мужем, а потім з сином, Стефанія Січко з своїми двома дітьми (студентом Володимиром і донькою школяркою Оксаною) мала 11 грудня, в тюрмі Львівській. П.Січко просив дружину не писати більше ніяких листів, заяв, скарг в офіційні радянські установи, бо він багато писав і повністю зневірився. А 22.XI.79 р., коли в камеру принесли звинувальний висновок слідства (він його не підписав і не взяв) мав серцевий приступ дуже тяжкий. Цьому передував обман слідства, що всю родину Січків (окрім Володі, який не дав згоди, мовляв, на виїзд) випустять за межі Союзу, бо «немає за що судити Вас з сином» (слідчий Іванов). В числі багатьох заяв з камери

П.Січко написав 18.УІІ.79 р.: «...Іменем всіх чесних людей плянети, іменем чесних українців, іменем членів всіх Гельсінкських груп, честю свого сина Василя Січка і своєю, змиваю тавро з Івасюка Володимира, що нібито був хворим психічно і тому повісився. Заявляю, що Івасюка вбито...» (це довільний переказ вступу до заяви; кому саме адресована заява не з'ясовано).

В День Декларації Прав Людини, 10 грудня, засудженим Січкам в камеру було принесено судовий вирок — вони відмовились підписати і повернули його геть. Від касаційного оскарження вироку обидва відмовились.

* * *

Дванадцятого листопада 1979 р. Долинським судом на Ів.-Франківщині засуджено правозахисника, одинадцятого за рахунком члена Української Громадської Групи «Гельсінкі», педагога Василя Стрільцціва.

Звинувачення по ст.196 КК УРСР «Порушення паспортних правил», що виразилося в проживанні без паспорта. Паспорт Василя Стрільціва в цей час лежав на зберіганні в Долинському РВВС — отакий пасаж! Він його здав у надійні руки міліції, після своєї письмової відмови 14 вересня 1977 року, від радянського підданства з проханням виїхати за рубеж, адресованої Президії ВР СРСР.

Це є один з численних прикладів розв'язання еміґраційної політики щодо осіб українського походження.

Суду передує страшний моральний тиск з боку влади на людину, що стала на шлях відстоювання своїх особистих людських прав, а згодом, вступивши до Групи «Гельсінкі» — і прав людини своїх співвітчизників.

Засудили В.Стрільціва до 2-х років позбавлення волі в таборах примусової праці суворого режиму — вдруге. Він уже був засуджений 9.І.79 р. Долинським судом, до 3-х місяців примусових робіт «за образу чести» директора Долинської с.ш. Лаврова, де він вчителював два роки тому! Цей термін він відбув, але не покаявся і не відмовився від участи в «Гельсінкській» групі.

Його почали знову викликати на допити в КДБ, і діяти за методою кнута і пряника. Школа, де був той самий директор Лавров, запрошувала на роботу — В.Стрільців не працював вже два роки. Він уник суду «за неробство», бо мав 41 рік трудового стажу — це в свої 51 рік! — праця на півночі має надвишки стажу.

За два тижні до арешту — його арештували 25 жовтня 1979 р. — міліція в супроводі з штатським привозила кілька разів його паспорт до дому, щоб забрав і, нарешті «схаменувся» та вернувся «до праці» і «нормального людського життя». Його не переставали смикати, погрожувати, що виженуть геть з району, якщо він сам того не зробить... В.Стрільців не підкорився і попав за ґрати.

В нього 25.XI. зроблено трус, переписали його убоге майно і передали старій господині на зберігання, а самого повезли до тюрми в Івано-Франківськ. Звідти щодня возили на допити в м.Долину, де й судили (якщо можна таку розправу назвати судом) через 17 днів по арешті, без адвокатського захисту, не повідомивши про день суду його брата Павла Стрільціва — єдиного кревного, уцілілого з родини Стрільціва. Суд не закритий, але так був утаємничений, що ніхто з мешканців Долини не знав, що судять вчителя англійської мови, що 18 років вчив їхніх дітей. В порожній залі суду, окрім судейських чинів, були присутні двоє невідомих в штатському та свідки: 1) голова сільради с.Оболоня Хоростяний, 2) секретарка сільради с.Оболоня, 3) господиня, де квартирував В.Стрільців, 82-річна, глуха Гротчак Аліна. 3 години тривав суд. Братові П.Стрільціву не дали побачення ніби через карантин. Звернувся до прокурора, котрий запевнив, що до скінчення карантина брата в етап не візьмуть і вони ще матимуть побачення. Та не так було заплянованo — відвезли В.Стрільціва 2 січня, в зимову стужу, без передачі і теплих речей, не зустрівшись на прощання з братом.

Історія життя Василя Степановича Стрільціва не є виняткова — його доля була б цілковито типовою для молоді Західних областей України в часи сталінського

лихоліття,якби йому не усміхнулася реабілітація 1955 року.В Стрільців опинився підлітком в концентраційних таборах ГУЛага, на далекій півночі. Через 12 років, вже дорослим, звільнений як малолітка — (указ). Втраченого не повернеш, але закінчив Львівський університет і вчителював за покликанням. Неодружений, віддався цілком виховно-педагогічній праці в м.Долині, в с. школі. Праця — переходила в творчий процес. З дітьми-школярами мандрував по рідному краї, відбував екскурсії по культурно-музейним осередкам і на природу; літературний, історичний гуртки заснував, виставки тощо. Саме це і спричинилося до незадоволення директора школи Лаврова — (це адміністратор з традиціями диктаторсько-партійного керування радшколою). Лавров з того районно-партійного клану, що по довгу служби клясифікує вчителів на свій блюзнірський еталон —«радянськости»і «не радянськости», «націоналіст» тощо.

Конфлікт назрів. В.Стрільців шукав захисту на профзборах вчителів. Вчителі були на його боці, підтримали. Директор тут же припиняє збори... Стрільців оголошує страйк! — опирається на профспілковий устав працівників освіти. Страйк учителя! — явище небувале в стінах радянської школи! Рад. вчитель, щоб зберегти своє більш-менш «благополучне» становище, керується «здоровим глуздом»,а не профспілковим писаним уставом...В.Стрільців опинився в положенні страйкаря-одинака. За невихід на роботу звільняє директор вчителя, ігноруючи заяву про страйк. Спроба оформити судову справу на Стрільцівa «за неробство» провалилась — в 49 літнього вчителя 41 р. трудового стажу, в тому числі 18 років педагогічного. Чесна людина, працьовитий і щирий педагог вжив всіх можливих заходів знайти справедливість. Він написав 150 заяв в низові та вищі радянські юридичні установи — з нулевим успіхом. Тоді прийшов до групи «Гельсінкі» і лишився вірним її принципам і своїй честі — відкинув гордо всі пропозиції КДБ. Він самітний, неодружений, і це дуже відіб'ється на його становищі в таборі.

* * *

Письменника, поета В.Стуса в грудні 79-го р. взято під адміннагляд. Серед інших пунктів обмежень і заборон є такий: «Запретить посещать жилое помещение по адресу: г.Киев, Верболозная, 16, Подольского р-на, которое может использоваться в преступных целях». Прізвище Мешко О. тут не згадано — оце таке становище члена Групи О.Мешко.

* * *

Додатки:*

1) Протест прокурору м. Києва О.Мешко (1 сторінка);

2) Судовий процес у м.Васильків над членом Групи Ю.Литвином (2 аркуші);

3) Протест Стефанії Петраш голові П.В. Ради СРСР Брежнєву (1 аркуш);

4) Заява комісії судово-психіятричної експертизи лікарні Львова С.Петраш (2 арк.);

5) Заява прокурору Львівської обл, Антоненкові від С.Петраш (1 аркуш);

6) Протест Редактору газ. «Червона Долина» від С.Петраш (2 аркуші);

7) Заява до Комітету по Правах Людини ООН США від Гель Марії Й. (2 аркуші)

Всього аркушів 11. А разом з «Інформаційним бюлетенем» від січня 1980-го р. чотирнадцять аркушів.

Член групи Оксана Мешко

---

* Додатків не одержано. — Вид.

УКРАЇНСЬКА ГРОМАДСЬКА ГРУПА СПРИЯННЯ
ВИКОНАННЮ ГЕЛЬСІНКСЬКИХ УГОД

ІНФОРМАЦІЙНИЙ БЮЛЕТЕНЬ
Ч.2

Березень 1980 року

ЗАСУДЖЕННЯ ПРАВОЗАХИСНИКА ПЕДАГОГА ПЕТРА ПАВЛОВИЧА РОЗУМНОГО

Восьмого жовтня 1979 р. в с. Пшеничне Солонянського району Дніпропетровської области був арештований Петро Розумний, обвинувачений за ст. 222 ч.3 КК УРСР, що передбачає відповідальність за «незаконне виготовлення, ношення або збут кинджалів, фінських ножів або іншої холодної зброї» без відповідного дозволу. Максимальний термін покарання — 3 роки.

21.XII.79 р. П.Розумного засудили в Солонянському райсуді на 3 роки позбавлення волі з відбуттям у виправно-трудових таборах загального режиму. Міра покарання «вибрана на підставі врахування характеру і ступеня суспільної небезпеки заподіяного ним злочину і даних, що характеризують особистість засудженого»... (уривок із вироку П.Р.).

Який злочин заподіяв П.Розумний?

Весною, на Великдень, П.Розумний поїхав відвідати в засланні свого друга і колеґу, політзасланця Євгена Сверстюка. А коли повертався, в аеропорту Богдарін Бурятської АРСР його обшукали і відібрали кишеньковий ніж, саморобний, побутового призначення.

Склали протокол про ношення холодної зброї без дозволу. Він віз ще один ніж, мисливський, куплений в маґазині Богдаріну без мисливської посвідки, але нумерований. Мисливський ніж йому залишили до вияснення. (П.Розумний написав прокурору протест, слідчий Солонянського району викликав його на розмову, П.Розумний не пішов).

У вересні м-ці П.Розумний знову поїхав у с.Богдарін до Є.Сверстюка; ця подорож до політзасланця комусь не сподобалася — «справу» з ножами пустили в хід. Над оформленням, цебто законністю справи, ніхто довго не мудрував.

Засудили на основі письмових свідчень двох міліціонерів, Васютинського В.Н., Мазєніна В.Д., і продавчині Нікітіної М.І. — мешканців с.Богдаріна Бурятської АРСР (в суд вони не з'явилися) і висновку кримінальної експертизи про відібраний кишеньковий ніж як предмет, «який ріже і колить». Мисливський ніж також приклали до «справи» як речевий доказ: мисливської посвідки П.Розумний не мав, він був — і то сам для себе — потенціяльний мисливець.

Показання 3-х свідків були подані в документах російською мовою. П.Розумний поставив вимогу, щоб їх переклали українською мовою.

Суддя виконав його справедливу вимогу, але кошти перекладу в сумі 60 карбованців присудив сплатити засудженому П.Розумному. (Ось як! Гідний уваги як особливо промовистий факт радянського судочинства!).

Першому голові суду Данильченкові Розумний висловив недовір'я, бо він осікся на дуже конфузній справі робітників-будівельників, що в минулому працювали за договором на будівництві птахоферми.

Призначили нового голову. Відмовився від юридичного захисту — призначили, всупереч закону і протесту підсудного.

П.Розумний на спростування безглуздого обвинувачення за ножі, котрі «колють і ріжуть», прочитав повчальну лекцію з історії винаходу людиною зброї взагалі і, кінчаючи, спитав, чому його не судять за сокиру й сікач, адже вони дійсно належать до холодної зброї, котрі знаходяться в нього дома, і не відібрані як речеві докази його злочинних намірів колоти й різати?!

Як свідок до суду був покликаний син Тарас, який, приїхавши з Івано-Франківська, встиг сповістити про суд над

П.Розумним солонянських родичів. З численної рідні були присутні лише три кревні родичі. Адже навіть адвокат držав у таємниці день суду. Зате в залю суду прибуло все чиновництво і партійне керівництво району. Серед них був голова райвиконкому Мамонт, зав. районо Гаркуша В.І. (це він гаркнув на вчительку, племінницю П.Розумного: «А ти що тут? Як на вчительські збори, так тобі ні на кого дитини залишити?»), Досяйф, зав. Будинку культури, дехто з учителів, пенсіонери і т.д. Деяких приваблювали поширені чутки про те, що судитимуть шпигуна, спійманого з машиною і рацією,а партійне начальство знало цього цікавого ерудованого чоловіка, громадського діяча, «наклепника».

Перед початком суду разом із запрошеними ввійшов правозахисник з м.Дніпропетровська Іван Сокульський. До нього підступив чоловік у цивільному і запропонував: «Сокульський, вийдіть!» Той не підкорився. Тоді йому знову запропоновано вийти. «Я не вийду». Невідомий у цивільному: «Суд не почнеться, доки ви не вийдете». Сокульський вийшов, а потім знову ввійшов у супроводі двох. Сів, обабіч нього сіли ті двоє, і так усі втрьох сиділи до закінчення суду.

Трилітнє ув'язнення суддя розподілив на дві частини: за маленький ніж — 1 рік, а за мисливський — два роки. Більшого терміну законом не передбачено.

А які ж «дані, що характеризують особистість засудженого?..»

Петро Розумний народився 1926 року в багатодітній сім'ї Павла Розумного, котрий був репресований і в 1932 року загинув на будівництві «Біломорканалу». Закінчив 1958 року Дніпропетровський ін-т іноземних мов (пізнав багато «добра» — в 16 літ його вивезли на працю в Німеччину, там був призваний до Червоної армії, там відбував і війському службу).

Вчителював, а 1961 року за доносом «пильнувача» — колеґи був арештований без санкції прокурора органами

КДБ. Слідство тривало тиждень, випустили, але піддали остракізму на вчительській конференції, де винесли постанову про заборону вчителювати. КДБ «справи» не розпочав, а П.Розумний переїхав до Дніпропетровської обл. і продовжував учителювати, а крім того, працював у краєзнавчому музеї м.Кременця. Так тривало п'ять літ, до 1967 року, коли за нього знов узялися компетентні органи через його громадську діяльність, через його добрі діла, через працю в школі, що декому видавался поза рамками вчительської функції. Він повинен був шукати іншу працю, в іншому місці. Властям не подобалось, коли він відкривав давно забуті, приховувані імена українських патріотів і громадських діячів. Він упорядкував могилу забутого письменника Тимофія Бордуляка, колишнього священика. Він обстоював інтереси вчителів, захищав твердо і послідовно професійний учительський статут і, хоч був з натури надто миролюбивий і дружелюбний, опинився ніби в опозиції до адміністрації та вчительського колективу, що й спричинилося до його нестабільного становища. Як особиста поведінка, так і ставлення П.Розумного до кожного з учителів школи були бездоганні. Був випадок, коли вчитель порушив етично-моральну лінію поведінки педагога-виховника, і тоді П.Розумний вжив усіх заходів, аж до заяви в райком, щоб вирішити проблему, не боючись, що це може погано обернутися проти нього самого. В рік санацій на Україні, в 1972 році, він уникнув арешту, але не позасудового переслідування: позбавлений можливости працювати за спеціяльностью і т.д. Продовження давніх дружніх взаємин з Євгеном Сверстюком у передолімпійський рік вирішило його долю.

Його відправили в табір з адресою: 322530, Дніпропетровська обл., Жовті Води, п/я 308-26, бр. 153, де він і знаходиться від 15 лютого цього року. Його 80-літня мати проживає в селі Пшеничному Солонянського р-ну (у весняно-літній період) — Федора Степанівна Розумна.

ЮРІЙ ТИМОФІЙОВИЧ ЛИТВИН

Після райсуду, який відбувався в м. Василькові, і до затвердження вироку касаційною інстанцією Київського облсуду — захисника прав людини, поета і публіциста Юрія Литвина тримали в київській Лук'янівській в'язниці в умовах несусвітнього скупчення порушників рад. соціялістичної законности, при відсутності найелементарніших санітарних норм, в умовах, нестерпних навіть для найбільш невибагливого і до всього звиклого бродяги. Чистка в передолімпійський рік загнала у в'язницю масу людей — від злочинців до нероб, хронічних алькоголіків, дрібних злодіїв і хуліганів. Не було де ні сісти, ні лягти, а від лихослів'я ставало ще тісніше. Згодом Ю.Литвина етапували в Білу Церкву, в табір, в якому виробляють радіодеталі для Білоцерківського радіозаводу; тут на короткому побаченні, крізь скло, побачила мати свого знеможеного й хворого сина. Розмовляли через слухову трубку. Це було 4 лютого цього року; 14.II.мати ще встигла дати передачу, а 19 лютого сина забрали із Білоцерківського табору.

Як виявилось, його перевезли в табір м.Бучі Київської обл., ЮА 45/85-63. Буча, як і Біла Церква, розташована біля Києва, а Ю.Литвина везли 7 днів (!), його завозили в Київ (!), він приїхав до місця свого призначення в м.Бучу цілком знесилений. Мабуть, поновно відкриті виразки шлунку та кишечника дуже болять, і Ю.Литвин, який завжди замовчує свої хронічні і небезпечні наслідками недуги, в останньому, березневому, листі пише: «... боюсь напоротись на хірургічний ніж...» Загрозлива небезпека, смертельна небезпека зависла над багатостраждальним героїчним чоловіком, яким являється Юрій Литвин. Санчастина табору призначила йому дуже мізерне (лише трохи краще загального) так зване дієтхарчування, хоч чорний хліб замінили білим. Це продовжується від 1 березня, і, звичайно, це дуже мало для рятунку хворої людини.

ПЕТРО ВАСИЛЬОВИЧ СІЧКО

Етапований в табір: Ворошиловградська обл., м.Брянка-6, УЛ-314/11, загін 3. Табір працює на автомобільний завод, його цехи виробляють окремі автомобільні деталі.

В табір прибув перед Новим Роком, 1980. Хворів на тяжку форму ґрипи два тижні. Потім оперуповноважений повів його по всіх цехах рабовласницького підприємства, мовляв, дивись і вибирай собі працю, яка сподобається. Коли прийшли до вантажного цеху, П.Січко виявив бажання працювати вантажником. «Ні,— сказав оперуповноважений, — ця тяжка робота не для тебе, можна вибрати кращу, але спочатку нам треба з тобою поговорити»,— «Ні, з вами мені нема про що говорити»,— відрізав Січко.

Тоді його привели в токарський цех і показали варстат, на якому він мав би різати металеві труби. Інженер Січко оглянув уважно всі приміщення цеху і відмовився приступити до праці на тій підставі, що в цеху відсутня техніка безпеки, зокрема, є кранбалки з табличкою про інспекцію двохлітньої давности і працюють з перевищенням нормативної потужности. Викликали начальника з техніки безпеки, той показав йому токарний варстат, відведений Січкові для роботи, і велів розписатися в журналі про одержання інструктажу. Січко відмовився розписатися і попросив, принаймні, надруковану інструкцію. Обурений нечуваними вимогами зека начальник техніки безпеки звернувся до якогось здорованя: «Петя, а ну візьми дрюк і проінспектуй цього розумника». Тут в розмову вмішався начальник цеху Олійник О.П.: «Іди, працюй, все одно кранбалка впаде тобі на голову». Справа дійшла до начальника заводу, він сказав: «Дозволяю тобі не приступати до роботи, доки в цеху не буде наведено належний порядок». За декілька днів цех підчистили, а таблички інспекції повісили нові — певна річ, без перевірки. П.Січко почав різати труби, але виконати норми не може.

Шостого березня 80 р. на П.Січка, коли він кінчав роботу (працював на другій зміні), напали два невідомих йому зека. Вони затиснули його біля стіни, один ребром долоні тиснув на горло, а другий вдарив по носі і розбив до крови. Січко вирвався, утік на вахту. Начальник табору запропонував написати доповідну, а напасників розпізнати. Січко відмовився і написав заяву прокуророві області.

ВАСИЛЬ ПЕТРОВИЧ СІЧКО

В кінці грудня 1979 р. етапований в м.Черкаси-4, ЕЧ-325/62, бр.52. Працює на будівництві — риє лопатою траншеї, норму не виконує, його підганяють: «... Давай, рий-рий». Пишуть рапорти; хворого на ґрипу, з температурою, змушують працювати — копав навколішки. На побаченні з матір'ю розповів про здеморалізоване до краю середовище в'язнів, між якими повинен жити. Умовини в таборі самі собою вбивчі, а ще й оточення добиває до неможливого. Він звертається до всіх міжнародніх правозахисних організацій, зокрема, до Асоціяції юристів, з закликом добитися розгляду питання про статус політув'язнених і переведення радянських в'язнів-правозахисників до окремих таборів (до строку їх звільнення), незалежно від того, за якою статею були засуджені.

ВАСИЛЬ СТЕПАНОВИЧ СТРІЛЬЦІВ

Був засуджений за порушення пашпортних правил (ст. 196 КК УРСР) на 2 роки примусової праці. В кінці року етапований в Полтавську обл., п/о Божкове, ОП-317/16-6-21. В.Стрільців не одружений, з родичів є лише один кревний брат Павло. На побачення до нього поїхала дружина П.Січка як родичка і друг. Адміністрація табору відмовила їй у побаченні, мовляв, побачення даються кревним, прямим, родичам. Листи В.Стрільцева десь зникають. Ніхто нічогісінько про нього досі не знає.

ЯРОСЛАВ ЛЕСІВ

Правозахисник, в недавньому минулому політв'язень, відбув термін покарання (з неточних даних — 7 років) і повернувся додому. У вересні (?) 1979 був арештований і обвинувачений (з неточних даних) за ст. 229 («виготовлення, придбання або зберігання отруйних речовин»). Засуджений на 2 роки таборів примусової праці.

ВАСИЛЬ МИКОЛАЙОВИЧ ЗВАРИЧ

Мешканець м.Долини Івано-Франківської области. 10 червня 1979 р. зайшов до їдальні поїсти. Тут же міліціонери Долинського РВД підійшли до столика, за яким він сидів, і силоміць ухопили його — немов би то п'яного, а насправді тверезого (він при собі мав лише 80 коп.) — і поволокли у всіх на очах. За нього заступились, але це не допомогло. Його відвезли до медвитверезника, облили водою і повезли до Івано-Франківського відділу КДБ. Сімнадцятого липня 79 р. в м.Долині проходив суд. В.Зварича звинуватили за опір міліції (ст. 188-1 КК УРСР) — буцім то відірвав ґудзик міліційному чинові. Це потвердили два свідки: офіціянтка їдальні Крошка і долинський мешканець Пріма, інших свідків не викликали, бо їхні покази суперечили показам гр. Крошки і Пріми. Суд засудив Зварича на 2,5 роки таборів суворого режиму. В табір не відвезли, знаходиться під слідством у КДБ м.Івано-Франківського. (Зварич народився 1948 р. в добрій селянській багатодітній сім'ї в с.Солуків, Долинського р-ну, Івано-Франківської обл., має середню освіту, працював машиністом газопереробного заводу; одружений, має двоє дітей: Сергій — 4 літ і Михайлик — 10 місяців.

МИКОЛА ГОРБАЛЬ

Правозахисник, близький до Української Групи Сприяння Виконанню Гельсінкських Угод, засуджений на підставі зфабрикованої справи за ст. 117 КК УРСР. Довго знаходився в Лук'янівській в'язниці м.Києва, зазнав, крім усіх мук безсилля проти беззаконня КДБ, ще й муки від антисанітарних умов перенаселеної «під зав'язку» людськими покидьками тюрми. Тут його тримали, чекаючи касаційного присуду. Звичайно, вирок затверджено без ніяких змін — 5 літ виправно-трудових таборів суворого режиму. Останнім разом, на побаченні з дружиною Аллою Марченко, М.Горбаль виглядав дуже змученим, скаржився на своє здоров'я та безперспективність.

ВАСИЛЬ БАРЛАДЯНУ — відкриття нової справи: таборової

Другого березня 80 року скінчився 3-літній термін покарання за ст. 187-1 у викладача-журналіста, правозахисника Василя Барладяну. Згідно з його письмовим проханням приїхати до нього в Рафалівку Рівенської области в день його звільнення, туди поїхали двоє його друзів. 2 березня вони повідомили про свій приїзд адміністрацію табору. Їм відповіли, що В.Барладяну 29 лютого переведено в тюремний ізолятор в місто Рівне, що його звинувачують за написання пасквіля на радянську дійсність, котрий нібито він передав на волю, за те,що в нього знайдено авторські записи про таборове життя, а в іншого в'язня — зошит з нотатками лекцій, прочитаних Барладяну таборянам, за те, що Барладяну писав для в'язнів скарги й заяви і т.д.

Відомо, що за півроку до звільнення з ув'язнення Василя Барладяну КДБ почав фабрикацію нової «справи» проти нього — справи таборової, тобто справи, законом забороненої, що практикувалося в сталінських таборах.

В його дружини Валентини в вересні місяці минулого року на одеській квартирі було зроблено обшук — забрали всі його листи з віршами, новелями, присланими табору, тобто ті, які перейшли цензуру і, можливо, перлюстровані. Валентину з цього приводу цілий місяць допитували органи КДБ — так пройшла її декретована відпустка. Їй заборонили поїхати на особисте побачення з чоловіком, а коли скінчилася відпустка, дозволили їхати, але на роботі їй не дали відпустку за свій рахунок. КДБ почав натискати й на батьків-пенсіонерів (батько працював агрономом, мати — вчителька на пенсії). І так налякали правовірних радянських людей, що мати переїхала жити до дочки в Одесу, щоб стримати її від «антирадянських» дій. Батьки домагаються, щоб Валентина розійшлася із своїм чоловіком, а в них — донька, школярка. У В.Барладяну значно погіршилось здоров'я — в нього серйозне захворювання шлунково-кишкового тракту і печінки.

Нові арешти, обшуки

Ганна Василівна Михайленко — мешканка м. Одеси (вул. Фр.Мерінґа, 23 / 8, правозахисниця, близька до Української Групи «Гельсінкі»; після переведеного органами КДБ в її квартирі обшуку арештована (її сестрі не повідомили про цей факт). Кімнату її опечатали сургучевою печаткою КДБ, в квартирі зосталась її квартирантка, яка не відповідає на питання друзів арештованої. Припускають, що арештована вона 22 лютого цього року.

Ганну Михайленко КДБ помістило до в'язниці замість онкологічної лікарні, куди вона збиралась лягти за спрямуванням лікаря, як онкологічна хвора, що знаходиться на спеціяльному медичному обліку. Вона була оперована — рак молочної залози, недугу не льокалізовано. Одначе органи КДБ це не спинило — в період передолімпійської чистки м. Одеси вони репресували і хронічно хвору на рак. Ганні Михайленко — 45 літ, вона має університетську освіту, український філолог, педагог, працювала в середній

школі м. Одеси до того часу, доки проти неї не було зфабриковано судову справу за ст. 107 КК УРСР — за знущання, яких учні нібито зазнавали від неї. «Справу» цю розбирали в педколективі, і до суду не дійшло. Абсурдність і суперечність обвинувачень змусили «справу» припинити. Але педагога вибили з робочої колії, і пізніше вона звільнилася з цієї школи. Їй стали перешкоджати у трудовлаштуванні куратори із КДБ. В період пошуків роботи їй погрожували притягненням до кримінальної відповідальности за дармоїдство і тому подібне.

Г.Михайленко давно переслідувана органами КДБ за свої переконання, за участь у правозахисному русі за демократизацію Української РСР, за свою національну свідомість і високе зрозуміння громадянської відповідальности, і в першу чергу — перед молодим поколінням своїх вихованців, школярів.

Кримінальну справу на Г.Михайленко відкрито ст. слідчим Одеського КДБ Гражданом і слідчим л-том Рябенком на основі санкції прокурора Одеської области Ясінського. Справа йде під номером 256.

З приводу цієї справи 22 лютого на основі санкції прокурора Одеської области Ясінського був проведений обшук у домі і особистий в Оксани Мешко, в Києві на вул. Верболозній ч. 16. Відповідальний — ляйтенант Рябенко, слідчий Одеського КДБ.

В постанові про обшук було сказано, що вилученню підлягають: «... знаряддя злочину, предмети й документи, які мають значення для установлення істини у справі». А проте, в О.Мешко забрані копії її заяв і скарг, спрямованих до вищих рад. інстанцій, у справі її сина — політзасланця Олександра Сергієнка і особисте листування, цебто документи, котрі не підлягають вилученню взагалі і аж ніяк не сприяють «виясненню істини» у «справі» Ганни Михайленко.

Коли в О.Мешко забирали її листи, зокрема листи Зіновія Красівського до дня її 75-ліття, і вона затиснула в правій руці належні їй за законом листи, л-т Одеського КДБ так стиснув їй руку, що пошкодив п'ястково-фаланговий суглоб і зв'язки

третього пальця правої руки. Два тижні права рука знаходилася в гіпсі з підв'язкою (іммобілізація шиною), виникла потреба медикаментозного лікуваня. Протягом місяця О.Мешко не могла володіти рукою. Заподіяний злочин кваліфікують як «перевищення влади або службових повноважень» (ст. 166, ч. 2, КК УРСР), який супроводився насильством, спричиненням болю і образливою для власної гідности потерпілого дією, за що карають позбавленням волі терміном від двох до восьми років. Так записано в радянському законі, але винного Рябенка радянський закон до відповідальности не притягне. Закон обмежено секретними інструкціями КДБ. (Рука не піддається лікуванню. Тепер Мешко шукає костоправа).

Зіновій Красівський (Львів — Моршин, вул. Миру, 11/3) — член Української Громадської Групи «Гельсінкі», письменник-поет, відомий своєю діяльністю правозахисник, арештований 12 березня 80 р. о 10 годині ранку в своєму домі.

Спочатку зайшов провірити пашпорти дільничий міліціонер м. Моршина. Зіновій подав йому свій пашпорт. Міліціонер запитав: «Як з виїздом?» — «Чекаю». І тут з'явилося ще 6 чоловік, загін КДБ, з постановою про обшук і арешт, санкціоновані пом. прокурора Львівської обл. Савчуком (або Шевчуком). Прокурор так пояснив арешт: «Ви ще не відсиділи із визначеного вам судом терміну 8 місяців і 7 днів, а також не відбули заслання 5 літ. Володимирська в'язниця вимагає доставити вас туди для відбуття старого терміну». — «А як експертиза?» — «Все буде».

Його дружина, Олена Антонів, кинулась шукати чоловіка, але і через два дні після арешту Зіновія Красівського їй не хотіли повідомити про місце його знаходження.

Немає сумніву, що його не етапували за вимогою Володимирської в'язниці, як глузливо твердив прокурор, а відкрили ворота слідчої тюрми КДБ для допитів і дізнання у новій справі — справі Українського ГГСВГУ.

Крайник Микола Михайлович (с. Солуків Долинського району, Івано-Франківської обл.) — арештований 29 вересня 1979 року в Байрам-Алі на квартирі Олександра Фоміна, де він з колеґою М.Дакусоном ночували, приїхавши у відрядження. Арештували нібито за дебош, якого справді не було, але на який хтось нібито поскаржився. А 9 жовтня 79 року о 7 годині великий загін КДБ (Журавльов, Нечипоренко, Долгих, Кабанов, Маслій, Васильєв та інші) перевів обшук в саду М.Крайника. Забрали книги, журнали видання 1921-1935 років, приватне листування, записні книжки з адресами й телефонами, папір, копіювальний і для писання, телефонний апарат, фотооб'єктив, різноманітні записи. Одночасно обшук був зроблений в солуківських мешканців, родичів М.Крайника. Після цього трусу переведено ще серію нових обшуків, а саме: 21 листопада в річці с. Солуків (кружляють чутки про те, що ніби то знайдено якісь там папери); 22 листопада повторили обшук у Крайника (були присутні слідчі Лябах, Вятковський і голова сільради Нечипоренко); 23.XI. обшукали сусіда Крайника; 24. XI. — обшук у порожній хаті померлого Івана Дужака (синові й дочці не повідомили про це). 14.XII. — 79 р. знову переведено обшук у М.Крайника — шукали «дві друкарські машинки» і одну «трилітрову банку з паперами». Не знайшли. Забрали магнітофон з мікрофоном; під час обшуку привезли загін солдат з м. Долини, котрі перевернули все сіно в стодолі і перекопали весь город — нічого не знайшли.

Вже півроку викликають людей с. Солуків та інших сусідніх сіл; відомо, що допитано вже понад 200 чоловік. КДБ цікавиться, яку літературу давав Крайник читати, чи збирав грошові внески, що говорив Крайник проти влади і т.п.

Допитують людей, знайомих і незнайомих з Крайником, уживаючи обіцянки, вмовляння, погрози. Люди налякані, занепокоєні обшуками, допитами. Подія ця обросла наговорами, плітками, що часом переходять у загальне недовір'я й ворожнечу. Співробітники КДБ мов би взяли на

озброєння арешт Крайника і, допитуючи людей, роблять екскурс в події минулого, в історію визвольного руху на західніх землях, наголошуючи опір, який чинило населення радянській владі.

М.М.Крайник — українець, має університетську освіту, історик. Учителював у середній школі с. Солуків, де народився в 1935 році і жив. Одружений, двоє дітей (дружина — Дарія Гнатівна, 1940 року народження, син Тарас, 1963 р.н., донька Оксана, 1966). Член КПРС від 1964 р. Вибирався депутатом сільради, був членом виконкому сільради, начальником штабу добровільної народної дружини, членом товариського суду.

В 1969 році був обраний секретарем парторганізації. В 1968-1970 рр. — на протязі 3-х літ керував газифікацією села, провадженої громадським коштом. Все це скінчилося після виклику його до обласного управління КДБ в 1971 році. Його звільнили з роботи і виключили з партії, а згодом, на загальних зборах мешканців села, його облили грязюкою, мовляв, за нього голосували не всі сільські виборці, а лише 10%, і «це була помилка». Таке «падіння» сталося після доносу Марії Вінтонів, котрій він допоміг поступити в Чернівецький університет (він давав їй читати самвидавну літературу), і на основі «підслухачки», встановленої у службовому кабінеті. Із села він нікуди не виїздив і працював на різних роботах (електрик, грубник, машиніст холодильника). Перед арештом, від лютого 1978 року, працював помбуром на буровій в Ашхабадській обл. Туркестану. Люди охоче йшли до нього, він заслужено користувався авторитетом у рідному селі.

Сівак Іван Михайлович (с. Діброва, Солуківська сільрада Долинського району) — 1926 року народження, одружений, три сини —Ярослав, 21 р., Петро, 19 р., Ігор, 10 р. Дружина — Сівак, 1937 року народження. Арештований 19.II.80 за порушення пашпортних правил. Під слідством — в Івано-Франківську. Домагався виїзду в Канаду — його батько жив там від 1926 р. і помер у 1968 р. Сівака за це

посадовили в психолікарню і випустили через три тижні, після того, як дружина написала розписку, що чоловік більше не вимагатиме дозволу на еміґрацію. Це було в 1970 р., а після підписання радянським урядом Гельсінкських угод він послав заяву до Президії Верховної Ради УРСР з проханням дозволити йому виїхати. Йому відмовили, він не заспокоївся. В серпні 1979 року здав свій пашпорт і відмовився від громадянства, а 10.XII в м. Моршині розклеїв кілька папірців з маленьким текстом: «Свободу інакодумцям і правозахисникам»... Його арештували 19.II.80 р. Допитували всю сім'ю — всі вони бажають виїхати до Канади.

Позасудові переслідування

П'ятого лютого 1980 р. **Стефанію Петраш** забрали з роботи і привезли в Долинський КДБ. З нею розмовляли начальник райвідділу КДБ Кущенко і слідчий Мєдвєдєв у присутності співробітника обласного КДБ. Їй запропонували підписати документ «Попередження», складений слідчою частиною КДБ, де містилися звинувачення й заборони; зокрема, був там такий пункт: «Забороняється зустрічатися і спілкуватися з членами Української Групи «Гельсінкі», зокрема, з Оксаною Мешко»... За порушення цього попередження її буде притягнуто до кримінальної відповідальности — так обіцяли. Вона поставила питання про сина — студента Київського університету, якому погрожують виключенням нібито за неуспішність, а насправді — це помста за рідних — батька і брата. Медведєв відповів: «Не буде ваш син учитися в університеті: державі невигідно вчити ворога».

Так і сталося. Володимира Січка виключили з третього курсу механіко-математичного факультету Київського університету.

Додатки:*

1. Звернення до світової громадськости С.Петраш (на двох сторінках).

* Додатків не було.

2. Останнє слово члена Групи Ю.Литвина на суді, проголошене 17 грудня минулого року у Василькові та пропозиції Укр. ГГСВГУ (на 5-х аркушах).

Березень 1980 р.
Україна

Вірно: Член Групи О.Мешко

УКРАЇНСЬКА ГРОМАДСЬКА ГРУПА СПРИЯННЯ ВИКОНАННЮ ГЕЛЬСІНКСЬКИХ УГОД

Біографічні дані про членів групи за станом на день 31 березня 1981 року

I.Ув'язнені

1. БЕРДНИК Олесь П., нар. 25 листопада 1927 р., письменник, відбув 6 років ув'язнення (1949-55), засуджений 21 грудня 1979 р. в Києві на 6 років ув'язнення і 3 роки заслання.

2. ГЕЙКО-МАТУСЕВИЧ Ольга Д., нар. 9 вересня 1953 р., філолог, засуджена 12 березня 1980 року в Києві на 3 роки ув'язнення.

3. ГОРБАЛЬ Микола А., нар. 6 травня 1941 р., поет, учитель музики, відбув 5 років ув'язнення (1971-76) і 2 роки заслання (1976-78), засуджений 21 січня 1980 р. в Києві на 5 років ув'язнення.

4. ЗІСЕЛЬС Йосиф С., нар. 2 грудня 1946 р., інженер, засуджений 5 квітня 1979 р. в Чернівцях на 3 роки ув'язнення.

5. КАЛИНИЧЕНКО Віталій, нар. в 1935 р., інженер, відбув 10 років ув'язнення (1966-76), засуджений 18 травня 1980 р. в Дніпропетровську на 10 років ув'язнення і 5 років заслання.

6. КРАСІВСЬКИЙ Зіновій М., нар. 12 листопада 1929 р., поет, відбув 11,5 року ув'язнення (1967-78), засуджений 12 березня 1980 р. у Львові досиджувати 8 місяців ув'язнення і 5 років заслання з попереднього вироку.

7. ЛЕСІВ Ярослав В., нар. в 1945 р., учитель, відбув 6 років ув'язнення (1967-73) і 5 років заслання (1973-78), засуджений на весні в Івано-Франківську на 2 роки ув'язнення.

8. ЛИТВИН Юрій Т., нар. в 1934 р., публіцист, відбув 16 років ув'язнення (1955-68, 1974-77), засуджений 19 грудня 1979 р. в Києві на 3 роки ув'язнення.

9. ЛУК'ЯНЕНКО Левко Г., нар. 24 серпня 1927 р., юрист, відбув 15 років ув'язнення (1961-76), засуджений 20 липня 1978 р. в Чернігові на 10 років ув'язнення і 5 років заслання.

10. МАРИНОВИЧ Мирослав Ф., нар. 4 січня 1949 р., інженер, засуджений 27 березня 1978 р. у Василькові Київської обл. на 7 років ув'язнення і 5 років заслання.

11. МАТУСЕВИЧ Микола І., нар. 19 липня 1946 р., історик, засуджений 27 березня 1978 р. у Василькові Київської обл. на 7 років ув'язнення і 5 років заслання.

12. МЕШКО Оксана Я., нар. 30 січня 1905 р., відбула 8 років ув'язнення (1947-55), засуджена 7 січня 1981 р. в Києві на 6 місяців психіятричного ув'язнення і 5 років заслання.

13. ОВСІЄНКО Василь В., нар. в 1949 р., філолог, відбув 4 роки ув'язнення (1973-77), засуджений 8 лютого 1979 р. в Радомишлі на 3 роки ув'язнення.

14. ПОПОВИЧ ОКСАНА З., нар. 30 січня 1928 р., відбула 10 років ув'язнення (1944-54), засуджена в лютому 1975 р.у Івано-Франківську на 8 років ув'язнення і 5 років заслання.

15. РЕБРИК Богдан В., нар. 30 червня 1938 р., відбув 3 роки ув'язнення (1967-70), засуджений в 1974 р. на 7 років ув'язнення і 3 роки заслання.

16. РОЗУМНИЙ Петро П., нар. 7 березня 1926 р., учитель, засуджений 21 грудня 1979 р. в с.Солоне Дніпропетровської обл. на 3 роки ув'язнення.

17. РУДЕНКО Микола Д., нар. 19 грудня 1920 р., письменник, засуджений 1 липня 1977 р. в Дружківці Донецької обл. на 7 років ув'язнення і 5 років заслання.

18. СІЧКО Василь П., нар. 22 грудня 1956 р., студент, засуджений 4 грудня 1979 р. у Львові на 3 роки ув'язнення.

19. СІЧКО Петро В., нар. 18 серпня 1926 р., відбув 10 років ув'язнення (1947-57), засуджений 4 грудня 1979 р. у Львові на 3 роки ув'язнення.

20. СОКУЛЬСЬКИЙ Іван Г., нар. 1942 р., поет, журналіст, відбув 4,5 року ув'язнення (1969-74), заарештований в квітні 1980 р.

21. СТРІЛЬЦІВ Василь С., нар. 13 січня 1929 р., учитель, відбув 10 років ув'язнення (1944-54), засуджений 12 листопада 1979 р. в м.Долина, на 2 роки ув'язнення.

22. СТУС Василь С., нар. 8 січня 1938 р., поет, публіцист, відбув 5 років ув'язнення (1972-77) і 3 роки заслання (1977-80), засуджений 2 жовтня 1980 р. у Києві на 10 років ув'язнення і 5 років заслання.

23. ТИХИЙ Олексій І., нар. 31 січня 1927 р., учитель, відбув 7 років ув'язнення (1957-64), засуджений 1 липня 1977 р. в Дружківці Донецької обл. на 10 років ув'язнення і 5 років заслання.

24. ШУМУК Данило Л., нар. 30 грудня 1914 р., відбув 24 роки ув'язнення (1935-39, 1945-55, 1957-67), засуджений 7 липня 1972 р. на 10 років ув'язнення і 5 років заслання.

25. ШУХЕВИЧ Юрій Т., нар. 28 березня 1934 р., відбув 20 років ув'язнення (1948-58, 1958-68), засуджений 9 вересня 1972 р. на 10 років ув'язнення і 5 років заслання.

26. ЧОРНОВІЛ Вячеслав М., нар. 24 грудня 1937 р., журналіст, відбув 7,5 років ув'язнення (1967-69, 1972-78) і 2 роки заслання (1978-80), засуджений 6 червня 1980 р. в Якутську Якутської АРСР на 5 років ув'язнення.

2.На засланні

27 (1). РОМАНЮК Василь О., нар. 9 грудня 1925 р., священик, відбув 17 років ув'язнення (1944-54, 1972-79) і відбуває 3 роки заслання від 1979 р.

28 (2). СЕНИК Ірина М., нар. 8 червня 1926 р. поетеса, медсестра, відбула 16 років ув'язнення (1944-54, 1972-78) і відбуває 3 роки заслання від 1978 р.

Переслідувані на волі

29 (1). КАНДИБА Іван О., нар. 7 липня 1928 р., юрист, відбув 15 років ув'язнення (1961-76). *

30 (2). ШАБАТУРА Стефанія М., нар. 5 листопада 1938 р., художник, відбула 5 років ув'язнення (1972-77) і 3 роки заслання (1977-80), перебуває під адміністраційним наглядом у Львові.

4. Помер

31 (1). МЕЛЬНИК Михайло, нар. в 1944 р., історик, у висліді переслідувань КДБ поповнив самогубство в с.Погреби Київської обл. 9 березня 1979 р.

5. Змушені до еміґрації

32 (1). ВІНС Петро Г., нар. в 1956 р., студент, відбув 1 рік ув'язнення (1978-79), еміґрував в червні 1979 р., живе у США.

33 (2). ГРИГОРЕНКО Петро Г., нар. 16 жовтня 1907 р., генерал, відбув 6 років психіятричного ув'язнення (1964-1965, 1969-74), еміґрував в грудні 1977 р., живе в США.

34 (3). КАРАВАНСЬКИЙ Святослав Й., нар. 24 грудня 1920 р., поет, філолог, відбув 31 рік ув'язнення (1944-60, 1965-79), еміґрував в листопаді 1979 р., живе в США.

35 (4). МАЛИНКОВИЧ Володимир Д., нар. в 1940 р., лікар, еміґрував в грудні 1979 р., живе в Західній Німеччині.

36 (5). СВІТЛИЧНА Надія О., нар. 8 листопада 1936 р., філолог, відбула 4 роки ув'язнення (1972-76), еміґрувала в жовтні 1978 р., живе в США.

37 (6). СТРОКАТА Ніна А., нар. 31 січня 1926 р., лікар, мікробіолог, відбула 4 роки ув'язнення (1971-75), еміґрувала в листопаді 1979 р., живе в США.

---

* Заарештований 23 березня 1981 р. у Львові.

ПІСЛЯСЛОВО Н.СТРОКАТОЇ

Український Самвидав вже мало не два десятиліття долає бар'єри між Сходом і Заходом.

Ішли та йдуть позацензурні листи, есеї, поезії, спогади і репортажі. Зайшов був «Український вісник» з інформаціями, давно передбачуваними в українській діяспорі. А далі — все щільнішим потоком пішли тексти протестних заяв, «останніх слів» в судах, а іноді заходили і вироки для авторів українського Самвидаву, що ставав все потужнішим і кількістю і силою внутрішньої напруги.

Тексти українського Самвидаву розкрили зміст сучасної української проблематики та зміст подій, пов'язаних з новим українським Відродженням.

У Західньому Світі знайшлися видавці й видавництва для нового різновиду української літератури. Почався зворотний процес: позацензурна література потроху стала повертатися до місця свого народження — в Україну. Там її зустріли радо, і там вона обернулася луною власного голосу. Це було щось нове і дуже потрібне, що перетворило український Самвидав на символ кревного зв'язку між незнайомими співвітчизниками в різних закутках землі. З обох сторін стала зростати віра у власні сили і в силу побратимства.

Слово про Слово і Чин долало куртину, будило тих, хто живе у вільному християнському світі. І цей світ став свідком численних і багатолюдних демонстрацій українців, що вставали на захист своїх співвітчизників у підсовєтській Україні. А природна стихія українського життя на Батьківщині створювала нові процеси і явища. Українська громадська думка ішла все далі від тої правничої арґументації, яку було випробувано в середині шістдесятих років.

Посилання на внутрішнє право держави, під владою якої перебуває Україна, могло дати тільки один наслідок: прищеплення Духу Законів громадянам безправного народу. Щоправда, правозахисний рух мав ще одни наслідок: його учасників безжально судили носії влади і соцзаконности.

Ідея фундаментальних природних і одвічних прав людини вже виявилась прищепленою. Не ґвинтики соціялістичної системи, а люди українського роду стали виразніше усвідомлювати, що право української нації є відчуженим від одвічного носія цього права. Нові тенденції української думки підхопив Самвидав. Це сприяло розвиткові спонтанних процесів, що віщували відновлення деформованого українського громадського життя.

Гадаю, що створення Української Громадської Групи Сприяння Виконанню Гельсінкських Угод було одною з ознак цього відновлення.

Гельсінкський акорд забринів в атмосфері, насиченій відгомоном розмов про повагу до прав Людини, а значить — і до прав Нації. І хоч не був прикінцевий Акт 1975-го року досконалішим від будь-яких інших міжнародніх узгоджень, він мав єдину перевагу, яка полягала в тому, що це була наймолодша з аналогічних структур такого типу.

Посилання на умови Гельсінкського домовлення виповнило новим змістом українські патріотичні акції другої половини сімдесятих років. Фундатори Української Групи «Гельсінкі» вибрали з третього кошика універсальні ідеали Гельсінкських Угод. З тими ідеалами, з вірою в право і в правду свого українського ідеалу укладали вони Деклярацію про створення Групи Сприяння Виконанню Гельсінкських Угод та перші меморандуми Групи.

І ці документи пішли шляхами Самвидаву. Та згодом тими ж шляхами пішла інформація про арешти членів-фундаторів Української Групи «Гельсінкі».

На місце тих, кого забрало КДБ, прийшли нові українські ентузіясти. Їхня подальша доля дозволяє стверджувати, що Українська Група «Гельсінкі» виявилася спроможною до сміливих виступів в обороні поваги до Міжнародніх Угод.

Від листопада 1976-го року до укладання цього тексту минуло понад чотири роки. За той час до членства в Групі зголосилось тридцять сім осіб. З них двадцять вісім — невільники архіпелаґу ҐУЛаґу і один, який на знак протесту проти злочинного режиму пішов із життя: це — Михайло Мельник. Найактивніший член — Оксана Мешко стала жертвою каральної психіятрії. Дехто з членів Групи був змушений до еміґрації.

Українська Група «Гельсінкі» не була в СРСР єдиною національною групою такого типу, проте вона виявилась найбільше численною, найбільше продуктивною та найбільше жорстоко покараною.

Сьогодні ще не час для розмови про сучасну діяльність тих, хто заступив співвітчизників, які пішли в ув'язнення за членство в Українській Групі «Гельсінкі». Так само не час для обговорення деяких мовних проблем, які пов'язані з документацією Української Групи «Гельсінкі».

Шляхами Самвидаву все ще надходять документи, що їх укладали і розповсюджували ті, хто сьогодні є в'язнями найбільшого в світі концентраційного табору.

Бурхливе життя Групи, виповнене викривальною і патріотичною діяльністю та змаганням з репресивною системою, давало матеріял для періодичного видання під назвою «Інформаційний бюлетень». Перше число бюлетеня з'явилося на початку 1978-го року. Об'єктивні обставини підсовєтської дійсности вплинули і на зміст бюлетенів, і на періодичність їх появи і навіть на стиль: інформативний, нерівний, але майже скрізь піднесений.

Цей стиль упорядники і редактори залишили без змін. Можливо, саме цей стиль відбиває щирість авторів, чатування небезпеки, вимушений поспіх, віру, облогу і завжди мужність, поєднану з тривогою за долю Вітчизни і Світу.

Деякі тексти української позацензурної літератури були перекладені на російську мову. Шляхами Самвидаву переклади теж подалися на Захід. Тому випуски «Інформаційного бюлетеня» надходили або у вигляді

автентичних документів, або у вигляді їхніх перекладних варіянтів. Видавництво зробило з перекладних текстів зворотний переклад на українську мову. Такий переклад дає можливість ознайомитися з фактичним змістом первісного тексту. Проте зворотний переклад не наближає нас до реального відчуття контакту з тими, хто стали літописцями переслідувань в сучасній Україні (порівняти друге число «І.Б» за 1978 рік та безномерний випуск того самого року). А ще треба згадати, що деякі числа «Інформаційного бюлетеня» було випущено з додатками. Проте не всі додатки перетнули кордон.

Лексика «Інформаційних бюлетенів» та окремі посилання в них іноді потребують пояснень для читача, який з різних причин може бути мало обізнаний з реаліями підсовєтської дійсности в Україні, яка цілком підпорядкована всім бюрократичним новаціям Москви.

Абревіятурні та кодові назви

ВС-389/35: одна з кодових назв концентраційних таборів (розташований в Пермській області).

ВТК: українська абревіятурна назва виправно-трудового кодексу республік СРСР (законодавство про табори, тюрми, заслання й висилку). Залежно від контексту може означати також виправно-трудову колонію (одна із сучасних дезінформаційних назв для робочих концентраційних таборів).

гр-н: абревіятура, яку в СРСР вживають у діловому листуванні («гражданин»). Форма для його українського відповідника «громадянин». ВТК визначає, що «гражданин» або «громадянин» — це форма звернення до представників тюремно-табірної адміністрації.

ГУИТУ: російська абревіятура сучасної офіційної назви головної установи в системі Архіпелагу ГУЛаґу. Означає «главное управление исправительно-трудових учреждений», себто «головне управління виправно-трудових установ».

КК: українська абревіятурна назва карного кодексу республік СРСР.

КПК: українська абрівіятурна назва карно-процесуального кодексу республік СРСР.

ОП-317 / 16-6-21: одна з кодових назв концентраційних таборів (розташований на Україні).

ОР-318/76: одна з кодових назв концентраційних таборів (розташований на Україні).

ПКТ: абревіятурна та дезінформаційна назва (однакова для української і російської мови), що означає приміщення камерного типу, а насправді — тюрму в таборі. Переселення в'язня в ПКТ передбачене системою додаткових покарань

для тих, хто «не стає на шлях виправлення». Закон дозволяє тримати в'язня в ПКТ до 6 місяців.

п/я 308-26: одна з кодових назв концентраційних таборів (розташований на Україні).

СПБ: російська абревіятурна назва для психіятричних лікарень, які застосовують для політичних цілей («спецпсихбольница»).

Справа ч.2: номерна позначка до справи про карне звинувачення (кодовий знак). Дотепер лишається невідомим принцип створення таких знакових систем.

УЛ-314 / 11: одна з кодових назв для концентраційних таборів (розташований на Україні).

ШІЗО: (в російскій мові ШИЗО) — абревіятурна назва штрафного ізолятора. Переселення в'язня в ШІЗО передбачене системою додаткових покарань для тих, хто «не стає на шлях виправлення»

ЮА-45/85-63: одна з кодових назв для концентраційних таборів (розташований на Україні).

5-НОК: назва лікувального препарату з антимікробним ефектом впливу. Цей препарат в СРСР є одним з основних препаратів, які тепер вживають для лікування інфекційних уражень нирок.

Із специфічної лексики бюрократичного та невільницького сленґу

Барак: термін традиційної невільницької лексики Росії. Є давньою назвою примітивних житлових споруд для в'язнів.

Вахта: контрольний пункт перед входом (виходом) до концтабору. На «вахті» постійно перебуває хтось з адміністрації табору або принаймні — наглядач.

Виправні роботи: покарання без позбавлення волі. Засуджений до В.Р. обов'язково мусить працювати, щоб віддавати державі визначену у судовому вироку частину місячного заробітку.

Дієтхарчування: трохи покращений варіянт харчування в'язнів. Призначаючи таке харчування, лікарі беруть до уваги не так стан здоров'я в'язня, як вказівки КДБ. Тому часто покращене харчування дістають не ті, хто його потребує.

«За власним бажанням»: одна з форм усунення від престижної праці. За вказівкою КДБ переслідуваного змушують подати прохання про звільнення з роботи.

За́ліки: одна з традицій сталінських таборів, яка полягала в тому, що для тих, які, працюючи на важких роботах, перевиконували робочі завдання, один день ув'язнення дорівнював трьом дням неволі. Післясталінське виправно-трудове законодавство скасувало цю традицію і на майбутнє, і за минулі часи. Тому люди, які важко працювали в сталінських таборах, втратили право на скорочення терміну ув'язнення в післясталінський період.

Етап: Один з термінів традиційної невільницької лексики Росії. Тепер — це назва усталених шляхів транспортації засуджених (після суду — до тюрми або табору, а з табору — до іншого табору чи для слідства за новим звинуваченням, або — на заслання).

Інородці: в царській Росії поширена офіційна назва для неросійських народів Російської імперії.

Легкова машина: із сучасної розмовної і скаліченої лексики. Відповідник — нетягарове авто.

Ларьок: з лексикону в'язнів. Означає крамничку, з якої в'язень один раз протягом місяця може придбати додатковий харч. Сума грошей для купівлі харчів реґляментована закондавством: 3-7 рублів щомісяця, залежно від режиму та давности перебування в ув'язненні. За харчі з «ларька» дозволено платити тільки грошима, заробленими на в'язничному підприємстві. В'язнів часто позбавляють права на «ларьок». Іноді в'язів винагороджують двома-трьома рублями (місячно!) для додаткових закупів у «ларьку». Через сувору реґляментацію харчування право на «ларьок» є суттєвим у житті в'язнів.

Оперативний наряд: співробітники оперативного відділу

КДБ. Виконують функції безпосереднього нагляду, перевіряють тих, кого вважають підозрілим, допомагають під час обшуків та арештів. Правильно було би назвати їх професійними аґентами КДБ для справ всередині СРСР.

«Понятий»: термін юридичної лексики, що вживається і в російських і українських професійних публікаціях. Означає свідка події, якого призначає міліція або КДБ. Обшуки та арешти відбуваються в присутності «понятих». Їхні підписи завжди в протоколах обшуків. «Понятих» добирають з числа перевірених на льояльність осіб.

Порушення режиму: стандартна формула, за допомогою якої приховують безпідставні додаткові покарання під час ув'язнення.

Посправник: калька російського сленґового «подєльнік». Означає осіб, яких слідство та суд звинувачують у спільних акціях.

Різноробочий або різнороб: людина, яка виконує немеханізовану, некваліфіковану і одночасно брудну роботу. На таку роботу погоджуються десоціялізовані особи та переслідувані інтеліґенти.

«Руки в крові»: типова формула, з допомогою якої КДБ намагається дискредитувати українських патріотів.

Санчастина: із сучасної тюремно-табірної лексики. Означає амбуляторію для в'язнів.

Понятійні та ситуаційні новації

Бесіда: дезінформаційна назва для допиту без санкції прокурора і без протокольного запису. Співробітники сучасного КДБ провадять «бесіди», приходячи до приватних жител і на роботу, де працює переслідуваний. Існує також ціла мережа спеціяльних помешкань (поза офіційними установами КДБ), до яких приводять на «бесіди». З такою ж метою КДБ використовує кімнати в готелях. Мета «бесід» — залякування, шантаж та психоаналіз майбутньої жертви репресій.

«Волга» чорна: тип автомашин, якими розвозять керівників (іноді співробітників) поважних, але не найвищих установ.

«Диверсія під час свят»: з допомогою КДБ в СРСР прищеплено страх перед диверсіями, які вороги соціялізму нібито мають намір здійснювати в дні святкування 1-го травня та в річниці більшовицької революції 1917 р. На підприємствах, в партійних та державних установах будь-якого ранґу на дні свят призначають чергування біля телефонів, а на вулицях з'являється підсилена міліцейська варта.

«Неуспішність»: формула заборони на продовження навчання у вищому навчальному закладі. За вказівкою КДБ викладачі погоджуються виставляти незадовільні оцінки тим студентам, які добре вчаться, але є віруючими або причетні до неофіційних форм культурного чи громадського життя.

Опікун: куратор від КДБ. Такі «куратори» є в кожному колективі — студентському, спортивному, військовому, партійному та будь-якому іншому. Індивідуальних кураторів мають ті, хто були раніше засуджені за політичними мотивами або є кандидатами на політв'язнів.

«Опір міліції»: найдоступніша формула для фабрикування звинувачення. Свідками в справах є співробітники міліції, які за вказівкою КДБ дають будь-які свідчення. Так само, як звинувачення за «хуліганство», за «порушення громадського порядку» та деякі інші — є засобом для дискредитації релігійних та політичних дисидентів.

Пильнувач: дивитись **опікун.**

Попередження: від 1972 року особам, що їх діяльність викликає увагу КДБ, його співробітник ім'ям Президії Верховної Ради СРСР оголошує «попередження», зміст якого є відвертою загрозою арешту. Об'єкт переслідувань зобов'язаний поставити свій підпис під «попередженням». Проте, майже невідомі приклади, щоб хтось із переслідуваних погодився підписувати такой документ.

«Порушення громадського порядку»: одна з формул зфабрикування звинувачень. Застосовується щодо тих, які зустрічаються з чужинцями, які подали заяву про виїзд з СРСР, провадять релігійну діяльність або є учасниками несанкціонованих владою громадських об'єднань. Звинувачення за «порушення громадського порядку» є засобом дискредитації релігійних та політичних дисидентів.

«Попечитель»: російське слово, що зайшло в сучасну лексику переслідуваного українства. Див. «опікун».

Порушення паспортних правил: громадяни СРСР мають право жити тільки там, де вони відповідно зареєстровані. Міліція ставить знак реєстрації на внутрішньому паспорті громадянина СРСР. Цей знак зветься пропискою. Хто живе без прописки, той порушує паспортні правила і може бути засуджений до двох років позбавлення волі та примусової праці.

«Підозра на крадіжку»: одна з вигаданих причин, яку в СРСР застосовують, щоб обшукати будь-кого. Обшукуючи релігійного чи політичного дисидента, на якого нібито впала саме така підозра, вилучують рукописи, книжки, записники.

Публіка: спеціяльно добраний контингент, який КДБ вводить до судових заль перед початком політичних судових процесів. Присутність «публіки» необхідна, щоб створити враження відкритого судочинства. КДБ використовує «публіку» також для того, щоб створювати міт про обурення народу під час політичних судових процесів. Присутність «публіки» дозволяє розпорядникам процесу не допустити до судової залі родичів та друзів підсудних, бо в залі, мовляв, немає вільних місць.

«Хуліганство»: так само, як «опір міліції», «порушення громадського порядку», «порушення паспортних правил» та «неуспішність» студентів — це формула для дискредитуючих і безпідставних звинувачень щодо опозиції.

Чистка: термін, який з'явився ще тоді, коли Сталін репресіями зміняв склад партійного керівництва, забезпечуючи собі підтримку з боку «невичищених»

комуністів. В сучасному СРСР «чистка» — це система заміни кадрів в громадських, культурних, наукових, партійних та інших організаціях. «Чистку» вживають як метод позасудових репресій щодо неконформістської інтеліґенції. «Чистки» в національних республіках є поширеним явищем. «Чистки» відбуваються також, коли треба позбутися євреїв, підозрюваних в контактах з Ізраїлем або таких, які висловлюються за виїзд з СРСР.

«Шпигунство»: з типових звинувачень-пліток, які КДБ розповсюджує про українських патріотів з метою дискредитації їх та залякування всього населення.

60-та річниця: тут річниця більшовицької революції 1917-го року.

ПЕРСОНАЛІЇ

Михайленко Ганна (стор. 162): її вік поданий неправильно. Вона народжена в 1925 році.

Світлична Надія (стор. 100): після чотирьох років ув'язнення перебувала під адміністраційним наглядом, умови якого вона жартома згадує у наведеному листі. Лист написаний нею через кілька годин після народження сина Івана.

Строкатова Ніна (скрізь): зрусифікований варіант написання прізвища Ніни Строкатої. Виїхавши з СРСР, відновила родове прізвище. В пресі можна зустріти також варіант — Строката-Караванська.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

ЗМІСТ